

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MÜTAREKE'DEN 1938'E MALTEPE

ONUR ALTUNTAŞ

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAM

İSTANBUL, 2020

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

MÜTAREKE'DEN 1938'E MALTEPE

ONUR ALTUNTAŞ

DANIŞMAN
PROF. DR. SÜLEYMAN BEYOĞLU

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	IV
ÖNSÖZ	V
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
GİRİŞ	1
MALTEPE ADININ KÖKENİ.....	1
COĞRAFİ YAPI.....	3
BÖLÜM I	
MALTEPE TARİHİNE BİR BAKIŞ	5
1.1. Maltepe'nin Ortaya Çıkışı.....	5
1.2. Bizans İmparatorluğu Dönemi.....	5
1.3. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi.....	8
1.4. Osmanlı Devleti Dönemi.....	9
1.4.1. Siyasi olaylar.....	9
1.4.2. İdare.....	11
1.4.3. Nüfus.....	15
1.4.4. Gayrimüslimler.....	16
1.4.5. Feyzullah Efendi.....	18
1.4.6. Süleyman Seyyid Efendi.....	19
BÖLÜM II	
SİYASİ OLAYLAR ve İDARE (1918-1938)	21
2.1. Mütareke'ye Giden Süreç.....	21
2.2. Mütareke Başlangıcı.....	21
2.3. Maltepe'nin İşgali.....	23
2.4. Kuvayi Milliye ve Çete Faaliyetleri.....	27
2.5. Yahya Kaptan Olayı.....	33
2.6. Maltepe Tayyare İstasyonu.....	36
2.7. Maltepe Endaht Mektebi.....	39
2.7.1. Mütareke öncesi.....	39
2.7.2. Mütareke dönemi.....	39

2.7.3. Mütareke sonrası	43
2.8. Maltepe'nin İşgalden Kurtuluşu.....	44
2.9. Mübadele.....	47
2.10. 1930 Yerel Seçimleri.....	55
2.11. Belediye ve İdari Faaliyetler	56
2.12. Mustafa Kemal Atatürk ve Maltepe	62
2.12.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Maltepe gezileri.....	62
2.12.2. Mustafa Kemal Atatürk'e gönderilen mektup ve telgraflar	63

BÖLÜM III

SOSYAL ve EKONOMİK HAYAT 67

3.1. Süreyya Paşa (İlmen) ve Faaliyetleri	67
3.2. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri	69
3.2.1. Tarım	69
3.2.2. Hayvancılık.....	73
3.3. Ticaret ve Ekonomi	73
3.3.1. Maltepe Tütün Enstitüsü.....	73
3.3.2. İmalathane ve işletmeler.....	76
3.3.3. Gayrimenkul ekonomisi	79
3.4. Ulaşım, Altyapı ve Bayındırlık	81
3.4.1. Karayolu ulaşımı	81
3.4.2. Demiryolu ulaşımı	83
3.4.3. Denizyolu ulaşımı.....	85
3.4.4. Elektrik	88
3.4.5. Köşkler	89
3.5. Eğitim.....	90
3.5.1. Mütareke öncesi.....	90
3.5.2. Mütareke ve sonrası.....	91
3.6. Doğal Afetler ve Kazalar	93
3.6.1. Depremler	93
3.6.2. Yangınlar	94
3.6.3. Tren kazaları	96
3.6.4. Deniz kazaları	97

3.6.5. Trafik kazaları	99
3.6.6. Bulaşıcı hastalıklar	100
3.7. Asayiş Olayları.....	101
SONUÇ	106
EKLER	109
KAYNAKLAR	123
ÖZGEÇMİŞ	134

KISALTMALAR

A.g.e: Adı geçen eser

A.g.t: Adı geçen tez

A.g.m: Adı geçen makale

BCA: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bkz: Bakınız

CA: Cumhurbaşkanlığı Arşivi

s: Sayfa

ss: Sayfa sayıları

S: Sayı

C: Cilt

CHF: Cumhuriyet Halk Fırkası

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

ev: Çeviren

Haz: Hazırlayan

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

MÖ: Milattan nce

MS: Milattan sonra

SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası

TİDATA: Türkiye Cumhuriyeti İdare Tarihi Araştırması

ÖNSÖZ

Tarih alanında yapılan araştırmaları incelediğimizde yerel tarih çalışmalarının biraz arka planda kaldığını söyleyebiliriz. Ancak son dönemlerde bu eğilim değişmiştir. Artık üniversiteler ve tarih araştırmacıları yerel tarih konusuna daha fazla önem vermektedir. Tarih bilincine sahip olmak isteyen herkesin öncelikle yaşadığı çevrenin tarihini bilmesi gerekmektedir. Çevremizde bulunan tarihi eserler, heykeller, kaleler, höyükler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, kurumlar ve o çevrenin önemli şahsiyetleri hakkında edindiğimiz bilgiler tarihe olan bakış açımızı genişletecektir. Zira bir yerin tarihini bilmek aynı zamanda tarihin her koluna uzanmak demektir. Tarihte yaşanmış önemli sosyal, siyasi ve ekonomik olaylar mutlaka çevremizi de etkilemiştir. Örneğin Haçlı Seferleri gibi önemli bir olaydan Maltepe de etkilenmiştir. Dolayısıyla Maltepe tarihini incelerken Haçlı Seferleri hakkında da bilgi elde etmiş oluruz. Bu anlamda yerel tarih çalışmak aynı zamanda dönemin önemli sosyal ve siyasal olaylarından haberdar olmak demektir.

Ben de bu düşünceyle yaklaşık yedi yıldır alıştığım Maltepe ilçesinin tarihini araştırmaya karar verdim. Her ne kadar tarih aralığı olarak 1918-1938 yılları arasını seçsem de Maltepe tarihinin başlangıcına kadar giderek ayrıntılı araştırmalar yapmaya çalıştım. Mütareke döneminden 1938 yılına kadar olan zaman aralığında Osmanlı İmparatorluğunun öküşü, Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemini Maltepe özelinde inceledim. Maltepe'nin idari ve sosyal yapısını ve yaşanan önemli olayları araştırdım. Mütareke öncesi Maltepe tarihini ise en başından itibaren genel hatlarıyla çizmeye çalıştım.

Öncelikle Maltepe tarihi ile ilgili daha önce bir çalışma yapıp yapılmadığını araştırdım. Yüksek lisans ve doktora tezlerini incelediğimde Maltepe tarihi ile ilgili sadece bir adet yüksek lisans tezi olduğunu tespit ettim. Ancak 1995 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Bölümü yüksek lisans öğrenci olan Rezan elebi tarafından yazılan “*Maltepe'nin Tarihi Dokusu*” adlı bu tez alışması Maltepe'nin sanat tarihini ele almıştır. Bu arada çalışmam devam ettiği sırada Maltepe Belediyesi, “*Toplumsal Hafızada, Zamanda ve Mekânda Maltepe*” adlı bir çalışma ortaya çıkarmıştır. İlgili eseri inceleme fırsatı buldum. Ancak bu eser önemli bilgiler içerse de daha çok kentsel yapılanma ve Maltepe'nin sosyal dokusuyla ilgilidir. Ayrıca ilgili eser daha çok

1938 yılı sonrasını ele almıştır. Kendi yaptığım çalışma ise tarih ilmi açısından daha metodik bir yaklaşımdır.

Araştırmalarıma resmî kurumlardan başladım. Maltepe Belediyesi ile yaptığım görüşmede ellerinde eski döneme ait pek bilgi bulunmadığını sadece imar ve belediye işleri ile ilgili evrakların olduğunu söylediler. Araştırmalarımın ikinci safhasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ni inceledim. Maltepe adıyla yaptığım tüm aramalarda XV. yüzyıl Osmanlı dönemine kadar uzanan pek çok arşiv belgesine rastladım. Bu belgelerden tez konumuyla ilgili olanları okumaya çalıştım. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı Arşivi'ne istekte bulunup Maltepe ile ilgili olan belgeleri elde ettim. Bu belgeleri de analiz edip tez çalışmamı ekledim.

Bunların dışında Maltepe ile ilgili yerli ve yabancı tüm kitapları, ansiklopedileri, broşürleri ve makaleleri okumaya çalıştım. Böylece Maltepe tarihi ile ilgili yeni bilgiler ve analizler ortaya koymaya çalıştım. İçinde Maltepe ile ilgili bilgiler içeren yüksek lisans ve doktora tezlerini de inceledim. Maltepe ile ilgili haber yapan gazeteler ve internetten de oldukça faydalandım. TBMM gibi kurumsal internet sitelerinden de faydalandım. Ayrıca İstanbul Belediyesi Mecmuasını inceledim. İSAM ve Beyazıt Kütüphanesini de sık sık ziyaret ettim.

Bununla birlikte çalışmamla ilgili bazı zorluklar yaşadım. Maltepe'nin geçmişte küçük bir yer olmasından dolayı süreli yayınlarda çok fazla yer bulamadığımı gördüm. Bazen günlerce gazete haberi okumama rağmen ancak bir iki satır bilgi bulabildim. Maltepe ile ilgili haber ve bilgilerin çoğu gündelik sıradan olaylardan ibaret olmasına rağmen kayda değer bilgilere de ulaştım.

Bu çalışma umarım Maltepe tarihi ile ilgili yeni ufuklar açar. Tez çalışmamda emeği geçen ve beni doğru kaynaklara yönlendiren sevgili hocam Prof. Dr. Süleyman Beyoğlu'na ve desteğinden dolayı sevgili eşime teşekkür ediyorum. Yaptığım bu çalışmayı tüm Maltepelilere ve kızım Duru'ya armağan ediyorum. Faydalı olması dileğiyle!

Onur ALTUNTAŞ

ÖZET

Maltepe, İstanbul'un Anadolu yakasında yer alan ve denize kıyısı olan bir ilçesidir. Maltepe'de tarih öncesine ait bazı eşyalara ve mağaralara rastlanmıştır. Bu da yerleşimin tarih öncesinde başladığını göstermektedir. Ancak yerleşime dair en net bulgular MS VII. yüzyılda Bizans dönemiyle ortaya çıkmıştır. Bizans döneminde bir kıyı köyü olan Maltepe'de ayrıca bir saray ve manastırın izlerine rastlanmıştır.

1075 yılından itibaren gerçekleşen Anadolu Selçuklu hâkimiyeti ile Türklerin akınına uğrayan Maltepe, 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferleri sonucunda tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir.

Osmanlı döneminde 1329 yılında yaşanan Pelekanon Savaşı sonucunda tekrar Türkler'in eline geçen Maltepe, Osmanlı'nın 1402 yılında girdiği Fetret Dönemi ile tekrar Bizans hâkimiyetine girmiştir. Ancak 1413 yılı itibariyle Fetret Döneminden çıkan Osmanlı Devleti, Maltepe'yi tekrar ele geçirmiştir. 1509 yılında meydana gelen büyük bir depremde büyük hasara uğrayan Maltepe'nin yerleşim merkezi biraz daha batıya yani şimdiki yerine taşınmıştır.

Maltepe'de Osmanlı döneminde çoğunlukla Rumlar ve Türkler bir arada yaşamıştır. Osmanlı Devleti'nin yıkılış süreci ve I. Dünya Savaşı ile bu birliktelik bozulmuş ve savaşın sonunda çoğunlukla Rum çeteleri ve Millî Mücadeleye katılan Türk müfrezeleri karşılıklı çatışmıştır. Millî Mücadelenin kazanılmasıyla Lozan Antlaşması imzalanmış ve Mübadele Sözleşmesi gereği İstanbul belediye sınırları dâhilindekiler hariç, Osmanlı Rumları Yunanistan'a, Batı Trakya hariç, Yunanistan Türkleri ise Türkiye'ye göç etmiştir. Bu durumdan etkilenen Maltepe'de yeni bir sosyal yapı oluşmuş ve 1923 yılında ilan edilen Cumhuriyet'le beraber modern Maltepe tarihi başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Maltepe, İstanbul, Bizans, Osmanlı, Mübadele Anlaşması, Cumhuriyet

ABSTRACT

Maltepe is located on the Anatolian side of Istanbul. Although some prehistoric items were found in Maltepe, the most clear findings of the settlement were revealed during the Byzantine period in AD VII. In Maltepe, which was a coastal village during the Byzantine period, traces of a palace and monastery were also found.

Maltepe, which had been flocked with the Anatolian Seljuk rule since 1075, was again under Byzantine domination after the First Crusades in 1096.

Maltepe, which was once again seized by the Turks after the Battle of Pelekanon in 1329 during the Ottoman period, re-entered Byzantine domination with the period of the Ottoman Empire's conquest of 1402. However, as of 1413, the Ottoman Empire, which came out of the period of fetret, regained Maltepe. The settlement of Maltepe, which suffered great damage during a major earthquake in 1509, was moved a little further westwards to its present location.

During the Ottoman period in Maltepe, mostly Greeks and Turks lived together. With the collapse of the Ottoman Empire and the World War I, this unity was disrupted and at the end of the war, mostly the Greek gangs and the Turkish gangs who participated in the national struggle were in conflict. National won the fight by the Treaty of Lausanne signed and exchange law should Ottoman Greeks of Istanbul within municipal boundaries except those of Greece, except Western Thrace Turks, while Greece and emigrated to Turkey. A new social structure was formed in Maltepe which was affected by this situation and the history of modern Maltepe started with the Republic declared in 1923.

Key Words: Maltepe, İstanbul, Byzantine, Ottoman, Exchange Agreement, Republic

GİRİŞ

MALTEPE ADININ KÖKENİ

Maltepe'nin bilinen en eski adı Bryas'tır.¹ Bryas adının kaynağı ise Bizans İmparatoru Theophiles'in, Maltepe sınırları içerisinde kendisi için yaptırmış olduğu Bryas Sarayı'ndan gelir.² 1544 yılında İstanbul'a gelen Fransız seyyah Albili Pierre Gylli de Rumların Maltepe ve etrafındaki bölgelere Obrias veya Abrias adını verdiklerini aktarmaktadır.³

Bir başka görüşe göre Maltepe'nin diğer bir eski adı *Pelekanon*'dur.⁴ Bazı tarihçiler 1329 haziran ayında III. Andronikos ve Orhan Gazi arasında gerçekleşen ve İznik'in Osmanlılar tarafından fethiyle sonuçlanan Pelekanon Savaşı'nın Maltepe'de gerçekleştiğini yazmaktadır. Tarihçi Vladimir Mirmiroğlu'na göre ise bu savaş Maltepe'de değil, Darıca ve Eskihisar arasında yer alan ve Manastır denilen bir yerde gerçekleşmiştir.⁵ Ancak bozguna uğrayan Bizans ordusunun geri çekilirken Maltepe'den geçtiği ve savaşın bu bölgeye de sıçradığı düşünülürse Pelekanon Savaşı'na neden Maltepe Savaşı denildiği anlaşılabilir. Bu haliyle savaşın Maltepe'yi de içine alan geniş bir alanda yapılmış olduğu ve bu alanın da Pelekanon olarak adlandırıldığı düşünülebilir. Nitekim Gebze sahilinde yer alan bir kaleye de Pelekanon adı verilmekteydi.⁶ Dolayısıyla Gebze ile Maltepe arasındaki mesafe düşünülünce bu isimlendirmenin tam anlamıyla doğru olmadığı söylenebilir.

Maltepe'nin şimdiki adını ise Türkler vermiştir. Nitekim Anadolu halkının höyük, tümülüs veya içinde define bulunan tümsek yerlere genellikle *Maltepe* veya *Mal Tepesi* adını verdikleri bilinmektedir.⁷ Maltepe'de bu tür tepelerin sayıca çok olması ve coğrafi

¹ Celalettin Germiyanoğlu, "Orta Çağda İstanbul'un Anadolu kıyısı: Maltepe-Orhantepe (Bryas)", *Akşam Gazetesi*, 19 Nisan 1950, s.4.

² Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı: Bryas Sarayı", *Belleten*, C.XXIII, S.89 (1959), s.91-92.

³ C. Germiyanoğlu, *a.g.m.*, s.4.

⁴ Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Haz: Mümin Çevik ve Erol Kılıç, C.I, Baskı 2, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1998, s.103.

⁵ Vladimir Mirmiroğlu, "Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi", *Belleten*, C.XIII, S.50 (1949), s.320.

⁶ Halil İnalcık, "Açılış Konferansı", *Üsküdar Sempozyumu I C.I*, 23-25 Mayıs 2003, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, s.12.

⁷ Semavi Eyice, "İstanbul'un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme", *Türkiyat Mecmuası*, C.14 1965, s.213.

özelliklerinin adıyla uyum sağlaması bu yaklaşımı güçlendirmektedir. Aslında Türklerin Maltepe adını verdikleri yer şimdiki Maltepe'nin doğusunda yer alan Orhantepe veya diğer bir adıyla Dragos tepesidir.⁸ Zamanla yerleşimin batıya kaymasıyla bölge bir bütün olarak Maltepe adını almıştır.

Maltepe adının söylenişi ve yazımı ile ilgili tamlamadan kaynaklanan bazı farklılıklar vardır. Örneğin Cumhuriyet'in ilk yıllarında Zeytinburnu'ndaki Maltepe Mahallesi'ne Topkapı Maltepesi, Kartal'a bağlı olan Maltepe'ye de Kartal Maltepesi denilirdi. Hatta bu konu 1937 yılında TBMM'de tartışma konusu olmuş, Maltepe gibi tamlama içeren yer isimlerine Maltepesi değil Maltepe denmesi gerektiği belirtilmiştir.⁹

Türkiye'de Maltepe ilçesi dışında aynı adı taşıyan birçok yerleşim yeri daha vardır. İstanbul'un Zeytinburnu ilçesinde yer alan Maltepe Mahallesi dışında Türkiye'de Maltepe adını taşıyan diğer yerleşim yerleri ve bağlı buldukları merkezler şunlardır:¹⁰

- Maltepe köyü – Edirne (Keşan)
- Maltepe köyü – Afyon (Çay)
- Maltepe köyü – Çanakkale (Çan)
- Maltepe köyü – Adana (Sarıçam)
- Maltepe köyü – Sivas (Divriği)
- Maltepe köyü – Rize (Derepazarı)
- Maltepe köyü – Rize (Çayeli)
- Maltepe köyü – Bingöl (Adaklı)
- Maltepe Mahallesi – Adana (Sarıçam)
- Maltepe Mahallesi – Ankara (Çankaya)
- Maltepe Mahallesi – İzmir (Menemen)

⁸ “Maltepe”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Yay: Sefa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, C.8, İstanbul 1990, s.309.

⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:V, C.21, İçtima:3, Yirmi birinci İnikad, 27-XII-1937 Pazartesi, s.110-11; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c021/tbmm05021021.pdf> (11.02.2020).

¹⁰ *Sevan Nişanyan*, Index Anaticus Türkiye Yerleşim Birimleri Envanteri, <https://nisanyanmap.com/?y=maltepe&t=&lv=1>, (20.03.2018).

COĞRAFI YAPI

Maltepe'nin toprağı jeolojik olarak üçüncü zamanda oluşmuştur.¹¹ Günümüzden 65 milyon yıl önce başlayan bu zaman dilimi tam iki milyon yıl önce sona ermiştir. Kısacası Maltepe'nin jeolojik oluşumu tersiyer dönemi de denilen zaman diliminde gerçekleşmiştir.

Günümüzde Maltepe, İstanbul iline bağı ve Anadolu yakasında yer alan bir ilçe statüsündedir. Marmara denizine kıyısı olan Maltepe'nin batısında Kadıköy, kuzey ve kuzeybatısında Ataşehir, kuzeydoğusunda Sultanbeyli, doğusunda Kartal ve son olarak güneyinde Adalar ilçesi yer alır. Maltepe'nin Kadıköy sınırı Çamaşırıcı (Bostancı) Deresi, Kartal sınırı ise Dragos Çayı ile sona erer.¹² Yaklaşık 52 km²'lik yüzölçümüne sahip olan Maltepe, deniz seviyesinden kuzeye doğru gidildikçe 406 metre kadar yükselir.¹³ Maltepe su kaynakları bakımından çok zengindir. Maltepe'nin Başibüyük ve Büyükbakkalköy'den çıkan kaynak suları İstanbul'un içme suyunu büyük ölçüde karşılamaktadır. Özellikle eski adı *Serkebir*¹⁴ olan Başibüyük Mahallesi geçmişten bu yana bol su, verimli bağı ve bahçeleriyle tanınmaktadır.¹⁵

Maltepe, Karadeniz ve Akdeniz ikliminin özelliklerine sahiptir. Yazları sıcak ve kurak, kışları yağışlı ve serindir. Ormanlar yönünden zengin olan Maltepe'nin diğer bitki örtüsü maki ve otsu bitkilerdir.¹⁶ Ancak son zamanlarda yeşil alanlar azalmış, bağı ve bahçelerin üstüne yerleşim alanları yapılmıştır. Sanayileşmenin artmasıyla atölye, iş yeri ve fabrikalar artmıştır. Bu durum Maltepe'nin tarihi ve doğal yapısına zarar vermektedir.

Maltepe'de yerleşim genellikle deniz kıyısında olmuştur. Nitekim 1883 tarihli bir Osmanlı haritasına göre Maltepe'nin merkezi yerleşim alanı denize yakın bir konumda

¹¹ Ö.Faruk Aytemiz, *Tarihsel Yönleriyle Maltepe*, Maltepe Matbaası C.I, İstanbul 1970, s.6.

¹² Atilla Aksel, "Maltepe İlçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, s.281-282.

¹³ Rezan Çelebi, *Maltepe'nin Tarihi Dokusu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.2.

¹⁴ Mesut Kasarcı, *578 ve 579 Nolu Nüfus Defterlerine Göre Kartal Kazasının Demografik ve Sosyal Yapısı (1831 – 1840)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016, s.10.

¹⁵ Ernest Mamboury, "Ruines byzantines de Mara, entre Maltépé et Bostandjik", *In: Échos d'Orient, tome 19, n°119, 1920.*,s.322, http://www.persee.fr/doc/rebyz_1146-9447_1920_num_19_119_4242 , (20.12.2018).

¹⁶ R. Çelebi, *a.g.t.*, s.2.

görünmektedir.¹⁷ Günümüzde ise Maltepe'nin yerleşim alanları D-100 Karayolunun üst tarafına doğru yoğunlaşmaktadır. Bunun nedeni sahil yerleşim alanlarının tamamen dolması ve iç göçlerdir. Maltepe'de yapımı 1980'li yıllardan sonra başlayan ve deniz doldurularak tamamlanan Maltepe sahil yolunun uzunluğu yaklaşık 7 km'dir. Bu sahil yolu geniş park ve alanlarıyla günümüzde İstanbul ve Maltepe sakinlerinin gezme, dinlenme, spor ve eğlence mekânıdır.

¹⁷ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Harita (BOA, *HRT.h.*) Kutu no:9., Gömlek no:432.

BÖLÜM I

MALTEPE TARİHİNE BİR BAKIŞ

1.1. Maltepe'nin Ortaya Çıkışı

Maltepe'de yapılan araştırmalar sonucunda tarih öncesine ait bazı çakmaktaşı aletlerine, mağaralara ve tümülüslerle rastlanmıştır.¹⁸ Bu da yerleşimin tarih öncesine dayandığını göstermektedir. Kayda değer bulunan diğer bir somut bulgu ise MS I. yüzyıla ait olan bir mezar taşıdır.¹⁹ Ancak bahsi geçen dönemlerden elde edilen bu bulgular Maltepe tarihiyle ilgili yeterince net bilgiler içermemektedir. Maltepe ile ilgili daha somut bilgiler MS VII. yüzyıldan yani Bizans döneminden itibaren elimize geçmeye başlamıştır. Maltepe bahsi geçen yüzyılda Dragos²⁰ tepesinin eteklerinde yer alan bir Bizans sahil köyü olarak bilinmektedir.

1.2. Bizans İmparatorluğu Dönemi

Maltepe, Bizans döneminde küçük bir sahil köyü olmanın yanında etrafında yer alan birçok manastırlarla da dikkat çekmektedir. Örneğin Maltepe ile Caddebostan arasında olduğu tahmin edilen *Ioannes Prodromos Manastırı* bunlardan sadece biridir.²¹ Bu manastırla beraber Başbüyük köyünden Caddebostan'a kadar uzanan birçok manastırın varlığı da bilinmektedir. Nitekim MS 451 yılında dönemin ünlü din adamlarından Aziz Euksentios, Bizans İmparatoru Markianus'un daveti üzerine Khalkedon Konsili'ne katılmak üzere çıktığı yolculuk sırasında bu manastırları ziyaret etmiştir.²² Diğer bir ifadeyle dönemin ünlü din adamlarından Aziz Euksentios, Maltepe yollarından birçok defa geçmiştir. Bölgedeki dini yapıları dikkate alındığında Maltepe'nin geçmişte dini ve manevi bir merkezin ortasında yer aldığı iddia edilebilir.

¹⁸ R. Çelebi, *a.g.e.*, s.4.

¹⁹ *A.g.e.*, s.4.

²⁰ Günümüzde Kartal'a bağlı olan Dragos'un adının nereden geldiği ilginç bir efsaneye dayanmaktadır. Efsaneye göre o zamanlar bölgede var olduğuna inanılan bir hazine ve bu hazineyi koruyan bir ejderha (Dragon) vardı. Scarlatos Byzantios'un anlattığına göre bu efsane bir zamanlar ciddiye alınmış ancak yapılan araştırmalardan bir sonuç çıkmamıştır. Bkz. Semavi Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı: Bryas Sarayı", *Belleten*, C.XXII, S.89 (1959), s.93.

²¹ Fulya Seviç, *İstanbul, Kartal'da Bizans Dönemi Hamam Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.15.

²² Enis Karakaya, "Bizans Döneminde Bağdat Yolu (Üsküdar- İzmit Arası)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.20, 2012, s.199.

Bizans İmparatorluğu'nun dini yapılarının yanında imparatorluk yapıları da Maltepe erken tarihinin ana hatlarını oluşturmaktadır. Nitekim Bizans dönemine ait olan *Bryas Sarayı* da birçok tarihçiye göre Maltepe'dedir. İrlandalı tarihçi John Bagnell Bury, *Bryas Sarayı*'nın Maltepe'de yer almasının muhtemel olduğunu savunmaktadır.²³ Ancak bu konuda farklı görüşler de mevcuttur. Tarihçi Ernest Mamboury, Maltepe'de böyle bir sarayın olmadığını söylemektedir.²⁴ Sonuç olarak yapılan araştırmalar *Bryas Sarayı*'nın Maltepe'de yer aldığını göstermiştir. Ancak sarayın tam olarak yeri konusunda net bir bulgu yoktur. *Bryas Sarayı*'nın yapılması fikri ise 829-842 yılları arasında Bizans İmparatoru Theophiles'in Abbasi elçiliğini yapan *Synkellos Ioannes Grammatikos*'a aittir.²⁵ Sarayı yapan kişi de *Patrice* adında bir mimardır.²⁶ *Bryas Sarayı* yapıldığında etrafı geniş bahçe ve su yollarıyla doluydu. Hatta bu su yollarından dolayı *Bryas* adının kaynaklar anlamına gelen *vrisis* sözcüğünden türediği iddia edilmiştir.²⁷ Bu açıdan bakıldığında Maltepe'nin en eski anlamının *kaynaklar* olduğu düşünülebilir. Zira Maltepe'nin su kaynakları bakımından zenginliği bu iddiayı kanıtlar niteliktedir.

Prof. Dr. Semavi Eyice'ye göre de Bizans döneminde Anadolu yakası Marmara sahili boyunca birçok köşk ve saray yaptırılmıştır.²⁸ *Bryas Sarayı* da bunlardan biridir. Bizans imparatorları bu tür köşk ve saraylarda dinlenir, sefer hazırlıkları yapar ve önemli kararlar alırlardı. Ayrıca Bizans İmparatorlarının savaşlardan zafer kazanarak dönme ihtimaline karşı İstanbul'da düzenlenecek olan görkemli karşılama töreni için hazırlıklar yapılmalıydı.²⁹ İşte *Bryas Sarayı* da bu tür hazırlıkların yapılabilmesi için çok uygun bir konumdaydı. Diğer bir ifadeyle *Bryas Sarayı*, Bizans imparatorlarının yazlık olarak kullanmaları, dinlenmeleri ve gösterişli törenler için hazırlık yapmaları için inşa edilmişti. Hatta Bizans imparatorları isterlerse bu sarayları bir taht ikametgâhı olarak da kullanabilmekteydi. Nitekim sonradan Bizans İmparatoru olan *Constantin Porphyrogenete* (913-959) kendi yazmış olduğu kitabında Bizans imparatoru *I. Basile*'nin (867-886) *Bryas*

²³ John Bagnell Bury, *A history of the Eastern Roman empire from the fall of Irene to the accession of Basil I., A.D. 802-86*, London Macmillan, London 1912, s.133.

²⁴ E. Mamboury, *a.g.m.*, s.322.

²⁵ S. Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının...", s.92.

²⁶ C. Germiyanoğlu, *a.g.m.*, s.4.

²⁷ *A.g.m.*, s.4.

²⁸ S. Eyice, "İstanbul'da Abbasi Saraylarının ...", s.91.

²⁹ C. Germiyanoğlu, *a.g.m.*, s.4.

Sarayı'nda oturmayı tercih ettiğini yazmaktadır.³⁰ Bu açıdan bakıldığında Maltepe'de saray yaptıran İmparator Theophiles ve bu sarayda oturmayı tercih eden I. Basile'yi, *Maltepelî İmparatorlar* olarak anmak mümkündür. Bryas Sarayı'nın, Bizans İmparatorluğunun çöküş sürecine girmesi ve bölgede yaşanan depremler nedeniyle zamanla yok olduğu düşünülmektedir.

Maltepe'de ayrıca önemli bir limanın var olduğu ortaya çıkmıştır. Satiros Limanı denilen bu limanın varlığı saraydan önceye dayanmaktadır.³¹ Satiros Limanı bölgenin ihtiyaçlarını karşılayan önemli bir ulaşım noktasındaydı. Bu liman tarihte birçok önemli olaylara da tanıklık etmiştir. Emevi Halifesi Yezid, 669 yılında³² gerçekleştirdiği İstanbul kuşatması sırasında Bizanslıların meşhur Grek ateşi saldırılarına karşı kendini savunmak için bu limana sığınmak zorunda kalmıştı.³³ Bu açıdan bakıldığında Satiros Limanı oldukça stratejik bir konumdaydı.

Maltepe'de Bryas Sarayının kalıntılarının bulunduğu yerde ayrıca bir manastırın izine rastlanmıştır. Bu manastırın Satyros Manastırı olduğu iddia edilmektedir. Öyle ki Yunan sanat tarihçisi E.Tepeinos, Satyros Manastırı'nı Maltepe olarak tanımlamaktadır.³⁴ Burada ayrıca Başibüyük'e kadar uzanan su kanalları bulunmuştur.³⁵ Satyros Manastırı 873 yılında I. Michael'in oğlu olan ve sonradan Bizans Patrikliğine getirilen *Aziz Ignatius* tarafından yaptırılmıştır.³⁶ Satyros Manastırı'nın bulunduğu yerde patrik mezarlıkları da vardır. Bu mezarların Bithynia'da ünlü olan *Aziz Mendora*, *Aziz Metrodorus* ve *Aziz Nymphodorus*'a ait olduğu tahmin edilmektedir.³⁷ Ancak bir başka görüşe göre bu

³⁰ C. Germiyanoglu, *a.g.m.*, s.4.

³¹ Enis Karakaya, "Bizans Devrinde Caddebostan Ruphianus (Drys)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.27, (2018), s.189.

³² Fahri Unan, "Müslümanlar ve İstanbul (İlk Dönem İstanbul Kuşatmaları)", <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~unan/akademik34.html> (12.10.2019).

³³ C. Germiyanoglu, *a.g.m.*, s.4.

³⁴ E. Karakaya, "Bizans Devrinde Caddebostan ...", s.95.

³⁵ *Hürriyet Gazetesi*, "Bizans prensinin manastırı Türkiye'nin ilk arkeolojik parkı olacak", <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bizans-prensini-manastiri-turkiye-nin-ilk-arkeolojik-parki-olacak-342077>, (20.04.2018).

³⁶ Jonathan Bardill, *Brickstamps of Constantinople*, Oxford University Press, Newyork 2004, s.9; https://books.google.com.tr/books?id=YS_AAzcjdK8C&pg=PA77&lpg=PA77&dq=jonathan+bardill+bricks+tamps+of+constantinople++pdf&source=bl&ots=wLqATd5ok6&sig=ACfU3U39N3d1iyrvAcULXTAxCodbrX5qDQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiEqrOGk_HhAhULLFAKHbbCAL8Q6AEwCXoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false (25.04.2019).

³⁷ F. Seviç, *a.g.t.*, s.17.

mezarlıklar Bizans İmparatoru Theophiles'in en büyük üç kızı olan *Thekla*, *Anna* ve *Anastasia*'a aittir.³⁸ Bu durumda günümüzde Maltepe'de Bizans İmparatorunun kızlarına ait bir mezarlık olma ihtimali vardır. Aziz Ignatius, 876 yılında öldüğünde Ayasofya'da düzenlenen cenaze töreninin ardından Satyros Manastırı'nda gömülmüştür.³⁹ Diğer bir ifadeyle Bizans'ın unutulmaz patriği Aziz Ignatius, Maltepe'de gömülmüştür. Ancak mezar zamanla kaybolmuştur. Satyros Manastırı'nın diğer bir özelliği yapıldığı tarihten itibaren Büyükkada ve Maltepe arasında bulunan ve bir deprem sonucu denize gömülen Vordonisi Adası'ndaki bir manastırla rakip olmasıdır. Patrik Ignatios ile bu manastırın patriği Patrik Photius arasında bitmek bilmeyen dini tartışmaların yaşandığı bilinmektedir.⁴⁰ Satyros Manastırı'nın varlığı muhtemelen 1203 yılındaki IV. Haçlı Seferleri sırasında gerçekleşen Latin işgalleri ve sonraki süreçte Osmanlı Devleti'nin bölgeye yapmış olduğu fetihler nedeniyle XIII. yüzyılda son bulmuştur.⁴¹

1.3. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi

Türklerin Maltepe'ye ilk yerleşimleri Anadolu Selçuklu zamanında yaşanmıştır. 1075 yılında İznik ve çevresinde kurulan Anadolu Selçuklu Devleti, İstanbul ve çevresine çok yakın bir konumdaydı. Kocaeli Yarımadası'na ve Üsküdar'a sürekli akınlar düzenleyen Türkler bu vesileyle Maltepe ve etrafında ilk yerleşimlerini yapmaya başlamışlardı.

1080-1083 yılları arasında Kartal, Pendik ve Maltepe, Selçuklu Sultanı Süleyman Şah tarafından fethedilmiştir.⁴² Hatta fetihler İstanbul Boğazına kadar ilerlemiştir. Bu fetihler neticesinde 1084 yılında Anadolu Selçuklu Devleti ve Bizans İmparatorluğu arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Dragos çayı iki devlet arasında sınır olmuştur. Ancak Süleyman Şah, 1086 yılında vefat edince bunu fırsat bilen Bizanslılar anlaşmayı tek taraflı olarak bozdular ve tekrar saldırıya geçtiler.

³⁸ John Skylitzes, *A Synopsis of Byzantine History 811–1057*, Cambridge University Press, 2010, s.60, [https://archive.org/details/JohnSkylitzes.ASynopsisOfByzantineHistorytrans.ByJ.Wortley2010_\(25.04.2019\).](https://archive.org/details/JohnSkylitzes.ASynopsisOfByzantineHistorytrans.ByJ.Wortley2010_(25.04.2019).)

³⁹ A.g.e., s.329.

⁴⁰ *Hürriyet Gazetesi*, “Bizans prensinin manastırı Türkiye'nin ilk arkeolojik parkı olacak”, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bizans-prensini-manastiri-turkiye-nin-ilk-arkeolojik-parki-olacak-342077>, (20.04.2018).

⁴¹ S. Eyice, “İstanbul'da Abbasi Saraylarının ...”, s.91.

⁴² A. Aksel, *a.g.m.*, s.281-282.

1096 yılında ise Haçlı Seferleri başlamıştı. I. Haçlı Seferi ile Anadolu'ya ilerleyen Haçlılara, Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı I. Kılıçarslan karşı koymuştu. Haçlılar, 1097 yılında İzmit'e kadar ilerlemişlerdi. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ise askeri karargâhını Pelekanon'a yani Maltepe-Gebze hattına kurmuştu. Haçlılara önemli kayıplar verdiren I. Kılıçarslan düşmanın kalabalık olması nedeniyle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Süleyman Şah tarafından fethedilen Maltepe, 1096 yılında başlayan I. Haçlı Seferleri sonunda Bizanslılar tarafından tekrar geri alınmıştır.⁴³

1.4. Osmanlı Devleti Dönemi

1.4.1. Siyasi olaylar

Bizans İmparatoru III. Andronikos ile Orhan Gazi arasında 29 Haziran 1329 yılında yapılan Pelekanon Savaşı, Maltepe açısından bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim bu savaş Osmanlılar adına çok büyük bir zaferle sonuçlanmıştır. Öyle ki Bizans İmparatoru III. Andronikos savaş sırasında bacağından yara almış ve bir halıya sarılarak savaş alanından zorlukla kaçırılabilmişti.⁴⁴

Bizans İmparatoru III. Andronikos hayatını kurtarmış olsa da bölgedeki Osmanlı hâkimiyetini engelleyememiştir. Pelekanon Savaşı ile Maltepe'nin kaderi de değişmiştir. Artık durdurulamayacak bir Türk akını ve yerleşim süreci başlamıştır. Orhan Gazi'nin ünlü komutanları Akça Koca, Konur Alp ve Gazi Abdurrahman da vakit kaybetmeden Maltepe'yi ele geçirmiştir. Savaştan sonra Maltepe ve bölgedeki Rumların bir kısmı İstanbul'a kaçmıştır.⁴⁵ Böylece savaşı kazanan Osmanlı Devleti, Kocaeli yarımadasına hâkim olmuştur.

Osmanlı döneminde Maltepe'yi etkileyecek en önemli olaylardan biri de 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi'ne girmesidir. Osmanlı Devleti bu döneme kadar Maltepe'yi elinde tutmuştu. Ancak bu savaş sonunda Maltepe elden çıkmıştı. Nitekim Yıldırım Beyazıd ölünce geriye oğulları Süleyman, İsa, Musa, Mehmed, Mustafa ve Kasım kalmıştı. Bu oğullardan en büyüğü olan

⁴³ A. Aksel, *a.g.m.*, s.281-282.

⁴⁴ Halil İnalcık, "Orhan Osmanlı padişahı (1324-1362)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33, s.375-386.

⁴⁵ M.Selim Akdoğan, *Kartal Tarihi MÖ 5000 - M.S. 2011*, Kartal Belediyesi Yayınları, İstanbul 2014, s.54.

Şehzade Süleyman Bizans İmparatoru Manuel ile Gelibolu Antlaşması'nı imzalamıştı. Bu antlaşmaya göre Maltepe'yi de içine alan Kartal, Pendik ve Gebze hattı Bizanslılara bırakılmıştı.⁴⁶ Bu dönemde kardeşler arasında savaşlar yaşanmıştı. Ancak I. Mehmed'in 1413 yılında diğer kardeşlerini saf dışı bırakmasıyla Osmanlı Devleti Fetret Dönemi'nden çıkmış, eski topraklarını geri kazanmaya başlamış ve siyasi bütünlüğü tekrar elde etmişti. Bu süreçte I. Mehmed'in görevlendirdiği Umur Bey, Maltepe'nin de içinde yer aldığı Gebze, Hereke, Darıca, Kartal ve Pendik bölgesini tekrar ele geçirmiştir.⁴⁷ Fetret dönemi bittikten sonra Maltepe artık bir Osmanlı toprağı olarak kalmıştır. Bu tarihten sonra Maltepe ve etrafı birçok önemli olaya şahitlik etmiştir. Örneğin Maltepe'nin İstanbul'dan önceki son durak olması ona şehzade kavgalarında ayrı bir önem kazandırmıştır. Öyle ki buradan yapılacak son bir hamle ile taht ele geçirilebilir ve tarihin akışı değişebilirdi. Örneğin II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed, kardeşi Şehzade Selim ile taht mücadelesine girişmiş, 21 Eylül 1511 tarihinde Maltepe'ye gelmişti. Çorlu'da babasına karşı giriştiği savaşta yenilen Şehzade Selim ise İstanbul'dan uzaklaşmıştı. Şehzade Ahmet, Maltepe'de beklemedeyken, İstanbul'dan bazı devlet adamları ve yeniçerilerin kendisini istemediklerini haberini almış ve İstanbul'a ulaşmadan Anadolu'nun içlerine kaçmak zorunda kalmıştı.⁴⁸ Bu olaydan sonra Yavuz Sultan Selim'i tahta çıkaracak gelişmeler yaşanmış ve taht sonunda Yavuz Sultan Selim'e kalmıştı.

Osmanlı ordusunun Üsküdar'dan sonra ikinci konak yeri olan Maltepe, çok sayıda sefere de şahitlik etmiştir. Öyle ki devlet erkânı, ordunun başında sefere çıkan padişahlara Maltepe'ye kadar eşlik etmişlerdir. Örneğin 1534 yılında gerçekleşen Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferinde Maltepe, menzil noktasında yer almıştı.⁴⁹ IV. Murad'ın 28 Mart 1635'te Üsküdar'dan başlattığı Bağdat seferine giden orduya da devlet erkânı Maltepe'ye kadar eşlik etmiştir.⁵⁰ Benzer şekilde yolcular uzak yerlere gideceği zaman bugünün Bostancı köprüsüne yakın bir yerden uğurlanırlardı. Bu açıdan bakıldığında

⁴⁶ Fahameddin Başar, "Fetret Devri", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.12, s.480-482.

⁴⁷ Mehmet Demir, *Osmanlı Tarihinde Çelebi Mehmed Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2006, s.29.

⁴⁸ Fikret Yılmaz, "Selim'i Yazmak", *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, LI (2018), 297-390.

⁴⁹ R. Çelebi, *a.g.t.*, s.7.

⁵⁰ Necdet Sakaoğlu, "Murad IV", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, ss.504-510.

Maltepe, Osmanlı döneminde orduların ve yolcuların dinlenme, uğurlanma ve toplanma merkezi olmuştur.

Osmanlı zamanında sürekli yaşanmış olayların başında iç ayaklanmalar gelmekteydi. Öyle ki bazı ayaklanmalar İstanbul'u bile tehdit eder hale gelmişti. Bu ayaklanmalarda Maltepe geçiş ve duraklama noktası olmuştur. Örneğin 1643 yılında Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa'nın ordusuyla beraber Maltepe'den geçerek, Üsküdar'a kadar gelmesi kayda değer bir olaydır.⁵¹ Bu ayaklanma başarısız olmuş ve Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa idam edilmiştir. IV. Mehmed'in ilk saltanat yıllarında gerçekleşen başka bir ayaklanma da dikkat çekicidir. Kendisi bir kapıkulu süvarisi olan ve daha sonra Safed voyvodalığı makamını elde eden Gürcü Abdünnebi adlı bir yönetici vergi meselesinden dolayı ayaklanmıştır. Bu ayaklanmaya Osmanlı yönetiminden memnun olmayan sipahiler de katılmıştır. 1648 yılında Gürcü Abdünnebi ordusunu Kartal, Maltepe ve Tuzla'ya kadar getirmişti. Ancak kimilerine göre İstanbul'u alabilecek güçteyken bundan vazgeçmiştir. Gürcü Abdünnebi daha sonra yakalanarak öldürülmüştür. Yine IV. Mehmed döneminde ayaklanan Halep Beylerbeyi İpşir Mustafa Paşa ordusuyla Maltepe'ye kadar gelmiş oradan da Üsküdar'a geçmiştir. İstanbul'a geçip sadrazam olan İpşir Mustafa Paşa çok geçmeden sadrazamlıktan alınmış ve bir süre sonra idam edilmiştir.⁵²

Görüldüğü üzere Maltepe, Osmanlı zamanında bir ordu karargâhı olmanın yanında ayaklanmaların geçiş güzergâhında yer almış, bir nevi isyankârların İstanbul'a varmadan önceki son durağı olmuştur. Bununla beraber Osmanlı toprakları içinde yaşayan köleler de sahiplerinden kaçmak için Üsküdar ve Maltepe gibi geçiş güzergâhlarını tercih etmişlerdi.⁵³

1.4.2. İdare

Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar en büyük idari birimlere *eyalet* adı verilmekteydi. Eyaletler coğrafi özellik bakımından birbirine benzerlik gösteren geniş bir

⁵¹ Abdülkadir Özcan, "Anadolu İsyancılarının Batı Ucu: Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu IV C.II*, 3-5 Kasım 2006, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, s.93-95.

⁵² A.g.m., s.100-105,196.

⁵³ Zübeyde Güneş Yağcı, "Kölelerin Kaçmaya Çalıştıkları Mekân Üsküdar (XVI-XVIII. Yüzyıllar)", *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2014, s.269.

bölgeyi ifade etmekteydi. Eyaletten sonra ise büyüklük sırasına göre *sancak*, *kaza* ve *köy* idari birimleri gelmekteydi. Sancaklar günümüz il idari birimlerine, kazalar ise yine günümüz ilçe idari yapılarıyla benzerlik göstermekteydi. Eyaletlerin başında bulunan yöneticiler *beylerbeyi*, sancakların başında bulunan yöneticiler *sancakbeyi*, kazaların başında bulunan yöneticiler *kadı*, köylerin başında bulunan yöneticiler ise *köy kethüdası* unvanına sahiptiler.

Maltepe, Osmanlı dönemi boyunca köy statüsünde yer almıştır. Dolayısıyla köy kethüdarları, muhtarlık kurumu kurulmadan evvel Maltepe’de yönetici konumundaydılar. Ancak Osmanlı Devleti’nin özellikle erken dönemlerinde çoğu zaman köylerde resmi anlamda yöneticiler bulmak zordu. Bundan dolayı kethüdarların çoğu köy imamları veya papazlardan oluşmaktaydı. Yani herhangi bir devlet görevlisi yönetici olabildiği gibi imamlar ve papazlar da doğal yönetici olarak görülebiliyordu. İmamlar, kadının görevlendirilmesiyle göreve başlardı. Papazlar ise Gayrimüslim cemaatin temsilcisi durumundaydılar. Kadının görevlendirdiği *kadı naibleri* ise yöneticilik yanında mahkeme işleriyle de uğraşır. Asayiş *subaşı* ve *yiğitbaşı* denen askerler ve *yasakçı* denilen polisler sağlardı.⁵⁴

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Maltepe’de resmi anlamda bir yönetici bulunmadığı görülmektedir. Bu durum şüphesiz Maltepe’yle üst idari birimler arasındaki bağı zayıflatmaktaydı. Bunun farkında olan Maltepe sakinleri ilgili tarihte *Yani veled-i Dimitr* adında bir Gayrimüslim vatandaşın Maltepe kethüdası olabilmesi için her evden yıllık on akçe toplanması talebinde bulunmuştu.⁵⁵ Maltepe sakinlerinin yönetici seçmek için kendi aralarında para toplaması yerel yönetime ne kadar ihtiyaç duyulduğunu gözler önüne sermektedir. Görevlendirilmek istenen kişinin ayrıca Gayrimüslim olması dönemin demografik yapısını anlama adına önemlidir.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru Maltepe’nin Cezâir (Adalar) nahiyesine bağlı olduğu görülmektedir.⁵⁶ Cezâir nahiyesi ise o dönem Üsküdar’a bağlıdır. Maltepe bu yüzyılda *Küçük Maltepe* ve *Büyük Maltepe* olarak ayrı şekilde adlandırılmıştır. Maltepe’nin yine

⁵⁴ Rahşan Kaynak, *XVI. yüzyılın ikinci yarısında Üsküdar’da sosyal ve ekonomik hayat (Şerhiyye Sicillerine göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010, s.121.

⁵⁵ A.g.t., s.122.

⁵⁶ A.g.t., s.25.

aynı dönemde bir Rum subaşı tarafından idare edildiği görülmektedir.⁵⁷ 1633 yılındaki bir arşiv kaydına göre ise Maltepe’de Kadı unvanına sahip Ahmed isminde bir şahıstan söz edilmektedir.⁵⁸ 1845 yılına gelindiğinde ise Maltepe’nin idari olarak sırasıyla Kartal kazası, Kocaeli sancağı ve Bolu eyaletine bağlı olduğu görülmektedir.⁵⁹ Dolayısıyla Maltepe’nin 1845 yılında idari anlamda İstanbul ile bir bağlantısı yoktur.

Osmanlı yerel yönetimlerinde başta padişahlar olmak üzere yüksek devlet görevlilerinin vergisini toplamakla görevli olan *voyvodalar* da mevcuttu. Voyvodalar o bölgenin tanınmış ve güçlü şahsiyetlerinden seçilirdi. Maltepe’de de böyle bir görevlinin varlığı bilinmektedir. 1847 yılında gerçekleşen bir olayda Maltepe Voyvodalığı yapan ancak daha sonra bu görevden ayrılan *Ovannes* adlı bir Ermeni vatandaşı, Arif Efendi adlı birinden alacağını tahsil etmek için bir dilekçe vermişti.⁶⁰ Bu olaydan hareketle Maltepe’de vergi toplayan böyle bir görevlinin varlığı ortaya çıkmaktadır.

II. Mahmud döneminde muhtarlık kurumunun oluşmaya başlamasıyla köyler artık muhtarlar tarafından yönetilmeye başlanmıştı. Muhtarlık seçimleri daha sonra 1864 ve 1871 Nizamnameleriyle belirli kurallara bağlanmıştı. Buna göre eğer bir köyde birden fazla cemaat varsa, her cemaat kendi muhtarını seçebilecekti. Üstelik köyde yaşayan bir cemaatin nüfusu 20’nin üzerindeyse kendine ikinci bir muhtar daha seçebilecekti. Bu kural Osmanlı millet sistemini en iyi şekilde anlatan ve temsil gücünü artırmaya yarayan bir uygulama olarak göze çarpmaktadır.⁶¹ Yine her cemaatin kendi İhtiyar Meclisleri de vardı. İhtiyar Meclis üyelerinin sayısı 3 ila 12 kişi arasında değişmekteydi. Muhtarlar, devlet ile köy halkı arasında köprü görevi üstlenirdi. Ayrıca devletin nizamname ve duyurularını köy halkına bildirir, nüfus kayıtlarını yapar, mahkemelere yardımcı olur ve vergi toplamaya ilgili işleri gözetlerlerdi. İmamlar ve papazlar ise İhtiyar Meclisinin tabii üyeleriydiler. Muhtarlar ayrıca üst yöneticiler tarafından doğrudan doğruya görevden alınabilirdi.⁶²

⁵⁷ Rahşan Kaynak, *a.g.t.*, s.59-60.

⁵⁸ BOA, *İbnülemin Maliye (İE.ML.)*, Kutu no:4, Gömlek no:277.

⁵⁹ İdris Tuna, *Temettuat Defterlerine Göre Kartal’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı(1844)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s. önsöz.

⁶⁰ BOA, *Sadaret Mektubi Evrakı (A.}MKT.)*, Kutu no:71, Gömlek no:38.

⁶¹ Mustafa Gençoğlu, “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1. C.2. (2011), s.29-50.

⁶² *Düster (Tertib 1) 1289:618-619,638,647-648*, TBMM, <http://212.174.157.46:8080/xmlui/handle/11543/67>, (14.06.2018).

Muhtar olmak ve İhtiyar Meclisine seçilebilmek için ise bazı şartlar vardı. Bu şartlar Osmanlı vatandaşı olmak, 30 yaşın üstünde olmak ve senelik en az 100 kuruş vergi vermektir. Aynı şekilde köy seçimlerinde oy kullanabilmek için Osmanlı vatandaşı olmak, 18 yaşını geçmek ve senelik en az 50 kuruş vergi vermek gerekirdi. Ancak bu seçimlere sadece erkekler katılabilirdi. Kadınların o dönem oy kullanma hakkı yoktu. Muhtarlık ve İhtiyar Meclisi seçimleri ise yılda bir defa yapılırdı.⁶³ Maltepe de bir Osmanlı köyü olduğundan bu kurullarla yönetildiğini söylemek mümkündür.

Osmanlı yerel idari yapısında Rum cemaatinin de kendi sorumluları ve yöneticileri bulunmaktaydı. Örneğin 1897 yılı kayıtlarına bakıldığında Heybeliada Ruhban Okulu mezunu olan *Kirillos İoannu* adlı bir papazın Maltepe’de yaşayan Rum cemaatinden sorumlu olduğu görülmektedir. Bunun dışında Heybeliada Ruhban Okulu mezunu olan Dimitrios Mavropulos adlı başka bir papazın 1908 yılında Kadıköy ve Maltepe’de Kilise idareciliği yaptığı bilinmektedir.⁶⁴ Gayrimüslim nüfusun doğum, ölüm ve evlenme gibi kayıt işlemlerini de Patrikhaneler yapmaktaydı.⁶⁵

Maltepe’de belediye faaliyetleri ise oldukça erken bir dönemde başlamıştır. Osmanlı arşivlerindeki bazı belgelere göre Maltepe’de müstakil olarak belediye kurulması için ilk defa 15 Ekim 1899 tarihinde “*Maltepe karyesinin müstakil olarak idare edilmesi için komisyon teşkiline izin verilmesi talebi*” adında bir tezkire yazılmıştır.⁶⁶ Bu tezkireye göre Maltepe’nin senelik 20 bin kuruşluk kazancı vardır. Ancak bu kazanca rağmen Maltepe’de yeteri kadar imar faaliyetleri yapılmamıştır. Bu vesileyle Maltepe’de müstakil bir belediye kurulması düşünülmüştür. Ancak kurulan bu ilk belediye teşkilatında bazı sorunlar baş göstermiştir. Zira bazı belediye üyelerinin işlerine gitmedikleri ve belediye reisinin halka kötü davrandığı 25 Temmuz 1901 tarihinde verilen bir dilekçeyle anlaşılmıştır.⁶⁷ Hatta 11 Temmuz 1902 tarihinde o dönem Maltepe Belediye Reisi olan Ali

⁶³ *Düster (Tertib 1) 1289:619-620*, TBMM, <http://212.174.157.46:8080/xmlui/handle/11543/67>, (14.06.2018)

⁶⁴ Salih İnci, *Dinler Tarihi Açısından Heybeliada Ruhban Okuluna Genel Bir Bakış*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2007, s.313.

⁶⁵ Sadık Mete Kılıç, *Tarihsel Gelişimi İçinde Türkiye’de Azınlıklar ve Avrupa Birliği’nin Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye’ye Etkileri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007, s.19.

⁶⁶ BOA, *Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT)*, Kutu no:2257, Gömlek no:37.

⁶⁷ BOA, *DH.MKT*, Kutu no:2513, Gömlek no:149.

Bey hakkında kanun ve nizama aykırı muamelelerde bulunduğu dair bir şikâyet belgesi mevcuttur.⁶⁸ 1908 yılındaki idari taksimata baktığımızda ise Maltepe'nin sırayla Kartal sancağı ve Üsküdar Mutasarrıflığına bağlı olduğu görülmektedir. Görüldüğü üzere Kartal, 1908'de sancak statüsüne yükselmiş olmasına rağmen Maltepe ise hâlâ köydür.

1912 yılında Maltepe belediye reisliği koltuğunda ise *Tanaşaki Efendi* adında bir Rum vatandaşının oturduğu görülmektedir. Tanaşaki Efendi hakkında da 3 Şubat 1912 tarihinde Dâhiliye Nezaretinden İstanbul Vilayetine gönderilen bir resmi yazı mevcuttur. Bu resmi yazıya göre Tanaşaki Efendi o dönem zebhiye vergisi adında bir tür kasap vergisini Kartal Mal Sandığına teslim etmemekle suçlanmıştır. Tanaşaki Efendi ise bu konuda üst mahkemeye temyiz isteminde bulunmuştur. Ancak ilgili yazıya göre bu temyiz talebi reddedilmiştir.⁶⁹

1.4.3. Nüfus

Maltepe'de XVI. yüzyılın başlarında çoğunluğunu Rum cemaatin oluşturduğu Gayrimüslim nüfusun etkin olduğu bilinmektedir. 1530'lı yıllarda Maltepe'de 18'i ortakçı olmak üzere toplam 51 adet hane mevcut olup tahmini nüfus 255'tir. 1561 yılında hane sayısı 55'e çıkmışsa da bunların 29'u ortakçılardan oluşmaktaydı.⁷⁰

1833 yılında Kartal kazasında yapılan nüfus sayımına göre Maltepe karyesinde toplam 139 Müslüman, çoğunluğu Rum, 6'sı da Ermeni olmak üzere 200 kadar Gayrimüslim nüfus yaşıyordu. Başibüyük karyesinde ise toplam 112 Müslüman ve 4 Gayrimüslim nüfus yaşamaktaydı. Bu bilgilere bakıldığında 1800'lü yılların ortalarında Başibüyük'te Gayrimüslim nüfusunun yok denecek kadar az olduğu söylenebilir. Büyük Bakkal karyesindeki Gayrimüslim sayısı ise 434'tür.⁷¹

1877'de başlayan ve tarihe 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus Savaşı'nda ağır yenilgi alan Osmanlı Devleti bu savaştan sonra kitlesel göçlerle karşılaşmıştır. Anadolu ve İstanbul'a gerçekleşen bu göçlerle nüfus yapısı değişime uğramıştır. Maltepe ilçesi de bu

⁶⁸ BOA, *DH.MKT*, Kutu no:539, Gömlek no:25.

⁶⁹ BOA, *Dahiliye Nezareti Mütenevvia (DH.MTV)*, Kutu no:21, Gömlek no:64.

⁷⁰ M.Hanefi Bostan, "XV- XVII. Yüzyıllarda Üsküdar Nahiyesi Köylerinde Sosyal ve İktisadî Hayat", *Üsküdar Sempozyumu VI C.II, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008*, s.369,372.

⁷¹ M. Kasarcı, *a.g.t.*, s.14,32,33.

değişimden nasibini almıştır. Özellikle Erzincan Kemah'tan Maltepe'ye düzensiz göçler yaşanmıştır. 1912 yılında ise Maltepe'de 1.000 kişilik bir Rum nüfusu vardır. Yine aynı yıl Büyükbakkal köyünde 1.000 kişilik Rum nüfusun varlığı göze çarpmaktadır.⁷²

1.4.4. Gayrimüslimler

Maltepe'de Türklerin yanında birçok Gayrimüslim, Arnavut ve Kürt nüfusun yaşadığı bilinmektedir. Hatta Maltepe'de ekseriyetle Rum Ortodokslar yaşadığı için ibadethane olarak Caminin yanında, Kilise ve Manastırlar da bulunmaktaydı. 1350'li yıllarda Başbüyük karyesinde bir Hristiyan keşişin yaşadığı ve çevresinde bazı konutlarla beraber bir manastırın olduğu bilinmektedir.⁷³

Maltepe'de Müslüman ve Gayrimüslimler arasında sosyal alanda bir problem yaşanmadığı hatta karşılıklı iyi ilişkilerin yaşandığını görülmektedir. Nitekim XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Maltepe'de yaşanan bir olayda çiftliği basılan bir Müslüman komşunun yardımına yine Rum kökenli komşularının koşması bu duruma iyi bir örnektir. Maltepe'de çok eski zamanlarda ekmek satmak için Kadıköy'den kalkıp Maltepe'ye kadar gelen Gayrimüslimler bile vardı.⁷⁴ Ancak XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünyada meydana gelen büyük değişimler Osmanlı İmparatorluğunun sosyal ve siyasi yapısını derinden sarsmış ve Müslüman-Gayrimüslim ilişkilerini etkilemiştir.

İstanbul'u ve Maltepe'yi etkileyen en önemli olaylardan biri 1814 yılında Etnik-i Eteryacı Cemiyeti'nin kurulmasıdır.⁷⁵ Nitekim bu cemiyet Rumlara ait cemaat okullarında faaliyet göstererek Rumları bağımsızlığa teşvik etmekteydi. Dolayısıyla Maltepe'de bulunan Rum okulları da bu durumdan etkilenmişti. 1829'da Yunanistan'ın bağımsız olmasıyla da İstanbul ve Anadolu Rumları derinden etkilenmiştir. Özellikle 1850'li yılların ortalarında Anadolu'da Helenlik şuuru yaygınlaşmıştır. Hatta Yunanistan'da eğitim gören

⁷² Georgios Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Çev.İbrahim Onsunoglu, Belge Yayınları, İstanbul 2003, s.160.

⁷³ Haldun Hürel, "Başbüyük", *İstanbul'un Ansiklopedik Öyküsü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, s.118-119.

⁷⁴ Nevzat Erkan, *18.yy'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri: Şerhiye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, s.233,206.

⁷⁵ İlknur Polat Haydaroglu, "Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum-Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi", *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE Yayınları, Ankara 1986, s.444-445.

doktor ve öğretmenler Anadolu'ya gelip Rum okulları ve hastanelerinde çalışmaya başlamışlardır.⁷⁶ Şüphesiz bu durum Maltepe'deki okullara ve Kiliselere de yansımıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle Osmanlı topraklarından Yunanistan'a göç edip Yunan vatandaşlığına geçen Rumlar bile olmuştur. Örneğin 1871 yılında Maltepe'de tütüncülükle uğraşan Toma adlı bir Rum vatandaşı Yunanistan'a gitmiş ve geri dönmeyince Osmanlı vatandaşlığından çıkarılmıştır.⁷⁷

1908 yılında Maltepe'de ilginç bir olay yaşanmıştır. Kartal Kaymakamlığına gönderilen bir telgrafta Rumca yayınlanan bir gazete haberine göre Maltepe'de seçmen kayıtları olmayan bazı Kürt ve Arnavut amelelerin Maltepe Belediyesi'nde yer alan oy kutusuna geceleyin gizlice oy attıkları iddia edilmiştir. Bu duruma tepki gösteren Rumlar mebus seçimlerine katılmamışlardı.⁷⁸ Şüphesiz bu olay Müslümanlarla Gayrimüslimler arasında siyasi sürtüşmenin bir yansıması olarak görülebilir.

I. Dünya Savaşı'nın başlaması ile Maltepe'de özellikle Rumlar ve Türkler arasında siyasi nedenlere dayalı olarak asayiş sorunları yaşanmıştır. Bu dönemde Hristiyan Rumların evlerinde gasp ve darp vakalarının arttığı gözükmektedir. Nitekim 1915 yılının Ekim ayında 153. Alay 1. Tabur 2. Bölük subayı olan Naci Efendi'nin Maltepelili koyun tüccarı olan Hristaki adlı bir Gayrimüslimin evine sık sık zarar verdiği anlaşılmıştır.⁷⁹ 27 Aralık 1916 yılında Maltepe'de meydana gelen başka bir olayda ise kendine jandarma süsü veren bazı şahısların muhtemeldir ki yine aynı şahıs olan Hristaki'nin mandirasına ve evine saldırdıkları ayrıca bazı mallarını gasp ettikleri kayıtlara geçmiştir.⁸⁰ Bu tür olayların tamamen savaşın yarattığı kargaşa ortamından kaynaklandığı açıktır.

⁷⁶ Ercüment Kuran, "XIX. Yüzyıl Anadolu Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kaynağı Olarak Yabancı Seyahatnamelerden Georges Perrort'un "Souvenirs D'UN Voyage En Asie Mineure'u, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Araştırma Merkezi Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, İstanbul 1997, s.149-154.

⁷⁷ BOA, *DH.MKT.*, Kutu no:1778, Gömlek no:35.

⁷⁸ BOA, *DH.MKT.*, Kutu no:2640, Gömlek no:27.

⁷⁹ BOA, *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri (DH.İ.UM.EK.)*, Kutu no:11, Gömlek no:99.

⁸⁰ BOA, *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube (DH.EUM.3.Şb)*, Kutu no:17, Gömlek no:53.

1.4.5. Feyzullah Efendi

Maltepe'nin en önemli şahsiyetlerinden biri şüphesiz Feyzullah Efendi'dir. Şeyhülislâm Damadzâde Ahmed Efendi'nin oğlu olan Feyzullah Efendi, babası Bursa Kadısı iken bu şehirde doğmuştur. Önce müderris daha sonra kadı unvanlarını alan Feyzullah Efendi 1730 yılında önce Galata, daha sonra da Bursa Kadısı olmuştur. Aynı süreçte İstanbul Kadısı olan Feyzullah Efendi, 1739 yılında Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Ancak babası vefat eden Feyzullah Efendi bu görevi 9 ay yerine getirebilmiştir. 1750 ve 1754 yıllarında iki defa Rumeli Kazaskerliği yapan Feyzullah Efendi, 1755 ve 1757 tarihlerinde de iki defa Şeyhülislâmlık yapmıştır. Aleyhinde işlenen faaliyetler sonucu 1758 yılında görevinden alınan Feyzullah Efendi ayrıca tıp ve matematikle ilgilenmiş ve bestekârlık yapmıştır. Ancak günümüze herhangi bir bestesi ulaşmamıştır.⁸¹

Feyzullah Efendi ile Maltepe öyle bağdaştırılmıştır ki bir zamanlar Maltepe'ye Feyzullah Efendi Çiftliği bile denmekteydi. Bunun bir nedeni de Feyzullah Efendi'nin Maltepe'de büyük arazilere sahip olmasıydı. Feyzullah Efendi, Maltepe'yi geliştirmiş ve imar etmiştir. Maltepe'de bir çiftlik kuran Feyzullah Efendi, Kayış Dağı'nın suyunu toprak künklerle Maltepe'ye kadar getirmiştir.⁸² Feyzullah Efendi ayrıca Maltepe'ye Cami, çeşme ve hamam yaptırmıştır. Hatta hamamın çok meşhur olduğu ve İstanbul'un değişik yerlerinden buraya yıkanmak için gelen insanların olduğu bilinmektedir. Feyzullah Efendi 1726 yılında Maltepe'de iki odadan oluşan bir sıbyan mektebi de yaptırmıştır.⁸³

1758 yılında III. Mustafa tarafından görevden alınan Şeyhülislâm Feyzullah Efendi yaşamının geri kalanını Sütlüce'deki evinde geçirmiştir. 1761 tarihinde vefat eden Feyzullah Efendi, Sütlüce Deresi'nde kendi yaptırmış olduğu zaviyeye gömülmüştür. Oğlu Rumeli kazaskeri Damadzâde Murad Molla ise babası adına İstanbul Çarşamba'da bir kütüphane yaptırmıştır.⁸⁴

⁸¹ Mehmet İpşirli, "Feyzullah Efendi, Damadzâde", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, s.525-526.

⁸² H. Hürel, "Başbüyük", s.512.

⁸³ Ökkeş Kürşad Karacagil, *Süreyya İlmen'in Hayatı, Faaliyetleri ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011, s.75.

⁸⁴ M. İpşirli, *a.g.m.*, s.525-526.

Kazasker Feyzullah Efendi Vakfı tarafından sürekli korunan ve tamir edilen Feyzullah Efendi yapıları⁸⁵ çıkan yangınlar sonucu neredeyse tamamen yok olmuşlardır. Nitekim 8 Ekim 1926'da çıkan büyük bir yangında Feyzullah Efendi'nin yaptırmış olduğu Cami tamamen yok olmuştu.⁸⁶ 1928'de çıkan yangınında ise külliye'nin diğer yapıları büyük zarar görmüş, geride sadece çeşme ve hamam yapıları kalmıştır.⁸⁷ Günümüzde Yalı Mahallesi Fevziye Sokak'ta bulunan Feyzullah Efendi Camii ise Feyzullah Efendi'nin yaptırmış olduğu Cami ile ilgisi olmayıp 1925'te Mübadele sonucu Gayrimüslimlerin Maltepe'den ayrılmasıyla boş kalan Hagios Nikolos Kilisesinin Camiye çevrilmesiyle ibadete açılmıştır.⁸⁸

1.4.6. Süleyman Seyyid Efendi

1842 yılında Maltepe'de doğan ünlü ressamlardan Süleyman Seyyid Efendi ilköğrenimini Maltepe Ebcad Hanlık Mektebi'nde tamamlamıştır.⁸⁹ Süleyman Seyyid'in babası İsmail Efendi, Maltepe'nin tanınan eşraflarındandır. Maltepe'de doğup, eğitiminin ilk temellerini burada alan Süleyman Seyyid daha sonra Maçka Askeri Rüştüyesi ve Harbiye'den mezun olmuştur. Bu okullarda yaptığı kara kalem ve sulu boya çalışmaları ile hocaları tarafından keşfedilen Süleyman Seyyid, Sultan Abdülaziz tarafından yine dönemin meşhur ressamlarından olan Şeker Ahmed Paşa ve Osman Hamdi Bey ile daha iyi yetişmesi için Paris'te bulunan Mekteb-i Osmani adlı okula gönderilmiştir. Süleyman Seyyid sergilediği bir resim sayesinde Officer d'Academie Nişanı almış ve Güzel Sanatlar okulunu bitirmiştir. Daha sonra yurda dönen Süleyman Seyyid, Harbiye Mektebi'nde resim öğretmenliğine başlasa da Şeker Ahmed Paşa ile arasındaki çekişme yüzünden Kuleli Askeri İdadisi'ne geçmiştir. Süleyman Seyyid Bey, Harbiye'de öğretmenliği sırasında Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut Zaferini konu alan bir resim yapmıştır. Resmi çok beğenen Sultan Abdülaziz, Süleyman Seyyid Bey'e çeşitli ödüller vermiştir. Öyle ki Sultan

⁸⁵ BOA. *İrade Evkâf (İ.EV.)*, Kutu no:9, Gömlek no:35.

⁸⁶ R. Çelebi, *a.g.t.*, s.23.

⁸⁷ Feyzullah Efendi Çeşmesi 1955 yılından sonra işlevini yitirmiştir.

⁸⁸ Camiye çevrildikten sonra Cumhuriyet Camii adını alan bu Cami II. Dünya Savaşı sırasında askeri depo olarak kullanılmış, 1947'de ise tekrar ibadete açılmıştır. 1964 yılında ise Feyzullah Efendi Camii adını almıştır. Bkz. R. Çelebi, *a.g.t.*, s.23.

⁸⁹ Gülay İnce, *Süleyman Seyyid Türk Resminde Natürmort Ölçüsü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000, s.52.

Abdülaziz bu resmi saraya astırmak istemiştir. Ancak resim Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın yalısına asılmıştır.⁹⁰

1884 yılında Askeri Tıbbiye'de resim öğretmenliğine başlayan Süleyman Seyyid bu görevini 1910 yılına kadar sürdürmüştür. Ayrıca *Fenn-i Menazır* adlı bir bilimsel kitap yazan Süleyman Seyyid'in bu teşebbüsü yarım kalmıştır. İki yüzden fazla eseri olduğu tahmin edilen Süleyman Seyyid'in yarım kalmış bu kitabı bulunamamıştır. Öğrencileri tarafından çok sevilen Süleyman Seyyid öğrencilerini doğaya çıkararak ve onlara resim yaptıran ilk resim öğretmeni olmuştur. Yaptığı resimlerde doğadan ilham alan Süleyman Seyyid, çoğunlukla Dudullu ve Kayışdağı gibi yerlerden esinlenmiştir. Hayatının son dönemlerine kadar Üsküdar'da yaşayan Süleyman Seyyid daha sonra Sarıyer'e taşınmış ve 23 Eylül 1913 tarihinde vefat etmiştir. Kabri Sarıyer Ortaçesme mezarlığındadır.⁹¹ Süleyman Seyyid'in Maltepe ile ilgili eserinin olup olmadığı bilinmemektedir. Ancak dönemin bir başka Osmanlı ressamlarından Halil Paşa'nın *Maltepe Deresi*, *Maltepe Plajı* ve *Maltepe Manzarası* adlı eserlerinin olduğu bilinmektedir. Halil Paşa bu resimlerle 1900 yılında bir sergi düzenlemiştir.⁹²

⁹⁰ Hüseyin Avni Baloğlu, "Üsküdarlı Ressam Süleyman Seyyid", *Üsküdar Sempozyumu II C.II*, 12-13 Mart 2004, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, s.635.

⁹¹ A.g.m, s.635.

⁹²Gül Sarıdikmen, "Ressam Halil Paşa ve Üsküdar", *Üsküdar Sempozyumu VI C.I*, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, s.106.

BÖLÜM II

SİYASİ OLAYLAR ve İDARE (1918-1938)

2.1. Mütareke'ye Giden Süreç

1914-1918 yılları aralığında I. Dünya Savaşı yaşanmış ve Osmanlı Devleti çok ağır yaralar almıştı. Bu süreçte Maltepe'de de askeri hareketlilikler yaşanmıştı. İttifak bloğunda olan Avusturya askerleri Maltepe Tren İstasyonu ve Başbüyük Mahallelerinde askeri çalışmalar yapmış, Almanlar da birtakım faaliyetlerde bulunmuştu. Uçak saldırılarına karşı Başbüyük'te uçaksavar mekanizmaları kurulmuş hatta 22 Eylül 1918'de Çanakkale'den kalkan bir İngiliz uçağı Kartal-Maltepe sahilinde indirilmiş, pilot ve yardımcısı da esir edilmişti.⁹³ Maltepe'de ayrıca Isonso Cephesinde esir edilen beş yüz kadar⁹⁴ İtalyan savaş esiri bulunuyordu.⁹⁵ Savaşın bitmesine yakın Maltepe'de casusluk olaylarına da rastlanıyordu.⁹⁶ Ancak I. Dünya Savaşı'nda İttifak bloğu yenilmiş, ülke işgal edilmeye başlanmıştı. Böylece İstanbul ve Maltepe'de yaklaşık beş yıl süren işgal süreci başlamıştı.

2.2. Mütareke Başlangıcı

Mütareke Dönemi, 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlayıp 11 Ekim 1922 Mudanya Ateşkes Antlaşması ile sona eren bir dönemdir. Bu dönemde İstanbul'un işgali, TBMM'nin açılması, kongreler, iç ayaklanmalar ve Kurtuluş Savaşı gibi önemli olaylar yaşanmıştır. Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanınca İtilaf devletlerinin askerleri 13 Kasım 1918'de İstanbul'a girmeye başlamıştır. Bu dönem boyunca İstanbul ve Maltepe işgal altında kalmıştır.

Mütareke sürecinin başlamasıyla beraber başta Yunanistan olmak üzere diğer batılı devletler Osmanlı topraklarında yaşayan Rumları sürekli kışkırtmışlardı. Böylece Rumlar tarafından Bizans İmparatorluğunu yeniden diriltme politikası olan *Megali İdea* düşüncesi

⁹³ Mustafa Selçuk, "Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri'nin İstanbul'a Yönelik Hava Taarruzları", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.2, 2014, s.104,110.

⁹⁴ BOA, *Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR.SYS.)*, Kutu no:2214, Gömlek no:7.

⁹⁵ Bu esirlerden 909049 seri numarasını taşıyan İtalyan savaş esiri Giovanni Lunati, 21 Haziran 1918'de Maltepe'de bulunan Alman Askeri Komutanlığı'nın hizmetinde çalıştırılırken ölmüş, ölüm haberinin ailesine bildirilmesi istenmişti. Bkz. BOA, *HR.SYS.*, Kutu no:2230, Gömlek no:90.

⁹⁶ 1918 Ekim ayının sonlarına doğru Bulgar tebaasından Vasil oğlu Polençurun adında bir şahıs casusluk şüphesiyle yakalanmıştı. Bkz. BOA, *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube (DH.EUM.5.Şb.)*, Kutu no:72, Gömlek no:41.

altında Mavri Mira, Helen Yardım Komitesi, Trakya Komitesi, Pontus-Rum Cemiyeti gibi kurumlar kurulmuştu. Mavri Mira Cemiyeti Yunan Konsolosluğu ve Fener Patrikhanesi himayesinde kurulmuştu. Kendisini Rum göçmenlere yardım kurumu olarak tanıtan bu örgüt özellikle İstanbul'un işgal günlerinde Rum gençlere silah eğitimi vermek, çeteler kurmak ve Türk köylerine baskınlar yapmak gibi faaliyetlerde bulunmuştu. Yunan Kızılhaç'ı ve Resmi Göçmenler Komisyonu da Mavri Mira Heyeti ile birlikte hareket etmişti.⁹⁷ Rum okulları ise izci teşkilâtlarını bir işgal ordusu gibi hazırlamıştır. Doksan talebesi olan Maltepe Rum Mektebi ve doksan dört talebesi olan Maltepe İnas Mektebi de bu okullardan biridir.⁹⁸ Maltepe'de Rumlar ayrıca Türklere karşı adam dövme ve hırsızlık gibi suçlar işlemişlerdir. Ancak İngilizler bu olayların çoğunu görmezlikten gelmiştir. Azınlıklara ait gazeteler ise özellikle İstanbul ve İzmir'in işgalini sevinçle karşılamıştı.

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanistan tarafından işgali ve İtilaf devletlerinin yurdun her yerini işgale başlaması Rumlarla Türkler arasında geri dönüşü olmayan sorunlara yol açmıştır. Zira savaşın ve işgalin yaratmış olduğu havadan dolayı Rumlarla Türkler arasında gerginlikler sosyal hayatın her alanına yansımıştı. O dönem Maltepe'de yaşayan Rum çocukların Türk çocukların fesleriyle bile dalga geçtikleri görülmektedir.⁹⁹ Böyle bir ortamda işgalcilere ılımlı yaklaşan Rumların Türklere karşı bazı saldırgan tavırları, kendini savunma refleksi gösteren Türklerin ise Rumlara karşı olumsuz tutumları asayiş olaylarının artmasına neden olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklar içerisinde 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basarak Millî Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal Paşa, 28 Mayıs 1919'da Havza'da yayınladığı bir genelgeyle bütün yurttaki işgal ve zulümlere karşı gösteri ve mitingler düzenlenmesini ayrıca Hıristiyanlara karşı saldırı ve düşmanlık gibi davranışlardan sakınılmasını istiyordu.¹⁰⁰ İşte böyle bir ortamda Maltepe'de yaşayan Rumlar ve Türkler arasındaki ilişkiler iyice bozulmuştu. Bu ilişkinin temelinde gerginlik, kavga ve Türkler tarafından bakıldığında bir vatan mücadelesi vardır. Ancak her şeye rağmen sosyal yaşantısına devam edip birbiriyle iyi ilişki kuran Rumlar ve Türkler de mevcuttu.

⁹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Alfa Yayınları 24.baskı, İstanbul 2011, s.2.

⁹⁸ Hülya Toker, *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 2006, s.353.

⁹⁹ Refet Özkan, *Maltepe*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2010, s.122.

¹⁰⁰ Atatürk, *a.g.e.*, s.12.

2.3. Maltepe'nin İşgali

İtilaf devletleri 13 Kasım 1918'de fiilen İstanbul'u işgal etmiş ve kendi aralarında işgal bölgeleri oluşturmuşlardı. Buna göre Maltepe'yi de içine alan Üsküdar bölgesini İtalyanlar kontrol edecekti.¹⁰¹ Ancak anlaşmaya göre İngilizler ve Fransızlar, İtalyanlara yardım edecekti. Bu çerçevede İngilizler, Maltepe'ye kadar gelmiş ve askeri faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. İngilizlerin Maltepe'de faaliyet gösteren askerlerin asıl karargâhı ise birimleri Kadıköy hattı boyunca uzanan ve Moda'da konuşlu 28.Hint Fırkasıdır.¹⁰²

Maltepe'yi işgal faaliyetlerine başlayan İngilizler, Osmanlı ordusuna ait Başbüyük cephanesini, Kafkas cephesine göndermek için Bostancı İstasyonuna aktarmıştı.¹⁰³ Denetimleri sıkı tutmak isteyen İngilizler ayrıca Maltepe'deki İstihkâm Müfettiş-i Umumiliğini teamüllere aykırı olarak işgal etmişler,¹⁰⁴ neredeyse Maltepe'deki her resmi binaya asker dikmişlerdi. Bununla yetinmeyen İngilizler yanlarına silahlı ve sivil olan Rum ve Ermenileri alarak askeri noktaları teftiş etmiş, böylece Maltepe'deki Türkler'in silah kaçırmasını ve saklamasını engellemek istemişlerdir.

İngilizler yaptıkları bazı baskınlardan ise eli boş dönmüştür. Nitekim 4 Nisan 1919'da Gülsuyu İstihkâm Talim ve Tecrübe Bölüğü'ne baskın yapan İngilizler bu depoda yaptığı aramalarda bir netice elde edememiştir. Ancak yolda görülen silahlı şahısların ve hatta resmi görevli Osmanlı Jandarma birliklerinin silahlarını toplamışlardı.¹⁰⁵

Maltepe'de işgal kuvvetlerinden Fransız askerleri de Rumlarla iş birliği yapıp bazı yağma olaylarına karışmıştır. 6 Nisan 1919'da birkaç Rum ve üç Fransız askeri, Maltepe Fener Tahsil Şubesi'nin kapısını zorlamak istemiş, buna karşı koyan bir polis memurunu da yaralamışlardır. Polis memuru bu esnada bir Fransız askerini öldürmüştür.¹⁰⁶ Her ne

¹⁰¹ Süleyman Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele Yıllarında Üsküdar (1915-1922)", *Üsküdar Sempozyumu IV C.II*, 3-5 Kasım 2006, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, s.286.

¹⁰² Murat Aydoğdu, *Mütareke Döneminde (1918- 1922) İstanbul'un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, s.272.

¹⁰³ BOA, *Babialı Evrak Odası Evrakı (BEO)*, Kutu no:4640, Gömlek no:347938; BOA, *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi (DH.EUM.AYŞ.)*, Kutu no:31, Gömlek no:92.

¹⁰⁴ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.31.

¹⁰⁵ *A.g.t.*, s.75.

¹⁰⁶ Hülya Toker, *a.g.e.*, s.44.

kadar bu olay nefsi müdafaa bile olsa Maltepe’de işlerin iyice karışmasına neden olmuş, Türklerle işgalci kuvvetle arasındaki husumeti arttırmıştır.

İtilaf devletlerinin işgal paylaşım planından sonra elli kişilik bir İtalyan birliği Üsküdar bölgesine girmiştir. Bu durum Üsküdar bölgesinde ve Maltepe’de faaliyet gösteren Millî Mücadele hareketine kolaylık sağlamıştır. Çünkü İtalyanlar diğer işgal devletleri gibi sert tutum göstermiyorlar ayrıca Türk halkına iyi davranıyorlardı. Dolayısıyla işgal denetimi daha gevşekti. Bu gevşeklik sayesinde ilerleyen süreçte Kurtuluş Savaşı’na çok yararlılık sağlayacak olan Anadolu’ya silah ve adam kaçırma organizasyonu daha da kolaylaşacaktı.¹⁰⁷

İşgal yıllarında Osmanlı’nın zayıf duruma düşmesinden cesaret alan bazı Rumlar aşırı hareketler yaparak Türkleri tahrik etmeye devam etmekteydiler. Hatta Rumlar Maltepe’de, Yunan ordusu Başkomutanı Venizelos’a hediye edilmek üzere bir köşk bile yaptırmışlardı.¹⁰⁸ Maltepe’de asayiş sorunlarının artmasında etkili olan bu tutum Maltepe’deki sosyal yaşama zarar vermiş, Rum-Türk düşmanlığını tetiklemiştir.

İstanbul ve Maltepe genelinde işgal kuvvetleri ve Rumların gerçekleştirdiği bu faaliyetler protesto edilmiş ve çareler aranmaya başlanmıştır. Türkler de kendi etrafında topladıkları vatansever kişilerden bazı cemiyetler oluşturmuşlardır. Bunlardan biri de Mediha (Gezgin) Hanım’ın kurduğu Müslüman Kadınlar Birliği’dir. Bu cemiyet Beşiktaş ve Üsküdar’ın yanı sıra Maltepe’de de şube açmış ve bazı faaliyetler gerçekleştirmiştir. Böylece Maltepe’de yaşayan Müslüman kadınların hakları savunulmuş ve işgalcilere karşı hayat şartları iyileştirilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁹

İngilizler, 1919 Temmuz ayında ise Maltepe ve Bostancı arasındaki suyu Bostancı’ya taşımak istemişlerdi. Ancak Maltepe susuz kalacağından hükümet nezdinde bu

¹⁰⁷ S. Beyoğlu, “I. Dünya Savaşı’nda ve”, s.286.

¹⁰⁸ Ö. Faruk Aytemiz, *a.g.e.*, s.46.

¹⁰⁹ Ferhat Uyanıker, *Millî Mücadele’de Türk Kadını*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007, s54.

durum engellenmek istenmiştir.¹¹⁰ İngilizler ayrıca Maltepe-Kartal arasındaki telgraf hattı güzergâhında da bir kısım değişiklikler yapmıştı.¹¹¹

İngilizlerin Kıbrıs'tan getirdiği Rum kökenli askerler ise sürekli içki içip Maltepe'deki Müslüman ahaliyi tahrik etmişlerdir. Rum kökenli bu askerler 22 Temmuz 1919'da resmi bir yazıyla işgal kuvvetlerine şikâyet edilmiştir. Maltepe'de Çadırılı Ordugâhında kalan bu askerler akşamları gazinolarda sarhoş olduktan sonra Türklere sataşıyorlardı. Üstelik yerli Rumlar da bu askerlere yardım ediyordu.¹¹² Yerli Rumlarla iş birliği yapan bu askerler ayrıca Türklerin mallarını gasp ediyorlardı. Öyle ki yapılan taşkınlıklar bazen İngilizleri bile kızdırmıştı.¹¹³ Örneğin 1919 Eylül ayında bazı Rum kökenli askerler yerli Rumlarla beraber hareket edip, Başbüyük'te yaşayan Ahmet Ağa adlı bir şahsın otuz adet koyununu ve bazı çobanlardan da 290 lira alıp gitmişlerdi. Maltepe'de cereyan eden bu olaylara karşı güvenlik önlemi olarak sadece başında bir çavuşun bulunduğu altı kişilik bir jandarma müfrezesi vardı. Ancak bu müfreze, olayları engellenmede yetersiz kalıyordu. Maltepe ve Kartal gibi yerlerde Rum nüfusu fazlaydı ve doğal olarak Rumların taşkınlıkları daha çoktu. Maltepe Kilisesi de bu durumu destekliyor ve Rum askerlerini yedirip içiriyordu. Güvenlikle ilgili yazılan bir raporda güvenliği sağlamak için Maltepe'ye bir jandarma subayı, biri Türk, biri İngiliz, biri de İtalyan olmak üzere üç adet polisin gerekli olduğu yazılmıştı.¹¹⁴

Maltepe'de düzenin bozulmasıyla beraber yaşanan bir başka sorun ise işgal memurlarıyla Osmanlı memurlarının arasındaki anlaşmazlıklardı. İngilizler bu nedenle bazı Rum ve Ermenilerden kendilerine bağlı memurlar görevlendirmişlerdir. İngilizler böylece kendi memurlarının yaptıkları kanunsuzlukları başkalarına yıkma hedefindeydiler. Nitekim Maltepe'de memur olarak çalışan Karabet adında bir Ermeni, Lütfü Bey adında bir şahıstan tehditle para istemiştir. Lütfü Bey bu durumu Bostancı'daki Osmanlı subaylarına şikâyet etmiştir. Osmanlı subayları ise Lütfü Bey'e verdikleri yanıtta

¹¹⁰ BOA, *Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye (DH.İ.UM)*, Kutu no:20, Gömlek no:2.

¹¹¹ BOA, *DH.İ.UM*, Kutu no:20, Gömlek no:14.

¹¹² BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:16, Gömlek no:39.

¹¹³ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:36, Gömlek no:17.

¹¹⁴ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.191.

İngilizlerle dil konusunda anlaşamadıklarını ve bu yüzden yardım edemeyeceklerini iletmışlerdir.¹¹⁵

İstanbul'da askeri kuvvet bulunduran İtilaf devletleri askerleri de zaman zaman Osmanlı tebaasına şiddet uygulamaktan geri kalmamıştır. Zira Maltepe'de bir kampta tutsak olan Osmanlı subaylarına işkenceler yapılmaktaydı.¹¹⁶ İşgal süreci İstanbul ve Maltepe'yi her açıdan yıpratmıştı. Yıllarca cephelerde savaşan Türkler psikolojik ve fiziksel açıdan zarar görmüştü. Bu süreç ekonomik yapıyı da bozmuş, halk yokluk içerisinde yaşamıştır. Öyle ki Maltepe'de 1919'da açlıktan dolayı ölmüş olan Mehmed adında bir şahıstan bile bahsedilmektedir.¹¹⁷

12 Ekim 1919 yılında Maltepe'de gerçekleşen bir olayda İngiliz birliğine bağlı otuz kişilik Rum kökenli bir asker grubu içki içip sarhoş olduktan sonra bir Osmanlı Jandarma birliğine silahlı saldırıda bulunmuştur. Bu saldırı neticesinde bir Türk askeri yaralanmış iki Rum askeri ise hayatını kaybetmiştir. Yaralanan Türk askeri ise jandarmaya yardıma gelen Osmanlı Tayyare Müfrezesine bağlı bir askerdir. Olayı inceleme görevi ise Kartal Takım Kumandanlığına verilmişti.¹¹⁸

16 Mart 1920'de gerçekleşen İstanbul işgalinde ise Maltepe'de bazı faaliyetler gerçekleşmişti. İngilizler 29 Mart 1920'de altı parçalık savaş gemisi ile Maltepe önlerine gelerek Maltepe Karakoluna tebligat yapmış, Maltepe'nin kuzeyine manevra ve top atışı yapacaklarını söyleyerek bölgeden sivillerin çıkarılmasını istemiştir.¹¹⁹

Bütün bunların yanı sıra yeni oluşmaya başlayan ve gittikçe büyüyen Kuvay-i Milliye hareketine karşı 19 Nisan 1920'de Damat Ferit Hükümeti tarafından Kuvay-i İnzibatiye Ordusu kurulmuştur. Bu ordu Kuvay-i Milliye birliklerine karşı savaşmak ve güvenliği sağlamak için kurulmuştu. Ancak beklenen başarıyı gösteremeyince 25 Haziran 1920'de dağıtılmıştır.¹²⁰ Dolayısıyla Maltepe ve etrafında Kuvay-i İnzibatiye diye bir tehlike daha büyümeden bitmiştir. Kuvay-i İnzibatiye ordusunun yetersiz kalmasının en

¹¹⁵ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.193.

¹¹⁶ Ayten Altıntaş, "Kurtuluş Savaşı Sırasında Haydarpaşa Tıbbiyesi", *Üsküdar Sempozyumu VI C.II*, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, s.637.

¹¹⁷ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:28, Gömlek no:73.

¹¹⁸ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:24, Gömlek no:13.

¹¹⁹ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.199.

¹²⁰ S. Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve", s.290.

önemli nedeni İngilizler tarafından sürekli taciz edilmeleri ve silahlarının toplanmasıydı. Belli ki İngilizler herkesten şüphelenmiştir. Öyle ki Kuvay-i Milliye'ye karşı savaşan Kuvay-i İnzibatiye askerlerinin lağvedilmesi normalde İngilizlerin işlerine gelen bir durum değildir. Ancak şüphelenmelerinde haklı oldukları durumlar da vardır. Zira Kuvay-i İnzibatiye'den kaçıp Kuvay-i Milliye'ye katılan birçok askerın varlığı da söz konusudur.¹²¹

İşgal faaliyetlerine devam eden İngilizler 3 Temmuz 1920 günü Maltepe Jandarma Karakolunun tüm silah ve cephanesini almış, Filipos adında bir Osmanlı Ermenisinin telkiniyle de Karakol Kumandanı Hasan Çavuş, Binbaşı Necati, Hafız İbrahim, Kara Şaban ve Makasçı Halil adındaki şahısları tutuklamışlardır.¹²² Ancak Türklerin tutuklanmasına sebep olan Filipos adındaki bu şahsın asıl ismi Karabet olup, aslen de Tekfurdağı'ydı. Bu şahıs kendisine İngiliz memuru süsü vererek Türklerin evlerinde arama yapmış, zabıta görevlilerinin işlerine karışmıştır. İngiliz askerleri de resmi görevi olmayan bu şahsın davranışlarına göz yummuş hatta ondan istifade etmişlerdir. Hükümet bu durumu öğrendikten sonra İstanbul Vilayetine bir yazı yazarak ilgili şahsın engellenmesini istemiştir.¹²³ Tutuklanan Türk askerleri ise meçhul bir yere götürülmüş üstelik tutuklanma sebepleri de ortaya çıkmamıştır.¹²⁴ 23 Nisan 1921'de ise İngiliz askerleri Başbüyük köyündeki evleri arayarak bulabildikleri kadar para ve eşyaları almışlardır.¹²⁵

2.4. Kuvayi Milliye ve Çete Faaliyetleri

Maltepe ve etrafındaki asıl tehlike Rum çeteleriydi. Hatta bölgede sadece Rum çeteleri değil Ermeni çeteleri de düşmanca faaliyetler içindeydi. İşgal kuvvetlerinin ve bu çetelerin faaliyetleri Maltepe'de tepkilere neden olmuştu. Bu yüzden düşmanca tavırlar sergileyen çetelere karşı milli bir tepki gösteren Müslüman Türkler kendi çete ve müfrezelerini oluşturmuşlardı. Osmanlı Hükümeti ise bozulan asayişe karşı yeterince önlem alamamıştı.

Maltepe'de de Rumlarla Türkler arasında daha çok cinayet, kız kaçıрма ve kundaklama gibi asayiş olayları yaşanmıştır. Nitekim Rumların evlerinden para ve değerli

¹²¹ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.254.

¹²² *A.g.t.*, s.239.

¹²³ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:15, Gömlek no:5.

¹²⁴ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:46, Gömlek no:20.

¹²⁵ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.291.

eşyalar çalınıyor¹²⁶ bazı evlere ise tehdit mektupları bırakılıyordu.¹²⁷ Yollarda ise faili meçhul cesetlere rastlanıyordu.¹²⁸ Ancak bazı ihbarlar asılsız çıkabiliyordu. Örneğin Küçük Bakkal ve Büyük Bakkal köylerinde Türkler tarafından yapıldığı iddia edilen bazı saldırı ve tecavüz olayları yapılan tahkikat sonucu asılsız çıkmıştı.¹²⁹ Türklerin neden olduğu bu tür asayiş olaylarının nedenlerini, topraklarının işgale uğramasından dolayı oluşan kızgınlığa ve kargaşadan faydalanan bazı şahısların şahsi menfaatlerine bağlamamız mümkündür.

İşgal yıllarında Maltepe’de cinayet sonucu birçok şahıs öldürülmüştür. 19 Aralık 1919 günü gerçekleşen bir cinayette Maltepe Endaht Mektebi’ne yakın bir yerde Yeniköylü Yorgi ve aynı adı taşıyan bir çocuğun cesedi bulunmuştur. Yapılan takibat sonucu Matlı Hasan Çetesi’nin katil zanlısı olduğu ortaya çıkmıştır.¹³⁰

Rum ve Ermeni çeteleri işgal sürecinde İstanbul’da çok yönlü faaliyetlere girişmiş ve Türklere her açıdan zarar vermeye çalışmışlardır. İtilaf devletleri ve yerli işbirlikçiler, çete faaliyetleri ve psikolojik yıldırma hareketleriyle Türkleri yaşadıkları topraklardan kaçırıp, İstanbul’u tamamen ele geçirmeye çalışmışlardır. Özellikle Rumlar amaçlarına ulaşmak için çeşitli organizasyonlar adı altında gizli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Kızıllaç örgütünü bile amaçları doğrultusunda kullanmışlardır. İzci grupları oluşturarak İstanbul’un çeşitli yerlerine dağılmış ve gizli faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Nitekim 1919 yılının temmuz ayında Üsküdar Mutasarrıflığının, İstanbul Vilayetine gönderdiği yazısında yirmi kişilik bir Rum izci grubunun Maltepe Taşocakları mevkiine kadar gelip çadır kurdukları bildirilmektedir.¹³¹ Rumların Maltepe’de çadır kurarak izcilik faaliyeti adı altında casusluk, gözetleme ve çete ilişkilerine girdikleri çok açıktır. Nitekim Maltepe’deki ve yakın bölgedeki Türkler durumun farkına varıp karşı hamleler için çareler aramaya başlamıştır.

Bütün bu gelişmelerden sonra 1 Ekim 1919’da Maltepe askeri kıtalarına ait oldukları iddia edilen yedi kişilik bir grubun Büyükbakkal’daki bir Rum köyünü basıp,

¹²⁶ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:22, Gömlek no:41.

¹²⁷ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:13, Gömlek no:51.

¹²⁸ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:62, Gömlek no:93.

¹²⁹ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:36, Gömlek no:2.

¹³⁰ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.136.

¹³¹ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:16, Gömlek no:84.

köylülerin para ve eşyalarını gasp ettikleri iddia edilmiştir.¹³² Gizlice silahlanan Rum çeteleri de fırsat buldukça karakolları ve köyleri basmışlardır. Rum çeteleri bu faaliyetleri esnasında İngilizlerden ve Yunanistan'dan da destek almışlardır. Rum çetelerini yönlendiren çete başı ise Şile'de yaşayan ve görünüşte bakkallık yapan Todori adında bir Rum'dur. Todori adındaki bu çete lideri İstanbul'un Anadolu bölgesi için tehlike arz etmekteydi. Büyükbakkalköy başta olmak üzere Maltepe, Bostancı, Kartal ve Pendik bölgelerinde faaliyet gösteren Çakır Yorgi, Karabacak ve Anesti Kaplan gibi Rum çeteleri de Todori'den emir almaktaydı. Gizlice teşkilatlanan Türk zabıtları ise Todori denilen çete liderinin faaliyetlerinden haberdar olmuştu. Maltepe Endaht Mektebi zabıtlarından Yüzbaşı Hulusi Efendi ve arkadaşları, bu çete liderini Şile'de dağa kaldırmışlar ve sorgulamışlardır.¹³³ Todori bu sorgulamadan sonra öldürülmüştür.¹³⁴ Todori'nin öldürülmesiyle Türkler biraz olsun rahat nefes almıştır. Zira Todori'ye bağlı çeteler bahsi geçen bölgelerde birçok masum insanı öldürmüştü hatta bazı cesetleri de ağaçlara asmıştı.¹³⁵ Ancak bu çeteler Kuvay-i Milliye hareketine mensup olan Bulgar Sadık ve Hasan Kardaşko Grupları (Millî Alemdar Müfrezesi) tarafından yok edilmişlerdir.¹³⁶

Todori'nin öldürülmesi sonucu yapılan takibatta Maltepe Endaht Mektebi zabıtlarından Yüzbaşı Hulusi Efendi'nin arkadaşları olan ve bu eylemi gerçekleştiren Osman Kaptan, Hasan Kardaşko ve Muyyo tutuklanmışlardır. Milli direniş için önemli olan bu isimlerin ise mutlaka kurtarılması gerekiyordu. Bu işi de üstlenen Sadık Baba (Bulgar Sadık) Maltepe'de oturan Üsküdar savcısı Mazhar Bey'in evine gizlice gidip bir çare bulmasını istemiş, vatansever olduğu anlaşılan Mazhar Bey de sorgu hâkimi Yordanaki Efendi'nin mutlaka görülmesi gerektiğini söylemiştir. Sadık Baba, Yordanaki Efendi'nin de evine gitmiş ve zanlıların Şile'den Üsküdar'a sevkini sağlamıştır. Sevk işlemi sırasında ise güzergâh yolu kesilip zanlıların kurtarılması sağlanmıştır.¹³⁷

¹³² BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:23, Gömlek no:50.

¹³³ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:27, Gömlek no:58.

¹³⁴ Hasan Ali Polat, *Millî Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918–1922)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s.81.

¹³⁵ Hülya Toker, *a.g.e.*, s.171.

¹³⁶ Hasan Ali Polat, *a.g.t.*, s.81-82.

¹³⁷ Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *Yenibahçeli Şükrü Bey'in Hatıraları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011, s.92.

İşgal döneminde belli bölgelerde silahlanan Rumlar Türklere saldırmaya devam ediyordu. Örneğin Paşaköy’de toplanan bazı Rum köylüleri etraftaki Türklerin yolunu kesip saldırılarda bulunuyor, mallarını ve paralarını çalıyorlardı.¹³⁸ Rum çeteleri ayrıca çocukları öldürüyor, Türk kadınlarını dağa kaçırıyor ve tecavüz ediyorlardı. Hatta bu tecavüz olaylarına İngiliz askerleri de karışıyordu. Nitekim 4 Mayıs 1920’de Başbüyük köyünde gerçekleşen bir olayda Hint kökenli bir İngiliz askeri Hikmet adındaki bir kadına tecavüz etmiştir.¹³⁹

Maltepe’de gerçekleşen bu tür asayiş olayları daha çok Maltepe’nin kuzeyinde yani sahilden uzak yüksek kesimde meydana geliyordu. Dolayısıyla kuzey bölgesinin güvenliği Maltepe’de yaşayan Türkler için daha önemliydi. Bunun farkına varan Harbiye Nezareti de İngilizlere başvurarak buradaki güvenliğin sağlanması için daha fazla asker talep etmiştir.¹⁴⁰

Rum çeteleri, resmi üniformalı Türkleri de öldürmekteydi. Nitekim Kartal Jandarma Komutanı İzzet Bey, Çakır Yorgi Çetesi tarafından öldürülenler arasındaydı.¹⁴¹ Yurdun her bölgesinde buna benzer cinayet ve çatışma olayları yaşanıyor. Maltepe bu çatışma bölgelerinden sadece biriydi. Büyükbakkalköy’de ise Paşaköylü Tanasoğlu Meleni ve Milti Kaptan Çetesi gibi Rum çeteleri faaliyet gösteriyordu. Bu çetelerin amacı Türkleri yıldırma ve göçe zorlamaktı. Böylece boşaltılan yerlere Rumlar yerleşecekti.¹⁴² Esasen Paşaköy, Pendik, Küçükbakkal ve Büyükbakkal köylerinin nüfusu tamamen Rum’dur.¹⁴³ Dolayısıyla Rum ve Ermeni çeteleri bu bölgelerde daha etkindiler. Hatta Rum çeteleri kadın, çocuk ve yaşlılarını Rumların yoğun oldukları bölgelere bırakıp güvenliklerini sağlıyor ve sonra da Türklere saldırmaya gidiyorlardı. Nitekim 1920 yılının temmuz ayında Maltepe’de Kilise ve okullara Rum ailelerden yüz haneye yakın kadın, çocuk ve yaşlı kişiler yerleştirilmiş ve güvenlikleri sağlanmak istenmiştir.¹⁴⁴

¹³⁸ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:24, Gömlek no:100.

¹³⁹ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.223.

¹⁴⁰ *A.g.t.*, s.251.

¹⁴¹ Turgut Özel, *Kocaeli Yarımadası’nda Milli Mücadele ve Yahya Kaptan*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s.12.

¹⁴² S. Beyoğlu, “I. Dünya Savaşı’nda ve ...”, s.288.299.

¹⁴³ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.90.

¹⁴⁴ *A.g.t.*, s.245.

Maltepe etrafında etkin olan Rum çetelerin başında Karaoğlan Çetesi gelmekteydi. Bu çete, Müslüman kömür kafilelerinin yolunu kesip hem mallarını hem de canlarını almaktan çekinmemekteydi.¹⁴⁵ Ancak bu çetelerin liderleri ya Kuvay-i Milliye kuvvetleri tarafından yok edilmiş ya tutuklanmış ya da kendileri teslim olmuştur. Rum çetesi liderlerinden Paşaköylü Tanasoğlu Meleni sonradan pişman olup Paşaköy Karakoluna gidip affını istemiştir. Milti Kaptan Çetesi ise Sadık Baba kuvvetleri tarafından imha edilmiştir.¹⁴⁶ Milti Kaptan Çetesinin ortadan kaldırılması bölgedeki Türklerin yanı sıra Büyükbakkalköy Rumlarının da rahat nefes almasını sağlamıştır. Zira bu çete Rumların bile mallarına ve namusuna göz koyuyordu.¹⁴⁷

İngilizler, İstanbul ve Anadolu'da yaşayan yerli Rum ve Ermenilere yüksek ücretler teklif edip kendi ordusuna katma çabası da göstermişlerdi. Nitekim Yunan ordusu da aynı yönetime başvurmuştu. Yunan Hükümeti, Millî Mücadele döneminde özellikle Anadolu'da yaşayan yerli Rumları, Yunan ordusuna katılması konusunda zorlamıştır. Yunan ordusuna alınmaya çalışılan bazı yerli Rumlar ise çareyi İstanbul'a kaçmakta görmüşlerdi.¹⁴⁸

6 Ocak 1921 tarihinde Harbiye Nezareti'nden çıkan resmi bir yazıya göre Üsküdar'dan Maltepe'ye kadar gelen İngiliz birliğine bağlı Kıbrıslı Rum kökenli askerlerin Rum çeteleriyle temasa geçtikleri bilgisi yer almaktaydı.¹⁴⁹ Zaten bunun işaretlerini de daha öncesinde vermişlerdi. Türkler böylece bir yandan resmi işgal birlikleri, bir yandan da Rum çeteleri ile uğraşmak zorunda kalıyordu. Osmanlı Hükümeti ise Rum kökenli askerlerin çetelerle ilişki kurmaları karşısında İngilizlerden yardım beklemekteydiler. Ancak bu boşuna bir çabadır. İngilizlerin aldıkları önlemler sadece göstermelik bürokratik işlemlerdir. Bu arada sadece İngilizler değil Amerikalılar bile bölgedeki Türk düşmanı çetelerini beslemişlerdir.¹⁵⁰ İngiliz askerleriyle Osmanlı vatandaşları arasında asayiş olayları da yaşanıyordu. 1922 Temmuz ayında Maltepe'de gerçekleşen bir olayda Dimitri adlı bir Rum vatandaşın sahip olduğu bir gazinoda İngiliz askerleriyle Arnavut kökenli

¹⁴⁵ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.246.

¹⁴⁶ H.A. Polat; *a.g.t.*, s.82.

¹⁴⁷ Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *a.g.e.*, s.93.

¹⁴⁸ Taner Bilgin, "Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem (1919–1922)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, No:1, Mart 2016,s.38-91.

¹⁴⁹ BOA, *BEO*, Kutu no:4670, Gömlek no:350204.

¹⁵⁰ H.A. Polat, *a.g.t.*, s.2-3.

Osmanlı vatandaşları arasında bir kavga yaşanmış ve bu kavga neticesinde bir İngiliz askeri yaralanmıştır.¹⁵¹

1921 yılına gelindiğinde Maltepe bölgesinde Yunan subaylarının izlerine de rastlamaktayız. Yunan subaylar Rum çeteleri ile Maltepe ve etrafında devriye görevi yapmakta ve Türkleri sindirmekteydiler. Başbüyük Köyü Muhtarı Mehmed Efendi, 17 Nisan 1921 günü polise verdiği ifadesinde çevredeki birçok Rum'un Başbüyük çobanları eşliğinde Yunan zabitlerle beraber gezdiklerini ve bunların iaşesinin ise Hafız Bey Çiftliği kiracısı Yorgi Kâhya tarafından karşılandığını söylemiştir. Özellikle de Yeniköylü Rumlar sık sık Maltepe'ye gidip gelmekteydiler.¹⁵²

22 Mayıs 1921'de Maltepe'de genel durum şöyledir: Maltepe Kilisesine birtakım silahlar ve cephaneler yığılmakta, Yunan subaylar Maltepe'yi ziyaret etmekte, bir takım yabancı kişiler evleri aramakta, yine birtakım kişiler hayvanlar vasıtasıyla Maltepe'ye bazı eşyalar taşımaktadırlar. Maltepe'de telefon hattı bozuk ve köy bekçisinin silahı yoktur. Artan asayiş olaylarına karşı yeterli önlemler alınamamıştır. Bu durum yetkili kişileri harekete geçirmiştir. Buna göre bir İngiliz ve iki Türk süvari Birliği, Maltepe'den hareket edecek, Büyükbakkalköy, Samandıra, Paşaköy, Alemdar, Lazköyü, Polenezköy, Çekmeköy, Dudullu ve Soğanlık güzergâhını gezdikten sonra tekrar Maltepe'ye geri dönecektir. Bu tür önlemler asayiş olaylarını tamamen bitirememiştir. Nitekim 7 Temmuz 1921 günü Maltepe Süvari Bölüğünden iki Türk askeri Paşaköy'de devriye görevi sırasında Rumlar tarafından şehit edilmişlerdir. İngilizler olaydan sorumlu olan şahısları yakalamışlardır. Maltepe'de bu tür olaylar yaşanırken Yunanistan'la Ankara Hükümeti arasındaki savaş da devam etmektedir. Hatta Maltepe'de yaşayan Türkler, muhtemel Yunan taarruzuna karşı İstanbul içlerine taşınmaya yeltenmişlerdir.¹⁵³

Millî mücadele yıllarında Üsküdar'dan İzmit'e kadar olan bölge Kuvay-i Milliye Teşkilatı tarafından korunmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu teşkilat Anadolu'daki milli mücadele hareketine her türlü katkıyı yapmaya çalışmıştır. Bu katkılar silah sevkiyatı, istihbarat çalışmaları ve bürokratik mücadele alanlarını içermektedir. Ancak bu hareketlere

¹⁵¹ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:62, Gömlek no:45.

¹⁵² M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.282.

¹⁵³ *A.g.t.*, s.285,285.

köstek olan kişi ve kurumlar da vardır. Bu iki grup arasında sürekli bir mücadele vardır. Bir kesim Osmanlı Hükümetine çalışırken diğer bir kesim ise Kuvay-i Milliye ve Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer almıştır. Örneğin Kartal'a atanan Osmanlı subaylarından Yüzbaşı Nail Efendi, Kartal'a atandıktan sonra merkezle bağını koparmış ve Kuvay-i Milliye lehine çalışmalara başlamıştır. Ancak Kuvay-i Milliye hareketine karşı gelen Osmanlı yöneticileri ve askerleri de mevcuttur. Örneğin Üsküdar Mutasarrıfı Ziver Bey, Millî Mücadeleye katıldığı tespit edilen kişileri kötümeye çalışmış ve görevinden almaya çalışmıştır. Kötümeye çalıştığı kişiler arasında Maltepe Endaht Mektebi'nden Yüzbaşı Hulusi Bey de vardır. Öyle ki Yüzbaşı Hulusi Bey, Üsküdar ve civardaki köylerde Rum çetelerine karşı başarılı faaliyetlerde bulunmuş ve milli örgütlenmeye büyük katkıları olmuştur.¹⁵⁴

2.5. Yahya Kaptan Olayı

Yahya Kaptan, Maltepe Endaht Mektebi komutanı olan Yenibahçeli Şükrü Bey tarafından Gebze mıntıkasında görevlendirilmiş bir Kuvayi Milliye lideridir. Yahya Kaptan'ın yönettiği kişiler çeşitli yerlerde görev almış ve Rum çetelerine karşı savaşmıştır. Bu yerlerden biri de Maltepe'dir. Nitekim Yahya kaptan daha önceden Bulgar çeteleriyle de savaşmış olan Osman Kaptan adlı bir vatanseveri on iki adamıyla beraber Maltepe Endaht Mektebi'ne yönlendirmiş, Yenibahçeli Şükrü Bey ve yardımcısı Binbaşı Necati Bey'in yardımları sayesinde de silahlandırmıştı.¹⁵⁵ Yenibahçeli Şükrü Bey buna benzer birçok gizli faaliyetin de öncüsü olmuştur.

Yahya Kaptan liderliğinde Maltepe'de Küçük Arslan ve Büyük Arslan gibi Türk çeteleri faaliyet göstermişlerdir. Ancak Küçük Arslan Çetesi Kuvay-i Milliyeci gibi görünse de sonradan öyle olmadığı anlaşılmıştır.¹⁵⁶ Bu çete disiplinsiz davranışlarla Milli Mücadele ruhuna zarar vermiştir. Küçük Arslan Çetesi köylülerden ve bekçi olarak görev yapan Arnavutlardan oluşmaktaydı.¹⁵⁷ Amaçları düşmanla savaşmaktı ancak bu amaçtan sapmışlardı. Bu çetenin adı birçok gasp ve cinayet olaylarına karışmıştır. Zira bölgede yaşanan çatışmalar ayrıca bir çıkar ortamı yaratmış ve bu da gizli amaçları olanların işine

¹⁵⁴ S. Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve", s.289.

¹⁵⁵ Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *a.g.e.*, s.84.

¹⁵⁶ S. Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve", s.292.

¹⁵⁷ H.A. Polat, *a.g.t.*, s.93.

gelmiştir. İşgal yılları boyunca Marmara bölgesinde bu tür çetelerin varlığı bilinmektedir. Zaten bu karmaşa ortamı en çok bu tür eşkıyalara yaramıştır. Her ne kadar Milli Mücadeleye faydalı olan çeteler olmuşsa da bu durum aslında onlar için legalleşmenin önünü açmaktaydı. Nitekim İstanbul'da Kuvay-i Milliye kuvvetlerine katılan çete liderlerinden Sadık Baba (Bulgar Sadık), Millî Mücadele sayesinde eşkıya sıfatından kurtulduklarını ve daha rahat hareket ettiklerini itiraf etmiştir. Bu çetelerin çoğu Osmanlı Hükümeti tarafından yakalanmış ve bazı cezalara çarptırılmışlardır.¹⁵⁸

Üsküdar ve İzmit arasındaki bölgede milli direniş hareketine katılan görevliler arasında birçok anlaşmazlıklar da yaşanmıştır. Örneğin Kocaeli Kuvay-i Milliye hareketine bağlı olan ve faaliyetleri Üsküdar'a kadar uzanan Yahya Kaptan'la, Kartal'da Müdafaa-i Hukukçu olan Binbaşı Ahmet Necati ve Gebze Jandarma Komutanı Yüzbaşı Nail arasında bazı anlaşmazlıklar çıkmıştır. Yahya Kaptan bölgenin Kuvay-i Milliye lideridir ve birçok Ermeni ve Rum çetelerini imha etmiştir. Ayrıca İstanbul Bekir Ağa Bölüğü askerî cezaevinden Halil (Kut) Paşa, yaveri Yarbay Sadi ve Küçük Talat Bey'i kaçırmış, Anadolu'ya geçişlerine yardım etmiştir.¹⁵⁹ Bütün bu başarılarla rağmen Yahya Kaptan, Mustafa Kemal Paşa'ya şikâyet edilmiştir. Binbaşı Ahmet Necati 24 Kasım 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği telgrafta Yahya Kaptanı suçlamıştır. Binbaşı Ahmet Necati, Yahya Kaptan'ın köy içinde adam öldürdüğünü, nahiye müdürünü herkesin içinde dövdüğünü, köydeki yağma olaylarına karıştığını belirtmiştir. Bu olaylar nedeniyle de Yahya Kaptan'ı hükümete teslim etmek zorunda olduklarını iletmiştir. Bu arada Kartal'dan Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çeken Binbaşı Ahmet Necati kendisini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsiliye Başkanı olarak tanıtmıştı. Bu durum Mustafa Kemal Paşa'nın dikkatini çekmişti. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'ya göre sadece bir tane Heyet-i Temsiliye vardır. Durumdan şüphelenen Mustafa Kemal Paşa bölgede yararlılıkları olan Yahya Kaptan'a dokunmak istememiştir. Bu vesileyle 25 Kasım 1919'da İzmit'te İnci Tümen Komutanı Rüştü Beyefendi'ye yazdığı telgrafta Millî Mücadeleye büyük yararlıklar

¹⁵⁸ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.162.

¹⁵⁹ H.A. Polat, *a.g.t.*, s.80.

göstermiş olan Yahya Kaptan'ın hükümete teslimini asla uygun görmediğini ve durumun çözüme bağlanması için Kartal'da Necati Bey'e gereken direktifin verilmesini istemiştir.¹⁶⁰

Bu telgraftan sonra Yahya Kaptan, Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek Kartal Müdafaa-i Hukuk sorumlusu Necati Bey'in yolsuzluk yaptığını iletmiştir. Görünen o ki Necati Bey rahat hareket etmek için Yahya Kaptan'dan kurtulmak istemektedir. Yahya Kaptan ilgili telgrafta Binbaşı Necati Bey'in Kuvayi Milliye'ye zarar verdiğini ve soruşturulması gerektiğini belirtmiştir. Bu telgraf dışında İzmit İnci Tümen Komutanlığı Rüştü Paşa'dan Mustafa Kemal Paşa'ya olayı doğrulayan bir telgraf, bir gün önceden zaten çekilmişti. İlgili telgrafta Yahya Kaptan'ın öldürülmek istendiği yazmaktaydı. Tümen Komutanı Rüştü Bey soruşturmayı tamamladıktan sonra çektiği telgrafta ise Maltepe Endaht Mektebi'nde müdür muavini olan Binbaşı Necati Bey'in Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatını kullanarak Kuvayi Milliye adına Arnavut Küçük Arslan Çetesiyle iş birliği yaptığını ve ortalığı soyduğunu, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendi'nin de Binbaşı Necati Bey'le iş birliği yaptığını belirtmiştir. Hatta hükümetin başını derde sokan Darıca Rum bekçilerinin öldürülmesi ve Stelianos adında bir zenginin para için dağa kaldırılması gibi eylemleri kendileri yaptıkları halde suçu Yahya Kaptan'a attıklarını iletmiştir. Rüştü Paşa telgrafın devamında Binbaşı Necati Bey ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendi'nin başka yerlere gönderilmesi gerektiğini belirtmiştir. Duruma bakılırsa Maltepe'yi içine alan Gebze-Üsküdar mıntıkasında Rum çetelerin faaliyetlerini engelleyen Yahya Kaptan, menfaatleri zedelenen kişilerce ve Osmanlı Hükümeti tarafından öldürülmek istenmektedir. Bahsi geçen suçlamalar ise özellikle Kartal ve Maltepe bölgesinde etkin olan Küçük Aslan ve Büyük Aslan Çetesi tarafından gerçekleştirilmiş ve tüm suç Yahya Kaptan'ın üzerine atılmak istenmiştir. Üstelik Yahya Kaptan bahsi geçen çetelerin fenalıklarını engellemeye çalışmıştır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da Küçük Aslan gibi çetelerin belgelerle sabit olmak üzere hain amaçlarla kurulduğunu beyan etmiştir.¹⁶¹

Mustafa Kemal Paşa ayrıca bu örgütlerin İngiliz Muhipleri Cemiyeti Başkanı Sait Molla'ya bağlı olduklarını da belirtmiştir. Görüldüğü üzere Kartal ve Maltepe bölgesinde

¹⁶⁰ Atatürk, *a.g.e.*, s.238.

¹⁶¹ *A.g.e.*, s.239,240,249.

İngiliz Muhipleri Cemiyetinin gizli faaliyetleri vardır. Bu durum o dönem Maltepe’de işlenen cinayetlerin ve diğer suçların nedenlerini de açıklamaktadır. Milli direnişi bahane eden bazı şahısların ve oluşumların kendi menfaatleri için gasp, hırsızlık ve cinayet gibi suçlar işlemesi gerçek milli direnişe büyük zararlar vermiştir. Oysa Mustafa Kemal Paşa’nın hedeflediği milli örgütlenme düzenli, disiplinli ve vicdanlı olmalıdır. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın onca çabasına rağmen Yahya Kaptan 8 Ocak 1920 günü İstanbul Umum Jandarma Kumandanı Albay Hilmi Bey’in emrindeki askerler tarafından öldürülmüştür.¹⁶² Yahya Kaptan’ın öldürülmesi bölgedeki ve dolayısıyla da Maltepe’deki milli direniş hareketini olumsuz yönde etkilemiştir. Her şey olup bittikten sonra ise Gebze Kaymakamı Nureddin Bey ve Maltepe Endaht Mektebi Müdür Muavini Binbaşı Necati Bey’in görev yerleri 11 Mart 1920’de değiştirilmiştir.¹⁶³

Yahya Kaptan olayında kimin haklı olduğu konusunda farklı görüşler de mevcuttur. Nitekim Maltepe Endaht Mektebi Komutanı olan Yenibahçeli Şükrü Bey’e göre Yahya Kaptan mevzusu Atatürk’e yanlış aktarılmıştır. Şükrü Bey, Yahya Kaptan’ın ilk başlarda yararlılık gösterdiğini ancak sonradan davranışlarının değiştiğini, köyde masum kişileri öldürdüğünü hatta Kuvayi Milliye’ye açıkça düşman olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁴ Olayların bizzat içinde olan Maltepe Endaht Mektebi Komutanı Yenibahçeli Şükrü Bey’in verdiği bu malumatlar şüphesiz Yahya Kaptan meselesinin daha çok açığa kavuşması gerektiğini göstermektedir.

2.6. Maltepe Tayyare İstasyonu

Yeşilköy’de bulunan Tayyare Mektebi’ne ait uçak ve malzemelerin birçoğu İngiliz baskısından dolayı 1-13 Mart 1919 tarihleri arasında Maltepe’ye taşınmıştır. Yeşilköy Tayyare Mektebi’nde bulunan 61 adet uçaktan ise ancak 45’i Maltepe’ye ulaşabilmişti. Görev yapamaz durumda olan uçaklar ise Yeşilköy’de bırakılmıştı. Maltepe Tayyare İstasyonu, İdealtepe’deki Maltepe Tren İstasyonundan denize doğru giden yolun sonundaki İstihkâm Müfettişliği’ne ait yerlere kurulmuştu. Malzemeler üst üste ve düzensiz bir biçimde konulmuş, uçaklar ise deniz kenarında bir arazide sıralanmıştır. Ancak bu arazi

¹⁶² S. Beyoğlu, “I. Dünya Savaşı’nda ve ...”, s.289.

¹⁶³ BOA, *Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi (DH.ŞFR.)*, Kutu no:656, Gömlek no:97.

¹⁶⁴ Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *a.g.e.*, s.118-122.

uçuşlar ve eğitimler için uygun değildi. İşte bu şartlar altında Maltepe Tayyare İstasyonu faaliyete geçmişti. İlk Maltepe Tayyare İstasyon Komutanı ise Yüzbaşı Ahmet Nüzhet Bey'di. 27 Ocak 1920'den sonra ise komutanlığa Topçu Binbaşı Abdüllatif Bey getirilmiştir.¹⁶⁵

Maltepe Tayyare İstasyonu 18 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa tarafından kurulan Kuvay-ı İnzibatiye tarafından kullanılmak istenmiştir. Yapılan planlara göre buradan kalkan uçaklar propaganda amaçlı hazırlanan broşürleri havadan Anadolu'da yaşayan halkın üzerine atacak ve gerekirse milli kuvvetlerin üzerine bomba atacaktı. Damat Ferit Paşa bu işleri organize etmek için Maltepe Tayyare İstasyonu'ndan Üsteğmen Lütfullah Bey'i de danışman olarak görevlendirmiştir. Maltepe Tayyare İstasyonu Komutanlığı'na 24 Nisan 1920 tarihinde gönderilen bir yazıda ise üç adet iki kişilik uçağın hazır edilmesi istenmişti. Ancak bu uçaklardan ikisi hazır edilebilmiştir. 6 Mayıs 1920'de ise uçuşa hazır uçak sayısı dörde yükselmiştir. Ancak bu uçakların uçması için iki engel vardır. Birincisi İşgal Komutanlığının güvenlik amacıyla bir türlü uçuş izni vermemesi ikincisi ise bu uçakları kullanacak olan pilot seçimidir.¹⁶⁶ Zira bu uçakları Kuvay-i Milliye taraftarı bir pilot ele geçirebilirdi. Nitekim bazı Millî Mücadele yanlısı Türk pilotları bu durumu fırsat bilerek uçakları gizlice Anadolu'ya kaçırmak için çoktan plan yapmıştı. Bu gizli plandan ise İngilizlerin haberi yoktu. Ancak Türk pilotların bazı konuşmaları İngiliz istihbaratı tarafından duyulmuş ve böylece Kuvay-ı İnzibatiye'ye uçuşlar yasaklanmıştır.¹⁶⁷

İngilizler önlemlerini aldıktan sonra güvenlik konusunda biraz daha rahat davranmaya başlamıştı. Hatta uçak pistinin olduğu bölgede doğru düzgün tedbir bile almamışlardır. Ancak Maltepe Tayyare Mektebi'ndeki bazı Türk havacıları kaçmakta ısrarlıydı. Fakat pist engebeli ve tümseklerle doluydu. Bu yüzden yedek teğmen makinist Şakir Hazım (Ergökmen) tarafından bir futbol takımı kurulmuş ve böylece engebeli ve tümsek yerler top oynarken düzeltilmeye çalışılmıştır. Hatta 28 Mayıs 1920 günü İstasyonu

¹⁶⁵ Emin Kurt, "Türk Havacılarının Millî Mücadeleye Katılma Girişimi: Maltepe Firarı (7 Haziran 1920)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 60, Bahar 2017, s. 119-142.

¹⁶⁶ Emin Kurt, *a.g.m.*, s. 119-142.

¹⁶⁷ Gizli kaçış planı Maltepe esnafı tarafından bile duyulmuş hatta bu esnaflar Maltepe Tayyare İstasyonu Komutanı Yüzbaşı Fazıl Bey'e kendilerine borçlu personelin listesini vererek, gitmeden önce borçların ödenmesini istemiştir. Bkz. Emin Kurt, *a.g.m.*, s. 119-142.

gezmeye gelen bir İngiliz-Fransız heyeti bu işleminin nedenini sormuş, cevap olaraksa futbol sahası yapmak istiyoruz denmiştir.¹⁶⁸

6-7 Haziran 1920 gecesi saat 02.00 civarında uçak kaçırma planı başlamıştır. Ancak Tayyare Mektebi mensubu askerler çoğu denemelerinde başarısız olmuştur. Kalkış yapmaya çalışan bazı uçaklar kalkış yapamadığı gibi kaza geçirmişlerdir. Kazım adlı bir Türk pilotu ise kendi uçağını uçurmayı başarmış ancak o da İznik bölgesinde uçağını düşürmüştür. Milli güçlerin elinde olan İznik'e inmek başarı sayılsa da uçak kullanılmaz hale gelmiştir. Uçakları kaçırmaya çalışan son kişi ise ünlü Türk pilotu Vecihi Hürkuş'tur. Ancak kullandığı uçak kalkıştan bir süre sonra yere çakılmıştır. Uçakta bulunan bir kişi yaralanmışsa da Vecihi Hürkuş'a bir şey olmamıştır.¹⁶⁹ Bu faaliyetleri haber alan Damat Ferit Paşa ise durumu derhal İngilizlere bildirmiştir. 8-9 Haziran 1920 gecesi 6 İngiliz Subayı, yanlarında 200 kadar Hintli askerle beraber Maltepe'yi kuşatmışlardır.¹⁷⁰ İngilizler sabaha karşı yakaladıkları bazı Türk subaylarını da tutuklamışlardır.¹⁷¹

İngilizler bu olaydan sonra uçakları tamamen devre dışı bırakmak için motorları gaz kullanarak yakmış ve hangar bölgesini bombalamışlardır.¹⁷² Bölük komutanı Yüzbaşı Fazıl ise bazı gizli evrakları ve kasadaki paraları alıp Maltepe yönünden Adapazarı'na kaçmayı başarmıştır. Vecihi Hürkuş ve diğer kişilerden Şakir Hazım, Emin Nihat (Sözeri), Muhsin (Alpagot), Hayrettin, Eşref, Rafet ve Avni (Okar) Beyler ise bir istimbotla Mudanya'ya kadar kaçmayı başarmış ve oradan da Konya Tayyare İstasyonuna ulaşmışlardır.¹⁷³ Makinist Ruhi Bey ise 65 asker ve bir makineli tüfek ile dağ yollarından kaçarak Konya'ya kaçmayı başarmıştır. Sabah olduğunda ise makinistlerinden Mehmet ve Muzaffer bir uçak motorunu kamyonla yüklemek üzere iken nöbetçi olan istasyon telgraf subayı Teğmen Reşit Efendi tarafından görülmüştür. Muzaffer Efendi kaçmayı başarmış ancak Mehmet Efendi yakalanmış ve Maltepe Jandarma Karakoluna teslim edilmiştir.

¹⁶⁸ Emin Kurt, *a.g.m.*, s. 119-142.

¹⁶⁹Deniz Dalkılıç, "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/kurtulus-savasinin-ilk-ucusunu-yapan-tayyare-guzel-bursa-4161.html>, (01.01.2019).

¹⁷⁰ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.236.

¹⁷¹ Ökkeş Kürşad Karacaçıl, *a.g.t.*, s.77.

¹⁷² BOA, *DH.İ.UM.EK.*, Kutu no:121, Gömlek no:41.

¹⁷³Deniz Dalkılıç, "Kurtuluş Savaşı'nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa", <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/kurtulus-savasinin-ilk-ucusunu-yapan-tayyare-guzel-bursa-4161.html>, (01.01.2019).

Maltepe Tayyare İstasyonundan kaçış girişimi istasyon ve malzemelerin tahrip edilmesine neden olduğu gibi Osmanlı havacılık teşkilatının da sonunu getirmiştir. Kuvva-i Havaiye Müfettişliği İngilizlerin isteği ve Damat Ferit Paşa'nın emri ile 24 Haziran 1920'de lağvedilmiştir.¹⁷⁴

2.7. Maltepe Endaht Mektebi

2.7.1. Mütareke öncesi

Maltepe Endaht Mektebi 5 Kasım 1909'da Mahmut Şevket Paşa'nın Harbiye Nazırlığı zamanında Piyade Endaht Mektebi adıyla kurulmuştur.¹⁷⁵ Bu askeri okul için başlangıçta Soğanlı köyünden arazi bakılmış, binaların yapımı bitene kadar ise Maltepe Dragos'ta bulunan Rıza Paşa Köşkü'nde eğitimler başlamıştır. Mektebin ilk komutanı ise bir Alman subayı olan Yarbay Von Bini'dir. Maltepe Endaht Mektebi'nde astsubay ve subaylara temel mesleki eğitimin yanında atış eğitimi veriliyordu. Mektep 1910 yılında Soğanlı köyüne taşınmıştır.¹⁷⁶ I. Dünya Savaşı'nda ise yedek subay talimgâhı olarak kullanılmış, savaştan sonra eğitime ara verilmiştir. İstanbul işgal edilmeden hemen önce komutanlığını yine bir Alman subayın yaptığı Maltepe Endaht Mektebi,¹⁷⁷ İstanbul'un işgali ile İngilizlerin kontrolü altındaki bir kuruma dönüşmüştür.

2.7.2. Mütareke dönemi

Maltepe Endaht Mektebi işgal süresince zorlu bir dönem geçirmiştir. Zira I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı ordusunda disiplin elden gitmişti. Tüm yurttan lağvedilmek istenen ordudan kaçanların sayısı her geçen gün artıyordu. Kaçan askerlerin çoğu Kuvay-i Milliye birliklerine katılıyordu. Nitekim 9 Ekim 1918 tarihli resmi bir yazıya göre Maltepe ve Tuzla arasındaki askeri kıtalardan tam 350 asker silahlarıyla birlikte firar etmişlerdi. Bu kıtalardan biri de Maltepe Endaht Mektebi'dir. Bu askerlerin çoğu sonradan Millî Mücadeleye katılmışlardır. Dâhiliye Nezareti'nden İzmit Mutasarrıflığına gönderilen bir yazıda kaçan askerlere karşı tedbir alınması gerektiği ve bu askerlerin halka zarar

¹⁷⁴ Emin Kurt, *a.g.m.*, s. 119-142.

¹⁷⁵ *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*, <http://www.kkk.tsk.tr/EgitimOgretim/SinifOkullari.aspx> (11.04.2019).

¹⁷⁶ Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s.14.

¹⁷⁷ 30 Eylül 1918 tarihli bir yazıda Maltepe Piyade Endaht Mektebi Kumandanı olan Kaymakam Paschen'in eşi Köthe Paschen'in Dersaadet'e geleceğinden pasaportunun vize edilmesi istenmişti. Bkz. BOA, *Hariciye Nezareti İdare (HR.İD.)*, Kutu no:89, Gömlek no:90.

vermesinin önlenmesi isteniyordu.¹⁷⁸ Görüldüğü üzere Osmanlı Hükümeti milli direnişe katılan bu askerlere tamamen çete gözüyle bakıyordu.

Maltepe Endaht Mektebi'nin Millî Mücadele açısından önemli bir görevi vardı. Zira bu mektep ile Özbekler Tekkesi arasında gerçekleşen iş birliği sayesinde önemli kişiler Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılabilmişlerdir. Bu kişiler arasında Fevzi Paşa (Çakmak), İsmet Bey (İnönü), Saffet Bey (Arıkan) Celal Bey (Bayar), Adnan Bey (Adivar), Halide Edip (Adivar), Sakallı Nurettin Paşa (Konyar) ve Mehmet Akif (Ersoy) gibi isimler yer almaktadır.¹⁷⁹ Bu isimlerden İsmet Bey ve Saffet Bey, Maltepe Endaht Mektebi subaylarından Hulusi (Demir) Bey'in Maltepe'deki evinde misafir olmuş, buradan da Pendik Kuma köyüne nakledilerek gizlice Anadolu'ya geçmeleri sağlanmıştır. Bu kişilerin kaçırılmasında Maltepe Endaht Mektebi makineli tüfek subayı Yüzbaşı İhsan Bey ve Maltepe Endaht Mektebi komutanı Yenibahçeli Şükrü Bey'in de rolleri vardır.¹⁸⁰ İsmet Bey (İnönü) gibi önemli bir şahsın Maltepe'de geçici olarak saklanması ve sonrasında Anadolu'ya geçmesi, Maltepe'nin ne kadar stratejik bir güzergâhta yer aldığını göstermektedir. İstanbul'dan Anadolu'ya gizlice geçmenin ise belirli kuralları vardır. Anadolu'ya geçmek isteyenler, Şeyh Ata Efendi'ye ait Özbekler Tekkesi'ne gelir ve “*Bizi İsa yolladı.*” parolasıyla içeri girerlerdi. Sonra da Üsküdar Jandarma kumandanı Remzi Bey bu kişilere Maltepe Endaht Mektebi'ne kadar eşlik eder oradan da başka bir teşkilata teslim ederdi.¹⁸¹

Anadolu'ya silah ve insan sevk etmek için oluşturulan diğer bir oluşum ise Karakol Cemiyeti'di. Bu cemiyet ile İstanbul ve Anadolu arasında bir hat kurulmuş ve bu hatta da menzil hattı denilmiştir.¹⁸² Bu hatta mücadele eden kişiler menzil teşkilatını oluşturmuştur. Bu teşkilatın görevi ise menzil hattını çetelerden temizlemektir. Bu durumda Maltepe'deki Rum çetelerine mücadele edenler arasında bu teşkilata bağlı kişiler vardır. Bu kişiler gizli faaliyetlerle Maltepe'de etkin olmuşlardır. Nitekim Maltepe, İstanbul'dan Anadolu'ya

¹⁷⁸ BOA, *DH.ŞFR.*, Kutu no:92, Gömlek no:87.

¹⁷⁹ Süleyman Beyoğlu, “Millî Mücadele ve Özbekler Tekkesi”, *Üsküdar Sempozyumu I C.I.*, 23-25 Mayıs 2003, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, s.208-209.

¹⁸⁰ Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s.216.

¹⁸¹ Mesut Aydın, *Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992, s.138-139.

¹⁸² Ercan Karakoç, “Millî Mücadele'de Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu II C.I.*, 12-13 Mart 2004, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, s.155.

açılan bir geçiş noktasıdır. Menzil hattının komutanı ise Maltepe Endaht Mektebi komutanı olan Yüzbaşı Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey'dir.¹⁸³ Yenibahçeli Şükrü Bey İttihat ve Terakki Cemiyetine mensup bir subaydı. Teşkilat-ı Mahsusa reislerinden Eşref Kuşçubaşı'nın Harbiye'den sınıf arkadaşıydı.¹⁸⁴ Teşkilat-ı Mahsusa, İttihat ve Terakki Cemiyetinin meşhur istihbarat örgütüydü. Karakol Cemiyeti ise Teşkilat-ı Mahsusa'nın devamı niteliğindedir.

Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey bölgedeki Millî Mücadele'ye çok önemli katkılarda bulunuyordu. Nitekim Üsküdar'dan Gebze'ye kadar olan mıntıkada Rum çetelerine karşı gizlice faaliyetler yürütmüş, Rum çetelerine karşı savaşan milli müfrezeleri silahlandırmıştır. Maltepe Endaht Mektebi'ndeki silahlar yetmeyince farklı yerlerden silahlar temin etmiştir.¹⁸⁵ Bu katkıların dışında Anadolu'ya silah ve cephaneye gönderiminde de görev almıştır. Ayrıca emrindeki kişileri bölgelere dağıtmış ve her birini vazifelendirmiştir. Maltepe'nin içinde yer aldığı Kartal'a ise İhsan Bey atanmıştır. Maltepe Endaht Mektebi'nde ise Yüzbaşı Hulusi (Demir), Yüzbaşı Fehmi (Yavuz) ve Mülazım Kâzım gibi vatansever subaylar görev almıştır.¹⁸⁶

İstanbul'da faaliyet gösteren diğer gizli bir teşkilat ise Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'dır. Bu teşkilata kısaca *Mim Mim* grubu da denmektedir. Bu teşkilatın ana amaçlarından biri de Millî Mücadele'ye yardım etmek için istihbarat toplamak, İstanbul'da oturan Türklerin can, mal ve namusunu korumaktır. Teşkilatın Kadıköy, Göztepe, Erenköy ve Maltepe hattının sorumluları ise Kumandan Piyade Yüzbaşı Hüsnü Bey, Kumandan Muavini Piyade Yüzbaşı Kâmil Bey ve Emir Subayı Piyade Yüzbaşı Muhyiddin Bey'lerdir.¹⁸⁷

¹⁸³ Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey silah atış yarışmalarındaki başarılarından dolayı Maltepe Endaht Mektebi'ne 6 Nisan 1910'da öğretmen olarak atanmıştı. Daha sonra çeşitli görevlerde bulunmuş, 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından tutuklanmış ancak bir süre sonra serbest bırakılarak Maltepe Endaht Mektebi'ne komutan olarak atanmıştı. Şükrü Bey'i Maltepe'ye tayin eden kişi ise dönemin Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'ydı. Bkz. Yaşar Semiz, Ömer Akdağ, *a.g.e.*, s.15.

¹⁸⁴ Samih Nafi Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964, s.152.

¹⁸⁵ Yaşar Semiz, *a.g.e.*, s.86.

¹⁸⁶ E. Karakoç, *a.g.e.*, s.155.

¹⁸⁷ *A.g.e.*, s.18.

1920 yılının temmuz ayına gelindiğinde Millî Mücadele örgütlerinin Üsküdar ve İzmit arasındaki bölgeye neredeyse tamamen hâkim oldukları görülmektedir. Bunun üzerine harekete geçen müttefik komutanı Lieutenant General H. F. M. Wilson sert bir beyanname yayınlamış ve izinsiz silah bulunduranların, İtilaf güçlerine ateş edenlerin ve bu gruplara bağlı olan kişilerin Divan-ı Harb'e verileceğini söylemiştir. Hatta bu beyannamede izinsiz av silahı bile kullanılmayacağı belirtilmişti.¹⁸⁸

Maltepe Endaht Mektebi, Millî Mücadele'ye önemli katkılar yapmıştır. Ancak az da olsa birliklerinden firar edip suç işleyen askerler de mevcuttur. Dolayısıyla Maltepe'de eşkıyalık faaliyetleri sadece sivil çeteler tarafından yapılmıyordu. Birliklerinden firar eden ya da görevindeyken suça karışan Osmanlı askerleri de mevcuttu. Nitekim Maltepe Endaht Bölüğü'ne mensup Bursalı Nuri adlı bir asker yanındaki iki kişiyle beraber asker kıyafetlerini giyerek Müslüman iki köylüyü soymuştur. Yapılan takibat sonucunda Bursalı Nuri tutuklanmıştır. Büyükbakkalköy'de gerçekleşen başka bir gasp olayında ise Muhtar Hristo ve Vankel adlı Gayrimüslimlerin değerli eşyaları çalınmış, Vankel adlı şahsın yirmi altı yaşındaki kızı Sofia ise darp edilmiştir.¹⁸⁹ Bu kişilerin kim olduğu hakkında kesin bir bilgi olmasa da Maltepe Endaht Mektebi'ne bağlı askerler olduğu tahmin edilmektedir.

Bunun yanında işgalden sonra Maltepe Endaht Mektebi'ne yerleşen İngiliz askerler de bazı asayiş olaylarına karışmıştır. Maltepe Endaht Mektebi'nden yola çıkan iki İngiliz asker sarhoş olduktan sonra Soğanlık'ta üç kişiyi yaralamış ve Arif Ağa adlı bir şahsı öldürmüşlerdir. İstedikleri içkinin gelmemesine öfkelenen bu askerler ayrıca bir köylüyü dövmüş ve bir evden de zorla para toplayarak birliklerine geri dönmüştür. Bu İngiliz askerler şikâyet edilmiş ve her ikisi de idam cezası almışlardır. Ancak birinin cezası ömür boyu kürek cezasına çevrilmiş diğerinin de infazının gerçekleştirileceği bildirilmiştir.¹⁹⁰

Maltepe Endaht Mektebi Millî Mücadelenin kazanılmasıyla 6 Ekim 1923'te özgürlüğüne kavuşmuş ve eski faaliyetlerine devam etmiştir. Maltepe Endaht Mektebi Millî Mücadeleye çok önemli katkılar vermiş, sadece Maltepe için değil tüm ülke için stratejik bir kurum olduğunu ispatlamıştır.

¹⁸⁸ S. Beyoğlu, "I. Dünya Savaşı'nda ve ...", s.302.

¹⁸⁹ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.181,182.

¹⁹⁰ *A.g.t.*, s.274.

Maltepe Endaht Mektebi'nde İstiklal Harbine katılmış birçok subay görev yapmıştı. Bunlardan bazılarının isimleri, görevleri ve görev yaptıkları tarih aralıkları şu şekildedir:

- Üsteğmen Ömer Hilmi (Gür): Bölük Komutanı, Şubat 1909-Nisan 1909.¹⁹¹
- Yüzbaşı Ahmet (Muhtar): Bölük Komutanı, 1910-1911.¹⁹²
- Yüzbaşı Ali Saim (Seçik): Talimgâh Komutanı, 1911-1912.¹⁹³
- Yüzbaşı Mehmet Mazhar (Büyükatman): Kolordu Atış Öğretmeni, 1911-1912.¹⁹⁴
- Yüzbaşı İsmail Hakkı (Koç): Bölük Komutanı, 1911-1913.¹⁹⁵
- Yüzbaşı Hasan İzzet (Yücesoy): Bölük Komutanı, 1912-1913.¹⁹⁶
- Yüzbaşı Mehmet (Nezir): Makineli Tüfek Bölük Komutanı, 1912-1913.¹⁹⁷
- Yarbay Necip Kadri Demirkazık: Baş Muallim, 1925-1926.¹⁹⁸

2.7.3. Mütareke sonrası

Maltepe Endaht Mektebi Tuğgeneral Cemil¹⁹⁹ komutasında 6 Ekim 1923'te yeniden açılmıştır. 1928'te ise Maltepe Piyade Atış Mektebi adını almıştır.²⁰⁰ 1929 Eylül'de Maltepe Piyade Atış Mektebi Müdürlüğüne ise daha önce fırka ve liva komutanlıklarında bulunmuş olan Ali Muzaffer Bey getirilmiştir.²⁰¹

¹⁹¹ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay Ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt II*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s.181-183; https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/25_turk_istiklal_harbine_katilan_komutanlar_ikinci_cilt.pdf (15.01.2020).

¹⁹² Yüzbaşı Ahmet Muhtar 30 Ağustos 1921'de Çataltepe Muharebesi'nde (Çiftetepeler'de) şehit olmuştur. Bkz. Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt I*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s.382-383; https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/24_turk_istiklal_harbine_katilan_komutanlar_birinci_cilt.pdf (15.01.2020).

¹⁹³ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay Ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt II*, 290-291.

¹⁹⁴ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay Ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt I*, s.257.258;

¹⁹⁵ A.g.e., s.303.304.

¹⁹⁶ A.g.e., s.257.258.

¹⁹⁷ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay Ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt II*, s.141-143.

¹⁹⁸ A.g.e., s.169-171.

¹⁹⁹ Yaşar Semiz, a.g.e., s.14.

²⁰⁰ *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*, <http://www.kkk.tsk.tr/EgitimOgretim/SinifOkullari.aspx>. (11.04.2019).

²⁰¹ *İkdam Gazetesi*, 15 Eylül 1929.

Maltepe Endaht Mektebi uluslararası düzeyde askeri heyetlerin ziyaret ettiği bir okuldu. Nitekim 1934 yılının Ekim ayında bir Çin askeri heyeti Maltepe Endaht Mektebi'ni ziyaret etmiştir.²⁰² 03 Haziran 1936'da ise Maltepe Piyade Atış Mektebi'nde büyük bir harp tatbikatı gerçekleşmiştir.²⁰³ Yapılan tatbikatın amacı düşman uçaklarının üstünlüğüne rağmen taarruza kalkmak ve hava saldırısına karşı başarılı bir şekilde savunma yapmaktı. Başarılı geçen tatbikata dönemin Harp Akademisi komutanı General Ali Fuad Erden de iştirak etmiştir.²⁰⁴ Aynı şekilde 13 Mayıs 1937'de büyük bir harp tatbikatı gerçekleşmiş ve bu tatbikat da başarıya ulaşmıştı.²⁰⁵

Maltepe Atış Mektebi ve subay ve erbaşları bazen sosyal yardım faaliyetlerinde de adından söz ettiriyorlardı. Nitekim 19 Nisan 1938'de Kırşehir'de gerçekleşen büyük bir deprem sonrasında mağdur olan vatandaşlar için askerler aralarında 1120 lira toplamışlardı.²⁰⁶ Maltepe Endaht Mektebi ilerleyen yıllarda isim ve yer değişiklikleriyle birlikte dönüşüme uğramıştır.²⁰⁷

2.8. Maltepe'nin İşgalden Kurtuluşu

30 Ağustos 1922'de kazanılan büyük zaferden sonra Anadolu düşmanlardan kurtulmuş olsa da Trakya ve İstanbul hala kurtarılmayı bekliyordu. Dolayısıyla İstanbul ve Maltepe hala işgal altındaydı. Lozan Antlaşmasına kadar belirsizliğini koruyan bu süreçte İstanbul ve Trakya hakkındaki askeri raporlar Başkumandanlığa iletiliyordu. Rapor gönderenlerin arasında dönemin Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı Fevzi Paşa da vardır.

Büyük Taarruz başarıya ulaşınca Mudanya Ateşkes Anlaşması'na giden bir süreç yaşanmıştı. Bu süreçte İstanbul'da Türkler ön planda olacak Rumlar ise kaçmaya veya ılımlı olmaya çalışacaktır. 23 Eylül 1922 Eylül itibariyle Maltepe Rumlarından 20 hane,

²⁰² *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ekim 1934.

²⁰³ *Akşam Gazetesi*, 04 Haziran 1936.

²⁰⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Haziran 1936.

²⁰⁵ *Kurun Gazetesi*, 14 Mayıs 1937.

²⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1938.

²⁰⁷ 1941'de Çankırı'ya nakledilen Maltepe Piyade Atış Mektebi 1946'da isim değiştirerek Piyade Okulu adını aldı. 1961'de ise Tuzla'ya nakledilip aynı yıl Tuzla Piyade Okulu adını aldı. Bkz. *Kara Kuvvetleri Komutanlığı*, <http://www.kkk.tsk.tr/EgitimOgretim/SinifOkullari.aspx>. (11.04.2019).

evlerini ve eşyalarını da bırakarak İstanbul'a kaçmıştır.²⁰⁸ Bunlardan bir kısmı geri dönse de geri kalan tüm Rumlar sonradan yapılacak olan Mübadele Antlaşması'yla tamamen Yunanistan'a göç etmiştir.

İngiliz kuvvetleri ise Türklerin zaferiyle sonuçlanan Büyük Taarruzdan sonra Maltepe-Dudullu hattını tamamen işgal ederek olası bir Türk saldırısını önlemek istemiştir. Ancak İstanbul'daki İtilaf kuvvetlerinin komutanı olan General Harrington, Fransız ve İtalyanların kendilerine yardımcı olmamasından şikâyet etmişti.²⁰⁹ Diğer yandan da barışa giden bir süreç yaşanıyordu. Bu şartlarda 20 Kasım 1922'de Lozan Barış Konferansı başladı. Kesintilerle beraber sekiz ay süren Lozan Barış Konferansının en önemli gündem maddesi ise azınlıklar konusuydu. Konferansta azınlık olarak tanımlanan milletlerden kasıt ise Rumlar, Ermeniler ve Musevilerdi. Azınlık meselesini görüşmek için ayrıca bir komisyon oluşturulmuştur.²¹⁰

24 Ocak 1923 tarihinde ise Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı Fevzi Paşa'nın Başkumandanlığa gönderdiği bir raporda İngiliz uçaklarının Maltepe mıntıkası üzerinde sürekli dolaştığı ayrıca üç İngiliz subayı ve dört tercümanın Maltepe, Kartal ve Pendik hattında gezdiği yazılmıştı.²¹¹ Bu sırada Lozan Antlaşması ile ilgili görüşmeler de sürmekteydi.

30 Ocak 1923'te ise Lozan Barış Antlaşması'na ek olarak yapılan sözleşme gereği Anadolu ve Doğu Trakya'da yaşayan Rumlarla, Yunanistan'da yaşayan Türkler karşılıklı olarak yer değiştirecekti. Ancak İstanbul belediye sınırları içerisinde yaşayan Rumlarla, Batı Trakya'da yaşayan Türkler bu değişimin dışında kalacaktı. Maltepe, İstanbul belediye sınırlarında yer almadığı için Mübadele kapsamına alınmıştı. Kastedilen belediye sınırı ise Bostancı'da bitmekteydi.²¹² Bu şartlara göre Maltepe'de Türk uyruğu olmayan ve İstanbul doğumlu olmayanlar İstanbul dışına çıkarılacaktı. Ancak buna itiraz eden bazı Rumlar,

²⁰⁸ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.319.

²⁰⁹ Gnkur. ATASE ve Dent. Bşk.lığı Kütüphanesi, *Türk İstiklal Harb II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım 4 ncü Kitap İstiklal Harbinin Son Safhası*, Ankara Genelkurmay Basımevi 1995, s.69; https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/12_turk_istiklal_harbi_bati_cephesi_istiklal_son_safhasi.pdf (13.01.2019).

²¹⁰ S.M. Kılıç, *a.g.t.*, s.19.

²¹¹ Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA), *Ebis Sıra no: 01002384*, Belge Kayıt no:909816.

²¹² Hatice Kurtuluş vd., *Toplumsal Hafızada Zamanda ve Mekânda Maltepe*, Maltepe Belediyesi, İstanbul 2018, s.86.

Maltepe'nin belediye sınırları içerisinde olduğunu belirterek Mübadele'nin dışında kalmak istemiştir. Ayrıca son üç yıl içinde Türkiye'ye karşı düşmanca tavır takınan Rumlar her nerede olursa olsunlar Yunanistan'a gönderilecekti.²¹³

Bu sırada Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'nın 10 Nisan 1923'te yazdığı başka bir raporda İstanbul Haydarpaşa'da bulunan bir İngiliz İstihkâm Bölüğünün Maltepe ile Kartal arasındaki mıntıkada atış talimleri yaptığını, aynı mıntıkadaki cepanelikleri ise havaya uçurduğu yazmaktadır.²¹⁴ 30 Mayıs 1923'te yazılan başka bir harp raporuna göre ise Haydarpaşa'da bulunan bir İngiliz alayına ait iki İngiliz bölüğünün Maltepe Soğanlı köyüne gelerek ordugâh kurdukları yazmaktadır.²¹⁵ Lozan Antlaşması tamamlanmadan süren bu askeri hareketlilikle İngilizler avantajlı duruma geçmek istemiştir. Nitekim Maltepe I. Ordu mıntikasında yer aldığı için önemli bir konumdaydı. İngilizlerin sürekli talim yaptığı, uçakların ve savaş gemilerinin eksik olmadığı Maltepe bu açıdan İtilaf devletlerinin Anadolu yakasında yer alan önemli bir karargâhıydı. Ancak görüşmeler tamamlandıktan sonra 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temelleri atılmıştı. Diğer bir ifadeyle İstanbul ve Maltepe 6 Ekim 1923 tarihinde Türk askerlerinin İstanbul'a girmesiyle işgalden kurtulmuştur. 29 Ekim 1923 tarihinde ise cumhuriyet ilan edilmiş ve yeni bir Türk devleti kurulmuştur. Böylece Maltepe'de yeni bir dönem başlamıştır. İstiklal Savaşı'nda yararlılık gösterenlere ise daha sonradan İstiklal madalyaları verilmiştir. Maltepe'den ise 28 Mart 1927'de Meclis tutanaklarında Telgrafi zâde Mehmed Efendi adlı bir görevlinin beyaz şeritli İstiklal madalyası kazandığı görülmektedir.²¹⁶

²¹³ Mesut Çapa, "Mübadele'de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyetinin Rolü", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, s.51.

²¹⁴ CA, *Ebis Sıra no: 01002100*, Belge Kayıt no:909391.

²¹⁵ CA, *Ebis Sıra no: 01002394*, Belge Kayıt no:909867.

²¹⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:II, C.30, İçtima:IV, Kırk yedinci İçtima, 28 Mart 1927 Pazartesi, s.241; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c030/tbmm02030047.pdf>, (11.02.2020).

2.9. Mübadele

30 Ocak 1923 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Mübadele Antlaşması ile başlayan süreçte 1927 yılına kadar Türkiye’de yaşayan yaklaşık 1.300.000 Ortodoks Rum Yunanistan’a, Yunanistan’da yaşayan 456.720 Müslüman ise Türkiye’ye yerleştirilmiştir.²¹⁷ Bu sayı bazı kaynaklarda 463.534’tür.²¹⁸ Türkiye’ye gelen mübadilleri yerleştirmek için ise bazı mıntika bölgeleri oluşturulmuştur. Türkiye’ye gelen mübadillerden 36.487’si altıncı iskân mıntikasında yer alan İstanbul’a yerleştirilmiştir.²¹⁹ İstanbul’a gelen bu kişilerden 1500 kadarı da Maltepe’ye yerleşmiştir.²²⁰ Maltepe’nin Mübadele’den önceki nüfusu 3000 civarı olduğu düşünülürse²²¹ bu sayı Maltepe için oldukça büyüktür. Bu sayı ayrıca Türkiye’ye gelen mübadillerin yaklaşık %0,3’üne, İstanbul’a gelenlerin ise yaklaşık %4’üne tekabül etmektedir.

Maltepe içinde barındırdığı Rum nüfusundan dolayı Mübadele Antlaşmasından en çok etkilenen yerlerden birisi olmuştur. Maltepe’den giden ve Maltepe’ye gelen mübadiller demografik yapıyı değiştirmiştir. Nitekim Türkiye’de en çok mübadil alan yerler Batı Anadolu ve Marmara Bölgesi’dir. Yoğun mübadil göçlerinden dolayı bu işleri düzenlemek için bazı kurumlara da ihtiyaç duyulmuştur. Bu vesileyle 1923 yılının ekim ayında *Mübadele İskân ve İmar Vekâleti* kurulmuştur.

Mübadele anlaşmasında ulus kimliği değil daha çok din kimliği esas alınmıştı.²²² Dolayısıyla Maltepe’de yaşayan Hristiyanlar bu uygulamadan doğrudan etkilenmiştir. Bu arada Mübadele’ye maruz kalan tüm göçmenler Mübadele Sözleşmesi’nin 7’nci maddesi gereğince geldikleri ülkenin uyrukluğunu kaybetmiş olacaktı.

Maltepe’ye gelen mübadiller daha çok Manastır, Drama, Kavala ve Selanik gibi yörelerden gelmişlerdir. Bu mübadillerden bazılarının isimleri ve tam olarak geldikleri yerler şu şekildedir:

²¹⁷ Necat Çetin, Hakan Yaşar, “Tasfiye Talepnamelerine Göre Üsküdar Kazasına İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler”, *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2014, s.391.

²¹⁸ *A.g.m.*, (dipnot 5).

²¹⁹ *A.g.m.*, s.63.

²²⁰ A. Aksel, *a.g.m.* s.281-282.

²²¹ Ö.F. Aytemiz, *a.g.e.*, s.30.

²²² N. Çetin; H. Yaşar, *a.g.m.*, s.391.

Selanik Vilayeti;

- Çiftçi Hacı Salih kızı Bahriye ²²³
- Yavuz Harp Gemisi üsteğmenlerinden Kadri oğlu İhsan'ın annesi ²²⁴

Selanik Vilayeti- Drama Livası- Kavala Kazası- Halil Bey Mahallesi;

- Abdurrahman oğlu Mehmet Emin eşi Huriye ve torunu Fevziye ²²⁵

Selanik Vilayeti- Drama Livası- Kavala Kazası- Selimiye Mahallesi;

- Hasan kızı Zeynep Bahtiyar ²²⁶

Selanik Vilayeti- Drama Livası- Kavala Kazası- Dervişbali Mahallesi;

- Ali oğlu İbrahim ve çocukları Mahir, Reşat, Kasım ve Mukadder ²²⁷
- Hacı Ali kızı Zeliha ²²⁸

Selanik Vilayeti- Drama Livası- Nusretli köyü;

- Mehmet oğlu Ahmet, Hacı Mehmet Hilmi, Aziz Necmettin ve Rasim ²²⁹
- Nusretli Köyü Muhtarı Abbas (Karatepe) Bey ²³⁰

Selanik Vilayeti- Kesendire Kazası- Poliroz Nahiyesi;

- Terzi Ahmet oğlu Haşim ²³¹

Selanik Vilayeti- Doyran Kazası- Surluova köyü;

- Osman çocukları İbrahim ile Necibe ²³²

²²³ N. Çetin; H. Yaşar, *a.g.m.*, s.407.

²²⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 272-0-0-11, Kutu no:20, Gömlek no: 101, Sıra no: 23.

²²⁵ N. Çetin; H. Yaşar, *a.g.m.*, s.400.

²²⁶ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:954, Gömlek no: 3681, Sıra no: 30.

²²⁷ N. Çetin; H. Yaşar, *a.g.m.*, s.401.

²²⁸ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:884, Gömlek no: 3240, Sıra no: 9.

²²⁹ BCA, 272-0-0-12, Kutu no:48, Gömlek no: 91, Sıra no: 19.

²³⁰ *Gazete 1453*, “Lozan Mübadillerinin tarihi ve yaşamı” <http://www.gazete1453.com.tr/2017/08/12/lozan-mubadillerinin-tarihi-ve-yasami/> (11.02.2020).

²³¹ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:565, Gömlek no: 1418, Sıra no: 8.

²³² BCA, 130-16-13-2, Kutu no:470, Gömlek no: 782, Sıra no: 25.

Selanik Vilayeti- Karaferye Kazası;

- İsmail oğlu İkbal ²³³
- Hacı Yahya kızı Zehra ²³⁴

Manastır Vilayeti- Kozana Livası- Kayalar Kazası;

- Bektaş kızı Naciye ile Halil çocukları Reşat, Emin, Nadire ve Necmiye ²³⁵

Manastır Vilayeti- Kozana Livası- Kesriye Kazası;

- Yusuf eşı Nazike, kızı Kadriye, oğulları Hüseyin ve Yaşar ²³⁶

Manastır Vilayeti- Kozana Livası- Serfiçe Kazası;

- Kolağası Arif Bey kızı Güzide ²³⁷

Manastır Vilayeti- Florina Livası

- Yaşar kızı Naime ²³⁸
- Kâhya oğlu Hayrettin ve Tayyib Çavuş ²³⁹
- Şakir Ağa kızı Esma ²⁴⁰
- Yüzbaşı Zekeriya kızı Hamide ²⁴¹
- Yusuf Efendi ²⁴²

Manastır Vilayeti- Florina Livası- Kaliştine köyü;

- Raşit oğlu İlyas ve Şeref ²⁴³

²³³ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:557, Gömlek no: 1358, Sıra no: 7.

²³⁴ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:554, Gömlek no: 1344, Sıra no: 7.

²³⁵ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:332, Gömlek no: 1164, Sıra no: 18.

²³⁶ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:217, Gömlek no: 429, Sıra no: 9.

²³⁷ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:284, Gömlek no: 857, Sıra no: 2.

²³⁸ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:152, Gömlek no: 26, Sıra no: 2.

²³⁹ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:156, Gömlek no: 52, Sıra no: 8.

²⁴⁰ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:156, Gömlek no: 52, Sıra no: 22.

²⁴¹ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:156, Gömlek no: 50, Sıra no: 24.

²⁴² BCA, 272-0-0-12, Kutu no:48, Gömlek no: 94, Sıra no: 6.

²⁴³ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:182, Gömlek no: 205, Sıra no: 20.

Manastır Vilayeti- Florina Livası- Kâtip Ali Mahallesi;

- Bakkal Mehmet Çavuş oğlu Yusuf²⁴⁴

Mübadele'nin başladığı günden bu yana çok sayıda resmi yazışma gerçekleşmiştir. Örneğin 13 Eylül 1924 tarihinde Mübadele İmar ve İskân Vekâletinin, İzmit Mıntıka Müdürlüğü'ne göndermiş olduğu bir yazısında İzmit'e yerleştirilen ve Drama'ya bağlı olan Nusretli ve Şimşirli mübadillerinin Maltepe ve Kartal'a nakledilmeleri istenmektedir. Bu naklin sebebi ise tamamen tarımsal nedenlere dayanmaktadır. Dönemin ziraat uzmanlarına göre Maltepe ve Kartal bölgesi tütün ekimi için son derece müsaittir.²⁴⁵ Bu rapora göre mübadillerin tütün işiyle ilgilenmeleri istenmiş ve uygun bulunmuştur. Bu süreçte ilginç olan bir başka nokta ise ilk etapta İzmit'e yerleştirilen mübadillerden bazılarının Maltepe ve Kartal bölgesine gidebilmek için bazı şahıslara rüşvet vermeleridir.²⁴⁶ Duruma bakılırsa mübadiller için Maltepe ve Kartal bölgesi İzmit'e göre çok daha caziptir. Nitekim İzmit yöresinde de bazı sıkıntılar yaşanmaktaydı. Örneğin Darıca'ya iskân edilmesi beklenen mübadillerin evlerini zabıtalara işgal etmiş, Tuzla'ya yerleşmesi beklenen mübadiller ise ortada kalmıştır. Bu mübadillerin Pendik, Kartal ve Maltepe'deki boş evlere yerleştirilmesi istenilmiş ve bunun için gerekli tedbirler alınmıştır.²⁴⁷

İzmit'ten Maltepe'ye gelmeye çalışan mübadiller için başka bir neden daha vardır. Nitekim Maltepe'den giden Rumlar, Drama'nın Nusretli Mahallesine gitmişler ve orada denk geldikleri ve aynı kaderi yaşadıkları Türk mübadillere Maltepe'ye gitmelerini tavsiye etmişlerdir.²⁴⁸ İşte bu düşünceyle İzmit'e yollanan mübadiller Maltepe'ye gelmeye çalışmışlardır. Hatta isteklerini gerçekleştirebilmek için başkent Ankara'ya bile gitmişlerdir.²⁴⁹ Hükümet ise rüşvet olayını duymuş ve derhal müdahale etmiştir. Mübadillerden alınan paraların iade edilmesini istemiştir. Bu arada bahsi geçen mübadiller sadece Maltepe gibi küçük yerlerde değil Kartal gibi görece daha büyük yerleşim

²⁴⁴ BCA, 130-16-13-2, Kutu no:161, Gömlek no: 75, Sıra no: 15.

²⁴⁵ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:19, Gömlek no: 93, Sıra no: 4.

²⁴⁶ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:19, Gömlek no: 93, Sıra no: 24.

²⁴⁷ Gülin Kırılmaz, *Son Telgraf Gazetesi (1924-1925)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004, s.32.

²⁴⁸ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.74.

²⁴⁹ *A.g.e.*, s.74.

merkezlerinde de iskân edilmişlerdir. Şimşirliiler daha çok Kartal bölgesine, Drama'ya bağlı olan Nusretliler ise daha çok Maltepe bölgesine yerleştirilmiştir.²⁵⁰

Mübadiller taşınabilir mal varlıklarını yanlarında getirme haklarına da sahiptirler. Ancak geldikleri yerlerdeki taşınmaz mal varlıkları Mübadele Sözleşmesi gereği kamu malı sayılmıştır. Maltepe'deki Yunan taşınmazları ise sonradan Ziraat Bankası'na devredilmiştir.²⁵¹ Maltepe'ye gelen Türkler ise Rumların bıraktıkları ev ve arazilere yerleştirilmek istenmiştir.²⁵² Örneğin 19 Ağustos 1924'te verilen bir emirle Pendik ve Maltepe'den giden Rumlara ait olan 50 kadar hanenin tahliye edilmesi istenmiştir.²⁵³ Taşınmazlarla ilgili Türk arşivlerinde yaklaşık 1.500.000 belge mevcuttur.²⁵⁴

Mübadele'nin olduğu yıllarda Maltepe'de oturup Yunanistan dışında başka ülkelere gitmek isteyen ve gitmek istediği ülkelerden vize almak için dilekçe yazan vatandaşlar da mevcuttur. Örneğin 30 Temmuz 1924 tarihinde Maltepe'de bir bakkalın yanında çalışan Musa oğlu Saadettin adında bir şahıs verdiği dilekçesinde günümüzde Kosova'da bulunan ancak o tarihte Sırbistan'a bağlı olan Prizren'e gidebilmek için İstanbul Vilayetine bir dilekçe yazmıştır.²⁵⁵ Bunun için ilgili kişi Sırbistan Sefaretinden vize talep etmiştir. Benzer dilekçelere İstanbul'un diğer bölgelerinde de rastlamaktayız. Mübadele'nin çok öncesinde Balkanlarda yaşayan Osmanlı vatandaşlarının, İstanbul'a geldikten sonra tekrar eski memleketlerine dönmek istemeleri dönemin nüfus hareketliliğini anlatan en iyi örneklerdendir. Dönemin diğer siyasi ve sosyal olayları da nüfus karmaşasını tetiklemektedir. Maltepe'de Polonyalı bir kadın muhacire bile rastlanmıştır.²⁵⁶

Mübadiller sürekli takip edilmekte ve iskân edildikleri bölgeler kayıt altına alınmaktaydı. Nitekim Dâhiliye Vekâleti 08 Mart 1926'da Mübadele ve İskân Genel Müdürlüğüne gönderdiği bir yazısında Nusretli'den gelen mübadillerin Maltepe'de

²⁵⁰ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:19, Gömlek no: 93, Sıra no: 24.

²⁵¹ *Milliyet Gazetesi*, 20 Teşrinievvel 1930.

²⁵² Kemal Arı, *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, s.179.180.

²⁵³ Gülin Kırılmaz, *a.g.t.*, s.33.

²⁵⁴ 1976 yılına kadar tutulan tüm nüfus kayıtları Ankara'da Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan bir arşivde toplanmıştır. Bkz. N. Çetin; H. Yaşar, *a.g.m.*, s.396.

²⁵⁵ BOA, *Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı (HR.İM.)*, Kutu no:242, Gömlek no:109.

²⁵⁶ Polonya muhaciri olan bu kadın Maltepe'de kimliği belirsiz kişilerce bir yere bağlanmış ve bir şahıs tarafından kurtarılmıştır. Bkz. BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:15, Gömlek no:117.

oturmaya devam etmesini istemekteydi.²⁵⁷ Ancak gerektiğinde mübadillerin ikametleri değiştirilmekteydi. Örneğin Mustafa oğlu Akif adlı bir mübadilin Maltepe'den Gemlik'e taşınması uygun bulunmuştu.²⁵⁸

1929'da Anadolu'ya yollanan bazı mübadiller İstanbul'a yerleşmek istemiş ve bu nedenle hükümete istekte bulunmuşlardı. İstanbul İskân Müdüriyeti ise hukuki sorunları öne sürerek ilk başta bu isteği kabul etmek istememişti. Ancak yüzlerce kişinin ısrarı ve açıkta kalma riskleri düşünülerek yaklaşık 200 kadar aile Kartal ve Maltepe'ye yerleştirilmiştir.²⁵⁹

Maltepe'ye yerleşen mübadiller kaçınılmaz olarak bölgenin kültürüne, yaşayışına ve ekonomik hayatına alışmakta zorluk yaşamışlardır. Bu değişimin etkisi bazı bölgelerde daha fazladır. Özellikle Rumların yaşadığı yerler değişimin en çok hissedildiği yerlerdir. Dolayısıyla Maltepe, değişimi en fazla yaşayan yerlerden biri olmuştur. Bir tarafta Rum komşularını kaybeden Maltepeliler, bir tarafta yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan Türk mübadilleri oldukça zorlu dönemlerden geçmiştir. Şüphesiz Anadolu'ya gelecek olan Türk mübadillerin yerleşim, iye ve psikolojik sorunları Maltepeliler de olumsuz etkileyecektir. Bazı iddialara göre Maltepe'den giden Rumların boşalttığı hanelere Türk mübadillerin yerleşeceğini öğrenen bazı Maltepeliler durumu kabullenemeyerek bu haneleri yakmışlardır.²⁶⁰ Köylerde çıkan yangınların sıklığı dikkate alındığında yangınların sadece bu sebepten çıkmadığı da açıktır. Ancak geride bir şey bırakmak istemeyen Rumların ve diğer çete artıkların giderayak yangın çıkarttıkları da düşünülmektedir. Nitekim 21 Eylül 1934 tarihinde Mübadele ve İskân Müdürlüğü'ne gönderilen bir yazıda Rumların Kartal ve köylerindeki hanelere zarar verdikleri belirtilmiş ve bu zararların tespit edilmesi istenmiştir.²⁶¹

Maltepe'den giden Rumların bıraktıkları evler, araziler ve köşkler ya satılmış ya da boş bırakılmıştır. Maltepe'de evi veya arsası olan ama İstanbul belediyesi sınırları içinde

²⁵⁷ BCA, 272-0-0-12, Kutu no:48, Gömlek no: 91, Sıra no: 9.

²⁵⁸ BCA, 272-0-0-12, Kutu no:44, Gömlek no: 69, Sıra no: 4.

²⁵⁹ *İkdam Gazetesi*, 20 Mayıs 1929.

²⁶⁰ Herkül Millas, *Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.167.

²⁶¹ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:19, Gömlek no: 94, Sıra no: 18.

yaşadığı için Mübadele'ye dâhil olmayan Rumlar ise Maltepe'deki ev ve arsalarını satılığa çıkarmıştır.²⁶²

Maltepe'ye yerleşen mübadiller ilk geldiklerinde meslek olarak ne iş yapacaklarını bilememişlerdi. Dönemin şartlarına göre Maltepe'de yapılacak en basit iş balıkçılıktı. Ancak mübadiller çoğunlukla deniz olmayan yerlerden geldikleri için balıkçılık yapmayı bilmiyorlardı. Bunun dışında geçinmeleri için yapabilecekleri diğer bir iş kolu tarımdı. Zaten Maltepe'yi terk eden Rumlar geride birçok tarla ve bostan bırakmışlardı. Böylece Maltepe'ye gelen mübadiller bostancılık yapmaya başladılar. Ayrıca Drama'da tütüncülük yapan mübadiller Maltepe'de de tütüncülük yapmayı denediler. Ancak çeşitli nedenlerle tütün ekimi 1931 yılında sonlandırılacaktır. Tütün ekiminin sonlandırılmasına neden olan sebeplerden bir tanesi de tütün kokusunun Adalar'a kadar gitmesi ve burada yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudilerin bu kokudan rahatsız olmasıydı. Rahatsız olan Adalar sakinleri bu konuda resmi makamlara bir müracaatta bulunmuş olmalıdır.²⁶³ Ancak o yıllarda gittikçe artan tütün kalitesizliği de konuşulan konular arasındadır. Tütünün kaliteli üretimi konusunda ise daha sonra başka çalışmalar yapılacak ve tütün üretimi tekrar başlayacaktır.

Mübadiller gittikleri yerlerde tutunmaya çalışmışlarsa da zaman zaman başlarına gelen musibetler yüzünden zora düşmüşlerdir. Ancak devlet her zaman yanlarında olmuş ve gereken yardımları yapmıştır. Örneğin 1927 yılında Maltepe'de çıkan bir yangından dolayı evlerini kaybeden mübadillere devlet yeniden emlak ve araziler tahsis etmiştir.²⁶⁴

Mübadiller daha sonra bamyaya, bakla gibi sebzeçilik işleri de yapmışlardır. Zamanla balıkçılığı da öğrenen mübadiller balıkçılık ekonomisinin azalmaya başlamasıyla ticaret ve sanayi kollarına yönelmeye başlamışlardır. Ayrıca marangozluk gibi beceri gerektiren iş kollarında da çalışmışlardır. Böylece mübadiller zamanla topluma ve ekonomik hayata tam olarak uyum sağlamışlardır.²⁶⁵

Yunanistan'dan Maltepe'ye gelen mübadiller iskân edilirken belirli bir sınıflandırmaya da gidilmiştir. Bir mübadil torununun anlattığına göre mübadillerden

²⁶² H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.54.

²⁶³ *A.g.e.*, s.77.

²⁶⁴ BCA, 30-18-11-/24.31.4.

²⁶⁵ R. Özkan, *a.g.e.*, s.101.

meslek sahibi olmuş ve okumuş kişiler Adatepe bölgesine, genelde parasız olan ve aynı zamanda tarım ve hayvancılıkla uğraşan kişiler de Büyükbakkal köyüne yerleştirilmiştir.²⁶⁶ Köylere yerleştirilen bu kişiler aslında Rumların terk ettikleri yerlere yerleştirilmek istenmiştir. Böylece tarım ve hayvancılığa dayanan ekosisteminin devam ettirilmesi hedeflenmiştir.

Bu arada İstanbul'un değişik bölgelerine yerleştirilen mübadiller gittikleri yerlerle ilgili yaşadıkları sıkıntıları gazetelere mektup yazarak anlatmaları dikkat çekicidir. Nitekim Pendik'e yerleştirilen Drama mübadilleri kendilerine emlak ve arazi verilmediğinden şikâyet etmişlerdir. Mübadiller ayrıca Kartal, Maltepe ve Bursa'ya yerleşen diğer mübadillerin istedikleri gibi emlak ve arazi almalarını örnek göstermişlerdir. Mustafa ve Osman adındaki bu iki Dramalı mübadil, Pendik'te iki yüz kişi olduklarını ve sekiz yıldan beri mağdur olduklarını beyan etmiştir.²⁶⁷ Duruma bakılırsa Maltepe mübadilleri emlak ve arazi dağıtımını konusunda diğerlerine göre daha şanslıdır. Bu durumu ispatlayan birçok resmi yazı da mevcuttur. Nitekim Dâhiliye Vekâleti 1925 yılının nisan ayında İskân Müdüriyeti'ne, Maltepe'de 180 hanelik Nusretli muhacirlerine arazilerin çabuk dağıtılması için bir emir göndermiştir. Bu emre göre yaz mevsimi gelmeden bu işin ivedilikle çözülmesi gerektiği belirtilmiştir.²⁶⁸ Hatta mübadillerin yaşadıkları bazı sorunlarda araya devlet ricalinin girdiği de görülmektedir. 8 Mart 1926'da Cumhuriyet Halk Partisi umumi kâtibi olan Kocaeli Mebusu Saffet Bey (Arıkan), Dâhiliye Vekili Cemil Bey'den (D.1880-Ö.1957) taaddütlerini yerine getirmedikleri için hanelerinden çıkarılmak istenen Maltepe mübadillerinden Mehmet oğlu Ahmet, Hacı Mehmet Hilmi, Aziz Necmettin ve Rasim'in oturdukları haneden çıkarılmamalarını rica etmiştir.²⁶⁹ Görüldüğü üzere devlet birimleri Maltepe mübadillerine ehemmiyet vermiş, arazi dağıtımını kolaylaştırmıştır.

Mübadillerin yalnızca geçim sorunları yoktu. Yerli halka uyum sağlamada sorunlar yaşayan mübadiller özellikle dil konusunda çok zorlanmışlardır. Zira anadili Rumca olan göçmenlerin içinde Türkçeyi bilenlerin sayısı çok azdır. Bu nedenle ilk başlarda yerli halk arasında tecrit edilmiş gibi yaşamışlardır. Ancak zamanla dil sorunları çözülmüştür.

²⁶⁶ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.77.

²⁶⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Mart 1933.

²⁶⁸ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:44, Gömlek no:69, Sıra no:4.

²⁶⁹ BCA, 272-0-0-12, Kutu no:48, Gömlek no:91, Sıra no:19.

Mübadeleyle beraber yaşadıkları yerleri terk ederek Türkiye'ye gelen mübadiller geldikleri yöreye ait yaşam şekillerini de beraberinde getirmişler, böylece uyum ve özlem sorununu aşmaya çalışmışlardır. Maltepe'ye gelen mübadiller kendilerine has olan yaşam şekillerini, yemek kültürlerini, oynadıkları halk oyunlarını Maltepe'nin yerli halkına tanıtmışlardır. Örneğin zeybek oyununa benzeyen ve bir halk dansı olan *zigoş*, yemeklerden *gelincik şurubu* ve *yaprak pidesi* mübadillerin Maltepe'ye getirdiği kültürel değerlerden bazılarıdır. Ancak bu kültürel yaşam şekli zamanla azalmakta ve kaybolmaktadır.

2.10. 1930 Yerel Seçimleri

Türkiye 1930'lu yılların başlarında hala tek partili bir ülkeydi. Mustafa Kemal Paşa bu durumdan memnun değildi. Bundan dolayı Yalova'da görüştüğü Paris Büyükelçisi ve eski Başvekil Fethi Bey (Okyar)'e bir parti kurma konusunda telkinde bulundu. Bunun üzerine Fethi Bey çalışmalara başlayarak 13 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdu.

SCF kurulduktan hemen sonra Fethi Bey, Maltepe'ye birçok hizmetleri bulunan Süreyya Paşa'ya fırkaya katılması için teklifte bulundu. Süreyya Paşa da üye olduğu CHF'den izin alarak ²⁷⁰ SCF'ye katıldı.²⁷¹ Bunun üzerine Fethi Bey, İstanbul Anadolu yakası teşkilatlanması için Süreyya Paşa'ya görev verdi.²⁷² Süreyya Paşa da hemen kolları sıvayarak birçok ilçede teşkilatlanmasını tamamladı. SCF Maltepe Temsilciği ise Bostancı semtinde kuruldu.²⁷³ Ayrıca fırkanın Maltepe Ocakları da açıldı.²⁷⁴

SCF kurulduktan çok kısa bir zaman sonra yerel seçimler yapıldı. 5 Ekim 1930'da başlayan seçimler çok tartışmalıydı. Aslında Süreyya Paşa seçimlerin bir yıl sonra yapılmasını istemişti. Çünkü SCF daha yeni kurulmuştu. Süreyya Paşa eğer seçimler bir yıl sonra yapılırsa SCF'nin birçok yerde seçimi kazanacağından emindi. Ancak Mustafa Kemal Paşa, SCF'nin seçimlere katılmasını istedi.²⁷⁵ Bunun üzerine SCF seçimlere katıldı.

²⁷⁰ Çetin Yetkin, *Atatürk'ün Vatana İhanetle Suçladığı S.C.F Olayı*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2004, s.267.

²⁷¹ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.173.

²⁷² Süreyya İlmen, *Dört Ay Yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka*, İstanbul 1951.s.72.

²⁷³ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.175.

²⁷⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Eylül 1930.

²⁷⁵ S. İlmen, *Dört Ay Yaşamış Olan...*, s.72-73.

Ancak SCF yapılan seçimler sonucunda 502 seçim bölgesinden sadece 31'inde kazanmıştı. SCF'nin seçim kazandığı yerlerden biri de Maltepe'ydi.²⁷⁶ Maltepe'nin belediye başkanlığını Süreyya Paşa'nın yakın dostu olan Baytar Selahattin Bey kazanmıştı.²⁷⁷ Bu sonuca ve günümüzdeki yerel seçim sonuçlarına bakıldığında Maltepe'nin Türk demokrasi tarihi boyunca genel olarak muhalif bir çizgi izlediğini söylemek abartı olmaz.

Süreyya Paşa 1930 seçimlerinde her ne kadar hile olduğunu iddia etse de bu iddialardan hiçbir sonuç çıkmamıştı. Ancak İstanbul başta olmak üzere yurdun dört bir köşesinde SCF seçmenlerine karşı psikolojik baskı ve fiziki saldırıların olduğu dönemin muhalif milletvekillerinin beyanları ve gazete haberleriyle ortaya çıkmıştı. Buna rağmen Maltepe'de muhalefet kazanmıştır. Ancak buna rağmen gazeteler hala CHF'nin önde gittiği ile ilgili haber yapmaktaydılar. Bu arada seçimi kazanan Baytar Selahaddin Bey'in Maltepe'de kurulan sandıklarda hile yapılmaması için nöbet tutturması da dikkate değer bir olaydır.²⁷⁸

Maltepe'de ve birçok yerde belediye seçimlerini muhalefetin kazanması CHF kurmaylarını endişelendirmişti. Bu durum CHF'nin geleceği açısından kaygı vericiydi. Bu nedenle SCF kurmayları Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefet etme suçuyla karşı karşıya bırakıldı. Ardından gelen diğer suçlamalara direnç gösteremeyen SCF, 17 Kasım 1930'da kendi kendini feshetti. Böylelikle yurttan ve Maltepe'de esen muhalefet rüzgârı sadece dört ay sürmüş oldu. 1934 yılında gerçekleşen yerel seçimler ise tek partili gerçekleşmiştir. Başka bir fırka olmadığı için oy kullananlar oylarını mecburen CHF'ye vermiştir.²⁷⁹ Tek partili seçimler 1946'ya kadar devam edecekti.

2.11. Belediye ve İdari Faaliyetler

Maltepe'de belediye faaliyetleri 1899'da başlamıştı. Ancak bu tarihten itibaren Maltepe'nin idari yapısında birçok değişiklik yaşanmıştı. Nitekim İstanbul Belediyesi de sürekli değişim halindeydi.²⁸⁰ Maltepe, İstanbul belediye hudutları dışında kalan nahiye ve

²⁷⁶ Ç. Yetkin, *a.g.e.*, s.267.

²⁷⁷ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.177.

²⁷⁸ S. İlmen, *Dört Ay Yaşamış Olan ...*, s.72-73.

²⁷⁹ *Haber Gazetesi*, 14 Birinci teşrin 1934.

²⁸⁰ İstanbul Belediyesi Batı tarzında ilk teşkilatlanmasını 1854'te gerçekleştirmişti. Daha sonra on dört belediyeye ayrılmış bu sayı zamanla yirmiye kadar çıkmıştı. 1878'de seçimle belediye reisi seçme usulüne

köy teşkilatları grubuna dâhil olduğu için merkezi yapıdan uzak kalmıştı. 1908 yılında ise Maltepe Belediyesi lağvedilerek işlerin İstanbul Şehremaneti tarafından yapılmasına karar verilmiş, böylece direkt merkezden yönetilme durumu oluşmuştu.²⁸¹

Mütareke döneminin başlangıç yılı olan 1918'de Maltepe, Kartal'a bağlıdır. 1920 yılında Maltepe Belediye Başkanı ise Müslim Bey'dir.²⁸² 1928'den 1938 yılına kadar ise Maltepe'de sırasıyla Selahaddin Bey, Faik Bey ve A. Karamanyığıt gibi isimler belediye başkanlığı yapmışlardır.

1928 yılında Maltepe belediye başkanlığında emekli bir veteriner olan Selahattin (Narlıgil) Bey vardı. Ancak belediye başkanları o yıllarda belediye müdürü olarak da adlandırılıyordu. Nitekim Selahaddin Bey, 6 Mart 1929'da Maltepe belediye müdürü olarak İstanbul Vilayet Encümeni azalığına seçilmişti.²⁸³ Selahaddin Bey zamanında belediye faaliyetleri oldukça etkindir. Maltepe Belediyesi bu yıllarda kendi kaynaklarını kullanma konusunda başarılıdır. Örneğin Maltepe'nin kaynak suları o dönem belediye tarafından Adalar ilçesine satılmaktaydı.²⁸⁴ Böylece belediyeye maddi kaynak sağlanıyordu.²⁸⁵ Ancak Maltepe köy sularının belediye kanunlarına aykırı olarak başka yerlere satılması halkın tepkisini çekmiş hatta bu konu Vilayete şikâyet edilmiştir.²⁸⁶

1931 yılında ise Maltepe Belediyesi yıllık masraflar için 9 bin küsur lira ayırmıştı. Maltepe Belediyesi aynı yıl sokakları yeniden tanzim etmiş, üç yüz kadar ıhlamur ve çınar

son verilip belediye dairelere ayrılarak her bir daireye merkezi hükümetten müdürler atanmıştı. 1908 yılına kadar bu şekilde idare olunan İstanbul Belediyesi 1908 yılında tekrar yirmi daireye bölünse de 1912'de tek merkeze dönüştürülüp dokuz şubeye ayrılmıştır. Her şubeye de merkezi hükümet tarafından yine birer müdür atanmıştır. Bu usul 1930 yılında tekrar değişmiştir. 3 Nisan 1930'da çıkan bir kanunla İstanbul tek bir belediyeye dönüşerek on şubeye ayrılmıştır. Bu tarihte belediye reisliği de kaldırılarak bu yetki mahalin en büyük mülkiye memurlarına verilebilir ibaresiyle valiliklere ve kaymakamlıklara verilmiştir. Bkz. "Cumhuriyet Devrinde İstanbul Belediyesi ve Hususi idaresi 10 senede ne yaptı? ", *İstanbul Belediye Mecmuası* Ekim 1933, önsöz.

²⁸¹ BOA, *DH.İ.UM*, Kutu no:20 Gömlek no:2.

²⁸² Maltepe Belediye Reisi Müslim Bey, Karabet Kuyumcuyan imzasıyla verilen 27 Kasım 1920 tarihli bir dilekçede, İngiliz Ordusunun Maltepe'de toplamakta olduğu keçilerde, İngiliz baytarın *sağlamdır* raporuna rağmen hastalık olduğu gerekçesi ile keçilerin toplanılmasına mâni olduğu ve hayvanların tamamını aç bırakarak zarara sebep olduğu gerekçesiyle yetkili makamlara şikâyet edilmişti. Bkz. BOA, *DH.İ.UM*, Kutu no: 19 Gömlek no:1.

²⁸³ *İkdam Gazetesi*, 7 Mart 1929.

²⁸⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Aralık 1930.

²⁸⁵ O dönem Adalar'da özellikle de Heybeliada'da su sıkıntıları yaşanıyordu. Heybeliada'dan su almak için Maltepe'ye gelen vatandaşlar su resmi için Maltepe'de 1 kuruş, Heybeliada'da 1 kuruş olmak üzere toplam 2 kuruş vermek zorunda kalıyordu. Bkz. *Milliyet Gazetesi*, 1 Şubat 1930.

²⁸⁶ *Milliyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1930.

ağacı dikmiştir. Ayrıca Maltepe'nin zenginlerinden olan Hacı Cemile adında bir kadın, kendine ait birkaç dükkânın yıkılmasına müsaade ederek Maltepe'de bir meydan yapılmasına rıza göstermiştir. Maltepe Belediye Meclisi bu iyiliğe karşılık Maltepe'de yeni açılan bir caddeye *Hacı Cemile Hanım* adını vermiştir. Bunun yanında Maltepe sahilinde kötü bir görüntüye sebep olan gübre iskelesi uzak bir yere nakledilmiş, Maltepe vapur iskelesinin yanına 200-300 metrelik bir rıhtım yapılmasına karar verilmiştir. Maltepe halkı ayrıca Bostancı'dan Adalar'a giden vapurun Maltepe'ye de uğramasını istemiştir. Bunun üzerine Seyrisefain umumi müdürü Sadullah Bey, Maltepe Belediyesi'ne uğrayarak çalışmalarını takip etmiş ve Maltepe'ye bir rıhtım yapıldığı takdirde halkın isteğini yerine getireceğine dair söz vermiştir. Maltepe Belediyesi ayrıca aynı yıl mezbaha resmini yarı yarıya indirerek et ticaretini canlandırmak istemiştir. Belediye aynı dönem deniz hamamları da yaptırmaya karar vermişti. Hatta bunun için halktan fazla para almayacak olan işletmelere ihale verileceği duyurulmuştu.²⁸⁷

1931 senesinde de Maltepe, İstanbul belediye sınırları içerisinde değildir.²⁸⁸ Nitekim İstanbul belediye sınırı Bostancı köprüsünde bitmekteydi.²⁸⁹ Maltepe aynı yıl hâlâ Kartal kazasına bağlı bir köydür. İlgili dönemde Kartal'a bağlı diğer köyler Başibüyük, Bostancı-Yeniköy, Dolayaba, Soğanlık, Şıhlı, Kurt köyü, Pendik, Yakacık ve Yaylalar'dır.²⁹⁰

1931 yılının temmuz ayında belediye başkanlığı koltuğunda olan Faik Bey de Maltepe'de oldukça faydalı işler yapılmıştır. Faik Bey o dönem çıkan yangınlardan dolayı zarar gören yerlerde geniş caddeler açmış, sokakları ağaçlandırmış ve geniş kaldırımlar yaptırmıştır. Faik Bey ayrıca ilginç bir uygulamaya da imza atmıştır. Çöpçüler evlerden çöp alacağı zaman vatandaşlar rahatsız olmasın diye çingirak kullanmaya başlamışlardır. Buna göre çingirak sesini duyan vatandaş çöp alınacağını anlayıp kapıya çıkacak ve

²⁸⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Mayıs 1931.

²⁸⁸ 1929 Ocak ayında İstanbul Valisi Muhiddin (Üstündağ) Bey, Maltepe, Kartal ve Pendik sınırlarını İstanbul Belediyesi'ne dâhil etmek istemişti. Böylece 12 olan belediye sayısı 15'e çıkarılacaktı. Nitekim sadece yerel imkânlarını kullanabilen Maltepe gibi sayfiye yerlerinin belediye sınırlarına dâhil edilmemesi bakımsız kalmalarına neden oluyordu. Ancak bu uygulama gerçekleşmemişti. Bkz. *İkdam Gazetesi*, 14 İkincikanun 1929.

²⁸⁹ "İstanbul Belediye Hudutları", *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.83/11, Yıl VII, Temmuz 1931, s.424.

²⁹⁰ "İstanbul Vilayeti Kaza, Nahiye ve Köy İsimleri", *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.84/12, Yıl VII, Ağustos 1931, s.461.

böylece gürültü olmayacaktır. Faik Bey ayrıca gazetelere verdiği demeçlerde sık sık Maltepe'yi övmüştür. Örneğin verdiği bir demeçte bütün doktorların İstanbul'un en havadar yerinin Maltepe dediklerini aktarmıştır. Ayrıca bütçeye değinen Faik Bey, Maltepe belediyesinin önceki bütçesinin 2.000 lira olduğunu şimdi ise 9.000 liraya çıktığını beyan ederek maddi anlamda da olumlu icraatlar yaptığını vurgulamıştır. Faik Bey önceden Maltepe halkının belediye resmi vermediğini, şimdi ise verdiğini ancak buna karşılık Maltepe'nin hizmet aldığını belirtmiştir. Örnek olarak Maltepe'ye rıhtım yaptıklarını böylece vapur işletmelerini Maltepe'ye getirdiklerini, şehir suyunun artık künklerle değil demir borularla verildiğini söylemiştir. Faik Bey, Maltepe nüfusunun 2.500 olduğunu ve Maltepe halkının sebze yetiştiriciliği yaptığını vurgulayarak belde hakkında kamuoyuna bilgiler vermiştir. Faik Bey balıkçılığa da vurgu yaparak Maltepe'ye üç dört adet balıkçı getirdiğini ve balıkçılığı eskisi gibi geliştireceğini iddia etmişti. Mübadiller hakkında da konuşan Faik Bey yanlış bir yerleşim politikası izlendiğini, Maltepe'ye gelecek mübadillerin şehirli olması gerektiğini ancak köylülerin geldiğini belirterek, mübadillerin kendilerine verilen köşklerde odaları ahır yaptıklarını belirtmiştir. Bu mübadillerin köşklerini satıp bir köye gitmeyi arzuladıklarını iddia etmiştir. Faik Bey'in belediye bütçesinin azlığına rağmen yaptığı icraatlar övülmüştü. Ancak Faik Bey'in mübadiller hakkında söylediği sözler tepki toplamıştı. Faik Bey buna karşılık gazeteye düzeltme yazısı göndererek Maltepe'nin yaşam koşullarının mübadillere uygun olmadığını anlatmaya çalıştığını beyan etmiştir.²⁹¹

1930'lu yılların başlarında Maltepe'ye bağlı diğer mahalle ve köylerde idari anlamda bazı değişiklikler yaşanmıştır. Örneğin Küçükyalı köyü o zamana kadar müstakil olarak yönetilememişti. Küçükyalı'nın Yeniköy'e bağlı olması bazı zorlukları ortaya çıkarmıştı. Bu yüzden Küçükyalı'da yaşayan vatandaşların işlerini halletmek için Yeniköy'e kadar gitmesi şikâyet konusu olmuştu. Bu konuda resmi makamlara müracaatta bulunan Küçükyalı halkı müstakil olarak yönetilme arzusunu dile getirmiştir. Ancak Küçükyalı'ya çizilen idari sınırlar daha önce bağlı bulunduğu Başbüyük ve Tepeköy halkını memnun etmemiş hatta bu konu daha sonra Vilayet Meclisinde tartışma konusu olmuştu. İstanbul vali muavini Ali Rıza Bey bu konuda araştırma yaptığını ve

²⁹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1931.

Küçükalyalı'nın müstakil olarak idare edilmesinin bazı şahısların menfaatlerini zedelediğini dile getirerek Küçükalyalı'da yaşayan vatandaşların isteklerinin gerçekleşmesinde bir sakınca görmediğini beyan etmiştir. Bu konuşmadan sonra Vilayet Meclisi, Küçükalyalı'nın 1934 Nisan ayında müstakil olarak yönetilmesine oy birliği ile karar vermiştir.²⁹²

1 Ocak 1934 tarihinde İstanbul'da köklü bir idari değişiklik yaşanmıştır. 2295 Nolu kanun uyarınca belediyesi olan yerlerde muhtarlık kurumları kaldırılmıştır.²⁹³ Maltepe'de böylece muhtarlık kurumu son bulmuştur. Muhtarlığın yaptığı bütün işleri ilgili tarihten sonra belediye üstlenmiştir.

Maltepe'de arkeolojik çalışmalar da gerçekleşmiştir. 10 Ocak 1934'te Maltepe-Bostancı arasındaki Bizans kalıntılarını incelemek için Fransız Mimar Aleksandr Raymond, Maarif Vekâletine başvurmuş ve Gazi Mustafa Kemal imzasıyla başvurusu olumlu sonuçlanmıştır.²⁹⁴ Böylece Maltepe etrafında yer alan tarihi kalıntılar hakkında yeni bilgiler edinilmeye başlanılmıştır.

1935 yılı idari taksimatına bakıldığında Maltepe'nin yine Kartal kazasına bağlı olan 19 köyden biri olduğu görülmektedir.²⁹⁵ Maltepe'nin 1935 yılındaki nüfusu ise toplam 3.131'dir.²⁹⁶

15 Haziran 1935'te ise Maltepe'de mühim bir tarihi eser bulunmuştur. Maltepe Belediyesi'nde bahçe düzenlemesi yapılırken biraz derinde bir mermer görülmüş ve bu mermerin bir lahit olduğu ortaya çıkmıştı. Lahidin üzerinde Rumca yazıların olduğu ayrıca bir de kapağı olduğu tespit edilmiştir. Lahidin uzunluğu 2 metre 76 cm, genişliği 1 metre 35 cm, derinliği ise 1 metre 64 cm olarak ölçülmüş ve incelenmesi için Kartal Kaymakamlığı tarafından Müzeler Müdürlüğü'ne gönderilmiştir.²⁹⁷

Maltepe Belediyesi zaman zaman tenkitlere de uğramıştır. Nitekim 10 Eylül 1935'te Maltepe CHP teşkilatı toplantısında Maltepe'nin güzel bir sayfiye yeri olmasına

²⁹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Nisan 1934.

²⁹³ "Şehir Haberleri-Muhtarlığın İlgası", *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.111, Yıl 10, Kasım 1933, s.191.

²⁹⁴ BCA, 30-18-1-2, Kutu no:39, Gömlek no: 66, Sıra no: 20.

²⁹⁵ Feridun M. Emecen, Coşkun Yılmaz, "Kartal İlçesi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Siyaset ve Yönetim 2 Demografi*, İBB Kültür A.Ş. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2015, s.202.

²⁹⁶ *A.g.m.*, s.212.

²⁹⁷ *Kurun Gazetesi*, 15 Haziran 1935.

rağmen bakımsız bırakıldığı ileri sürülerek belediye yönetimi tenkit edilmiştir.²⁹⁸ Buna mukabil belediye yönetimi yolların tamiratına başlamış ancak gelecek yıl için hiçbir yeni yol yapılmaması kararı almıştır. Belediye ayrıca Maltepe'nin merkezine bir çeşme yapma kararı almış, Kartal'a yakın bir tarafta denize yakın olarak yapılan yeni belediye binasının bahçesini de düzenleme kararı almıştır. Maltepe'deki sokak isimlerinin tamamı ise aynı yıl Türkçeleştirilmiştir.²⁹⁹

Maltepe'de sokakta oyun oynayan çocuklar tehlike arz ediyordu. Trafik kazası riski taşıyan ve oyun oynamaya elverişli olmayan bu sokaklardan çocukları uzak tutmak için İstanbul Belediyesi 1936 temmuz ayında İstanbul'un değişik bölgelerine çocuk parkları yapmaya karar vermişti. Maltepe'de ise 15 bölgede çocuk parkı yapılmasına karar verilmişti.³⁰⁰

Maltepe Belediyesi gerçekleştirmek istediği icraatlar için zaman zaman paraya ihtiyaç duymuş ve bunun için çeşitli kurumlara başvurmuştur. Nitekim imar planını tanzim ve kanalizasyon inşası için paraya ihtiyaç duyulmuş bu nedenle Belediyeler Bankasından 5.000 lira almak için 1937 ocak ayında İstanbul Vilayetinden aracılık yapması istenmiştir.³⁰¹

17 Ağustos 1937'de Maltepe'de bir maraton koşusu gerçekleşmiştir. Aynı yıl Bükreş'te gerçekleşecek olan Balkan Oyunlarında Türkiye'yi ilk defa maraton koşusunda temsil edecek olan atletler Fenerbahçe stadından Maltepe'ye kadar tam 35 kilometre koşmuşlardır. Yarışa katılan on atletten ancak sekizi yolu bitirebilmiştir. Ancak Galatasaraylı İbrahim ve Ankaralı Şevket adlı atletler yolu aynı anda tamamladığı için yarışın iki tane birincisi olmuştur. Bu hadise maraton koşularında ender görülen bir durumdur. Mevzu bahis atletler yolu 2 saat 23 dakika 12 saniyede tamamlamışlardır.³⁰² Bu koşudan yaklaşık bir sene sonra 27 Haziran 1938'de Türkiye Maraton Şampiyonası düzenlenmiş, bu koşu da Fenerbahçe stadından Maltepe Atış Mektebi'ne kadar yapılmıştır. Yaklaşık 42 kilometre uzunluğunda olan bu koşuya tam on altı atlet katılmış ve

²⁹⁸ *Kurun Gazetesi*, 11 Eylül 1935.

²⁹⁹ *Kurun Gazetesi*, 2 Birinciteşrin 1935.

³⁰⁰ *Açık Söz Gazetesi*, 18 Temmuz 1936.

³⁰¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ocak 1937.

³⁰² *Haber Gazetesi*, 18 Ağustos 1937.

Ankara'dan Selim adlı bir sporcu 3 saat 21 dakika 50 saniyede yolu tamamlayarak yarışı birincilikle bitirmiştir.³⁰³

28 Mayıs 1938'de Maltepe, şehir planlaması açısından önemli bir gelişmeye şahit olmuştur. 1936 yılında Fransa'dan getirilen ve şehir imarında uzman olan Mimar Proste, Maltepe, Kartal ve Pendik gibi belediyesi ayrı olan sayfiye bölgelerinin de planlarını yapmıştı.³⁰⁴ Normalde sadece İstanbul belediye sınırlarının içindeki yerler için geçerli olan bu durumun Maltepe'yi de kapsaması o dönem için bir şans olarak değerlendirilmektedir.

2.12. Mustafa Kemal Atatürk ve Maltepe

2.12.1. Mustafa Kemal Atatürk'ün Maltepe gezileri

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a hareket ettiği 16 Mayıs 1919 tarihinden 1927 yılına kadar İstanbul'a gelmemiştir. Sekiz yıl süren bu ayrılıktan sonra nihayet İstanbul'a 1 Temmuz 1927'de gelmiş ve o günden sonra İstanbul'da bol bol gezme imkânı bulmuştu. Gezerken uğradığı veya geçtiği yerler arasında az da olsa Maltepe'de vardır.

Mustafa Kemal Paşa, yolu Maltepe'ye fazla düşmese de bazen Dolmabahçe Sarayı'ndan deniz motoruna binip Maltepe açıklarına kadar gelirdi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 11 Eylül 1930 ve 13 Temmuz 1933 tarihlerinde motoruyla Maltepe açıklarına kadar gelmiş tekrar Dolmabahçe Sarayı'na dönmüştür.³⁰⁵

Mustafa Kemal Paşa'nın Maltepe gezilerinden en önemlisi ise İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye'ye ziyareti sırasında gerçekleşmiştir. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin 10 Haziran-6 Temmuz 1934 tarihleri arasında gerçekleşen Türkiye ziyareti tam 27 gün sürmüştü. Bu ziyaretin 6 günlük kısmı ise İstanbul'da gerçekleşmiştir. Rıza Pehlevi'nin 26 Haziran 1934'te başlayan ve 2 Temmuz 1934'te sona eren İstanbul gezisinde Maltepe hem güzergâh noktası olmuş hem de burada bir askeri nokta ziyaret edilmiştir. O dönem koruma polisi olarak çalışan Sabahattin Temiz olayla ilgili şu ifadeleri aktarmaktadır.³⁰⁶

³⁰³ *Haber Gazetesi*, 27 Haziran 1938.

³⁰⁴ *Kurun Gazetesi*, 28 Mayıs 1938.

³⁰⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Eylül 1930; 14 Temmuz 1933.

³⁰⁶ R. Özkan, *a.g.e.*, s.123.

“...1934'te polis oldum. O yıl İran Şahı Rıza Pehlevi İstanbul'a geldi. Polis teşkilatı alarma geçti. Teşkilatın motosikleti yoktu. Motosikletli koruma isteniyordu. Vatandaşlardan on beş motor kiralandı. Otuz polise geceleri motor kursu verildi. Ben de bu polislerden biriydim. Şişli-Cağaloğlu arası motorla gittik geldik birkaç gece. Atatürk'le konuşumuzu korumaya aldık. İstanbul gezisi başladı. Gezi, Maltepe'ye uzanıyordu. Biz önde giden iki motor çok hızlı gidiyorduk. Şimdiki büyük Camiye kadar yol asfalttı. Oradan ötesi, Tugay'a kadar toprak yoldu. Motorlarımız fazla toz kaldırmış. Kiralanmış atlarla konvoyla eşlik eden bir polis ekibi de bulunuyordu. Maltepe Bakkallar Durağında Atatürk, arabadan atlı polislerden birine seslenmiş: “Evladım motorlara yetiş. Söyle biraz yavaş gitsinler.” Arkadaş biraz heyecandan, biraz da acemiliğinden, mahmuzladığı atı ani sıçrayışla kendini yerde bulmuş. Atatürk arabadan inmiş; arkadaşımızı yerden kaldırmış: “Yavaş evladım, telaşlanma” diye uyarılmış. Tugay ziyareti sonrası Atatürk'ün arabası, toz yememek için öne geçti. Yedi dakikada Çamlıca'ya vardık. Atatürk ve Şah Çamlıca Tepesi'nden Boğaz'ı ve İstanbul'u seyrettiler. “

Atatürk ve Rıza Pehlevi 1 Temmuz 1934 günü Maltepe Endaht Mektebi'ne uğramışlardır. Burada gerçek mermilerle yapılan atışları ayrıca tank ve uçakların katıldığı bir manevrayı izlemişlerdir. Ardından tekrar Avrupa yakasına geçmişlerdir.³⁰⁷

2.12.2. Mustafa Kemal Atatürk'e gönderilen mektup ve telgraflar

Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra Gazi Mustafa Kemal'e yurdun dört bir köşesinden mektuplar ve telgraflar yollanmıştı. Bu mektup ve telgrafların konusu bazen bir yardım talebi, bazen de destek içerikli yazılar olabiliyordu. Maltepe'den de benzer mektup ve telgraflar yollanmıştır.

Gönderilen telgraflardan biri Menemen olayı ile ilgiliydi. 23 Aralık 1930 günü Menemen'de irticai olayları engellemeye çalışan yedek subay Kubilay şehit edilmişti. Bu olay yurt çapında büyük tepkilere neden olmuştu. Maltepe'de yaşayan Halil Bey adında bir

³⁰⁷ L.Hilal Akgül. "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2005, s.1-42.

vatandaş da bu duruma sessiz kalmayarak 31 Aralık 1930'da Gazi Hazretlerine hitaben Dolmabahçe adresine bir telgraf göndermiştir. Telgrafta şu cümleler yazmaktadır:³⁰⁸

“Vahşi mürteciler tarafından kurban edilen Kubilay'ın temiz kanını hiçbir Türk genci unutmayacak ve emanet edilen cumhuriyet için icap ettiği anda her Türk gencinin de aynı kanı dökeceğini bi'payan hürmetlerimizle arz eyleriz.”

Türkiye Cumhuriyeti birçok savaştan sonra ve ekonomik zorluklarla kurulmuştu. Bu durum cumhuriyetin ilk yıllarında vatandaşların geçim sıkıntısı yaşamasına neden oluyordu. Bu vatandaşlardan bazıları da dertlerini anlatmak için Atatürk'e mektup yazmıştı. Yardım mektubu yazanlardan biri de Gazi Mustafa Kemal'e, 'Gazi Baba' diye seslenen, Maltepe Piyade Gedikli Küçük Zabit Mektebi talebesi Adil Avni'ydi. Adil Avni tahsilini bitirdikten sonra maddi yardıma muhtaç olduğunu belirtmiş ve Atatürk'ten yardım talebinde bulunmuştu. Mektupta kimsesiz olduğunu belirten Adil Avni ayrıca Maltepe Piyade Gedikli Küçük Zabit Mektebi'nden övgüyle bahsederek önemli bir askeri kurum olduğunu belirtmiştir. 2 Kasım 1928'de yazılan mektup harf inkılâbından hemen sonra yeni harflerle yazılmıştır.³⁰⁹

Atatürk'e 28 Mayıs 1935'te gönderilen başka bir mektupta ise Maltepe Çiftlik Caddesi üç numaralı evde oturduğunu söyleyen M.S. Oran adında bir vatandaş adının Aksaraylı Sadık olduğunu, Selanik'te Atatürk'ün emrinde çalıştığını ve Balkan Savaşı'nda beyninden yaralanarak sol tarafına inme indiğini söyleyerek yardım talebinde bulunmuştur. Bu vatandaş da Maltepe'de oturduğu evin yıkılmaya yüz tuttuğunu ve iki kızıyla beraber zorla yaşamaya çalıştığını ve beş parasız olduğunu anlatarak mektubunun son cümlesinde Atatürk'e '*...ayaklarınıza kapanarak yalvarırım*' diyerek durumunu izah etmeye çalışmıştır.³¹⁰

Bir başka yardım talebi içeren mektup ise Maltepe İnhisarlar Barut Deposu'nda bekçi olarak çalışan Nuri Aksel adında biri tarafından yazılmıştır. Nuri Aksel 28 Şubat

³⁰⁸ CA, *Ebis Sıra no 01010626*, Belge Kayıt no:587750.

³⁰⁹ CA, *Ebis Sıra no:01016512*, Belge Kayıt no:639466.

³¹⁰ CA, *Ebis Sıra no:01016533*, Belge Kayıt no:621184.

1938'de Dâhiliye Vekâlet'ine ve Atatürk'e hitaben gönderdiği mektupta aynen şu cümlelerle yardım talebinde bulunmuştu:³¹¹

“Türk olduğum için arzuhal eden evladınız ihtiyat zabitlerinden Nuri Aksel: Memleketim Giresun'dur. Seferberlik ve İstiklâl harplerine iştirak ettim. Anafartalar gurup kumandanlığınızda takdir etmiş olduğunuz evladınızdanım. Sekizinci fırka kumandanı Nuri Conker fırkanın üçüncü tabur kumandanı Fuat. Çoruh Mebusu gibi zatların takdir ile harp madalyası ile taltif edildim. İstiklâl harbinde yedinci fırkada bulundum. Mebus Naci Paşa ile Erkânı Harbiye Reisi şimdi İzmir'de Paşa Mehmet Nuri Selanik gibi zatların teveccühleri halâ bakidir. Harpten sonra birkaç kuruş para ile mal üzerine ticaret ederken mallarım telef oldu altı nüfus Türk evladı başımda idareleri sırf bana ait başkaca idare yok işi intihara kadar götürdüm. Dokuz yüz otuz üçte Barut inhisarlarına müracaat ettim. Benim tahsilim vardır ve aynı zamanda ihtiyat zabiti idim mağdur kaldım bana bir vazife veriniz dedim. Size memuriyet verecek münhal yer yoktur eğer isterseniz Trabzon barut deposuna bekçi olarak kırk lira ücretle göndere biliriz dediler. Yüksek ihtiyaç karşısında olduğum için derakap kabul ettim sefalete düştüğümü gören amirlerim halime acıyacak iki ay sonra elli lira ücret yaptılar. İşte o ücretle bu ana kadar altı nüfus sürüklemeyim. Bu arada borçlandım elli liradan otuz sekiz lira ala biliyorum borçlum maaşımı haczetti sekiz lira hacize kesiliyor Otuz lira kalıyor. İnhisarlar koruma sandığından bir maaş avans aldım ayda beş lirada oraya kesiliyor elime yirmi beş lira kalıyor sekiz lira ev kirası veriyorum on yedi lira ile altı nüfusun idaresi artık ne suretle olur ben düşünemiyorum. Ailemin babasından yüz lira isabet etti bu parayı sarf etmeyelim başımıza bir kulübe tedarik edelim de kiralardan kurtulmuş oluruz fikri ile ve bekçilik vazifemi de Kartal kazası ile Maltepe arasındaki Barut deposuna naklettirdim. Barut deposuna altı dakika enstitünün karşısında Cevizlik namı mevkiindeki istasyon civarında elli liraya iki dönüm tarla aldım. Başımıza bir kulübe yapmak için elli liraya da tuğla aldım on param kalmadı kulübede yapılamadı her nereye başvurduğum ise de fayda hâsıl olmadı ve yoksul halimle Tayyare bileti aldım da hiçbir şey isabet etmedi aldığım tuğlalar da yerinde gaip olmaktadır. Düşündüm; Babamız Atatürk gibi siyanetkâr varken ben niçin düşünüyorum bugün bir Türk yavrusunu bir milyardan daha yüksek tuttuğu meydanda iken bir kulübe için altı

³¹¹ CA, Ebis Sıra no:01014001, Belge Kayıt no:549958.

nüfus Türk yavrusunun mahvını hiçbir suretle arzu etmez bunların başına bir kulübe lütfeder ümidiyle keyfiyeti arz ediyorum. Ricamın kabulü ile giriftar olduğumuz sefaleti nihayetlendirmenizi dilerim.”

10 Kasım 1938’de Türkiye’yi yasa boğan Mustafa Kemal Atatürk’ün ölüm olayı Maltepe’de de derin bir üzüntüyle hissedilmişti. Bu nedenle yurdun dört bir yanından TBMM’ye taziye telgraf ve mektupları gönderilmişti. O tarihte Maltepe Belediye Başkanı olan A. Karamanyiğit de TBMM’ye bir taziye mektubu gönderenler arasında yer almıştır.³¹²

³¹²*TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:V, C.28, İçtima:4, On birinci İnikad, 14-XII-1938 Çarşamba, s.43; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c028/tbmm05028011.pdf>. (11.02.2020).

BÖLÜM III

SOSYAL ve EKONOMİK HAYAT

3.1. Süreyya Paşa (İlmen) ve Faaliyetleri

II. Abdülhamid'in Seraskeri Rıza Paşa'nın oğlu olan Süreyya Paşa 1874 yılında Karadağ'ın Podgorica şehrinde dünyaya gelmiştir. Büyüdüğünde askerlik mesleğini seçen Süreyya Paşa daha sonra istifa ederek birçok ticari faaliyetlerde bulunmuştur. İstanbul'da fabrika, sinema, plaj, okul, çiftlik, hastane, yol ve çeşme yapımı gibi birçok hayır ve yatırım işleri yapan Süreyya Paşa, Maltepe'ye de çeşitli faaliyetler, hizmetler ve yatırımlar yapmıştır.

Süreyya Paşa'nın faaliyetlerden biri de Maltepe Başbüyük Mahallesi'ne bir adet Cami ve okul yaptırmasıdır.³¹³ Süreyya Paşa ayrıca 1910'da Maltepe'nin ilk cemiyeti olan *Uhuvvet-i Osmaniye*'yi kurmuştur.³¹⁴ Bu cemiyet II. Meşrutiyet'in getirmiş olduğu özgürlük ortamında kurulmuştu. Süreyya Paşa, Maltepe'de fabrika kurma girişimlerinde de bulunmuştur. Ancak bu girişimlerin tümü olumsuz sonuçlanmıştır. Süreyya Paşa 1911 yılının aralık ayında Maltepe ve Bostancı arasında, denize yakın bir alanda 162 dönümlük bir arazi üstünde bir tuğla fabrikası yaptırmak istemişti.³¹⁵ Bu fabrika arazinin tarıma elverişli olmayan 50 dönümlük kısmında yapılacaktı. Süreyya Paşa arazinin tuğla fabrikası kurmaya uygun olup olmadığını öğrenmek için toprak örneklerini Fransa'ya göndermişti. 14 Şubat 1912'de hükümetten gerekli izinleri de çıkarmıştı. Ancak İstanbul Valiliği bir okul yapımı için 1 milyon adet tuğla bağışı isteyince Süreyya Paşa bu girişimden vazgeçmiştir. Maltepe'de kurulamayan bir başka fabrika ise Süreyya Paşa Mensucat Fabrikası'dır. Normalde Maltepe'ye kurulması düşünülen bu fabrika Balat'ta kurulmuştur. Yün, iplik ve kumaş üreten bu fabrika I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet dönemlerinde çok büyük yararlılıklar göstermişti.³¹⁶

Süreyya Paşa ayrıca Maltepe Başbüyük'te büyük bir çiftlik satın almıştır. Süreyya Paşa'nın Zühtü Paşa'dan 1000 altın karşılığında satın almış olduğu bu çiftlik 1800 dönüm

³¹³ Süreyyapaşa Camii, Diyarbakır Ulu Camii'nin kare mimarisine benzetilerek yapılmıştı. Bkz. Ö.K. Karacağil, *a.g.t.*, s.123.

³¹⁴ Ö.K. Karacağil, *a.g.t.*, s.75.

³¹⁵ *A.g.t.*, s.239.

³¹⁶ Süreyya İlmen, *Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1949. s.216.

büyükluğe sahipti. Narlıdere Çiftliği adını alan bu çiftlik Maltepe'nin sosyal ve yapısal gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Çiftliği bağcılık, hayvancılık, arıcılık, tavukçuluk ve sütçülük gibi işlerde de kullanan Süreyya Paşa çiftlikte ayrıca 200 binden fazla çam ağacından oluşan bir orman oluşturmuştur. Burada fakirler için de evler yaptıran Süreyya Paşa ayrıca yollar ve kaldırımlar da yaptırmıştır. Süreyya Paşa çiftliğin içine bir de köşk yaptırmıştır. Bu köşk sonradan yapılacak olan Süreyya Paşa Hastanesinin yatak kapasitesini artırmak için kullanılmıştır. Süreyya Paşa bu çiftlikte ayrıca birçok tanınmış devlet adamı ve ünlü isimleri ağırlamıştır. 1927 ve 1928 yıllarında Latife Hanım sağlık sebeplerinden dolayı bu çiftlikte kalmıştır. Latife Hanım'ın kız kardeşi Vecihe Hanım da Süreyya Paşa'nın oğlu Hayri Paşa ile evli olduğu için sık sık bu çiftliği ziyaret etmiştir.³¹⁷ 28 Temmuz 1928'de Mısır'ın Kahire Büyükelçisi Muhiddin Paşa da bu çiftliği ziyaret edenler arasındadır.³¹⁸ Çiftlikte ayrıca sanatsal faaliyetler de yapılmıştır. Örneğin yönetmenliğini Muhsin Ertuğrul, senaristliğini Nazım Hikmet'in yaptığı *Kahveci Güzeli* adlı sinema filmi burada çekilmiştir. Çiftlikte bir takım ticari faaliyetler yürüten Süreyya Paşa işlerinin iyi gitmemesinden dolayı bir süre sonra faaliyetlerine son vermek zorunda kalmıştır.³¹⁹

Süreyya Paşa Maltepe'ye ayrıca bir plaj kazandırmıştır. Kartal Kaymakamı Bahir Öztrak ve Maltepe Belediye Başkanı Kahraman Bey, Küçükyalı sahiline bir plaj yapılması için Süreyya Paşa'ya teklifte bulunmuşlardı. Süreyya Paşa birtakım zorluklara rağmen bu teklifi kabul etmişti.³²⁰ 1939 yılında yapımına başlanan plaj II. Dünya Savaşı'nın etkileri nedeniyle resmi olarak 8 Haziran 1946'da açılabilmiştir. O dönem Anadolu yakasının en büyük plajı olan Süreyya Plajı'nın faaliyet göstermesiyle birlikte bölge hareketlilik kazanmıştır. İstanbul ve Maltepe halkı bu sayede dinlenip eğlenebileceği ve

³¹⁷ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.126.

³¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1928.

³¹⁹ Süreyya Paşa 18 Eylül 1950 tarihinde çiftlik arazisini devlete bağışlamıştır. Bağışlama sebebi ise verem hastaları için bir sanatoryum yaptırmaya isteği idi. Nitekim 30 Kasım 1951 tarihinde arazinin üstüne Süreyyapaşa Sanatoryumu yapılmaya başlanmıştır. Bu olay ülke çapında büyük ses getirmişti. Öyle ki devletin en tepesinden yurdun dört bir yanına kadar Süreyya Paşa'ya tebrikler ve teşekkür mektupları yollanmıştır. Süreyya Paşa sanatoryumunun açılışını görememiş ve 1955'te hayata veda etmiştir. Sanatoryumun açılışı ise çeşitli engellerden dolayı ancak 15 Haziran 1957 tarihinde gerçekleşebilmiştir. Açılışa Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başvekil Adnan Menderes, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve TBMM Reisi Refik Koraltan dâhil olmak üzere birçok devlet erkânı, çok sayıda general ve sayısı on binleri bulan bir halk kitlesi katılmıştır. Sanatoryum o yıllarda büyüklük olarak dünyada beşinci sırada olması ile dikkat çekmişti. Bkz. Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.130.

³²⁰ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.138-140.

sosyalleşebileceği bir tesise kavuşmuştur. Süreyya Plajı dönemine göre lüks sayılabilecek şekilde yapılmıştır. Maltepe Güzelleştirme Cemiyeti de burada birçok eğlence faaliyetleri düzenlemiştir. Çok sayıda soyunma odaları, büfeler, gazinolar, kültür, sanat ve eğlence etkinliklerinin yer aldığı plaj ilgisizlikten dolayı zamanla atıl duruma gelmiştir.³²¹ Ancak Süreyya Paşa Plajı günümüzde Maltepe'nin sembolik yerlerinden biri olmaya devam etmektedir.³²²

3.2. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri

3.2.1. Tarım

Maltepe kırsal bir bölge olduğundan uzun yıllar tarım merkezlerinden biri olmuştur. Özellikle de bağcılık Maltepe'de çok sık yapılan bir tarım koluydu. Maltepe'de bağcılık faaliyetleri ile turşu, pekmez, şıra ve yasak olmasına rağmen şarap dahi yapılırdı.³²³ Ancak Osmanlı Devleti şarap yapımı konusunda oldukça hassastı. Öyle ki üzümlerden şıra yapılmaması, sadece turşu ve pekmez yapılması emredilmiş ancak Maltepe, Kartal ve Darıca köyleri halkının bu emre uymadığı tespit edilmiştir.³²⁴ Buradaki asıl amaç şıraların şarap haline getirilmesini engelleyip şarap içiminin ve ticaretinin önüne geçmekti. Ancak Maltepe'de şarap yapımına ve ticaretine devam edilmiştir.³²⁵

Maltepe'nin tarımsal zenginliği tarih boyunca onu özel kılmıştır. Öyle ki Osmanlı orduları sefer yürüyüşleri sırasında Maltepe'den geçerken bağ, bostan ve ekinlere bazen

³²¹ Aynı dönemlerde İdealtepe'ye de bir plaj yaptırılmıştır. Rifat Tongsir tarafından yaptırılan bu plaj Anadolu yakasında açılan üçüncü plajdır. Bkz. H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.143.

³²² 1953'te Süreyya Plajı denizinin 50-60 metre ilerisine *Bakireler Anıtı* adı verilen bir yapıt yapılmıştı. Bakireler Anıtı eski Yunan mitolojisine göre bekâr kızların evlenebilmeleri için gittikleri Bakireler Tapınağına benzetilerek yapılmıştır. Hatta anıtın içine bir genç kız heykeli konmuştu. Ancak heykel bir süre sonra kaybolmuştur. Anıtın diğer bir özelliği ise bazı dernek ve kuruluşlarda amblem olarak kullanılmasıdır. Bakireler Anıtı denizin doldurulması nedeniyle günümüzde karaya çıkmıştır. Anıt şu anda Maltepe ve Bostancı sahil yolunun kenarında büyük bir marketin önünde durmaktadır. Ayrıca Maltepe'deki Türkan Saylan Kültür Merkezi bu anıttan ilham alınarak yapılmıştır.

³²³ Sümeyye Akça, *Üsküdar kadılığı 23 nolu ve h. 968-970 Tarihli sicilin diplomatik yönden İncelenmesi: Metin ve İnceleme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015, s.283.

³²⁴ BOA, *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyun Sicillatı Mühimme Defterleri (A.{DVNSMHH.d.})*, Kutu no:5, Gömlek no: 326.

³²⁵ M. Akif Erdoğan, "On Altıncı Yüzyılda Üsküdar ve Civarında Şarap ile İlgili Hukuki Uygulamalar", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII C.1*, 2-4 Kasım 2012, Üsküdar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İstanbul 2012, s.487.

zarar verdiği oluyordu. Osmanlı Devleti de bu durumun önüne geçebilmek için sipahi ve silahdarlardan oluşan görevlileri Maltepe'ye gönderiyordu.³²⁶

Maltepe'de bazı yerlerde tarımdan elde edilen vergi gelirleri direk padişah haslarına ayrılırdı.³²⁷ Ayrıca mukataa gelirlerinin şahıslara satıldığı da olmuştur. Örneğin 1633'te Ömer Seferli adındaki bir şahsın Maltepe mukataasını alması için Maltepe kadısı olan Ahmed adlı bir şahsın arzı bulunmaktadır.³²⁸ Bu açıdan bakıldığında Maltepe, Osmanlı Devleti döneminde vergi gelirleri anlamında da önemli bir yeri.

Başbüyük köyü de tarih boyunca doğal güzellikleri ve tarım ürünleriyle tanınmaktadır. Burada *karabaş çiçeği* adı verilen ve yabancı nanelerden üretilen bir bal çeşidi oldukça meşhurdur. Hatta Sultan Abdülaziz'in Başbüyük'teki Daver Baba Dergâhını ziyaret ettikten sonra dönüşünde muhakkak bu balı aldığını rivayet edilmiştir.³²⁹ Yetiştirilen sebzeler arasında ise kabak, patlıcan ve salatalık en başlarda yer almaktaydı.³³⁰ Hatta bu sebze ve meyveler Osmanlı sarayının ihtiyacı karşılandıktan sonra belli bölgelerde satılırdı.³³¹ Maltepe bu açıdan bakıldığında İstanbul'un ve sarayın önemli yaş merkezlerinden biriydi.

Maltepe'de özellikle bağcılık sadece bir tarımsal faaliyet alanı değil sosyal bir faaliyet alanı da oluşturuyordu. Nitekim Maltepe'yi de içinde olduğu İstanbul'un değişik semtlerinde bağ eğlenceleri, panayırılar ve çeşitli etkinlikler düzenlenirdi. Üzüm bağlarının altında düzenlenen ve yaklaşık bir buçuk ay süren bu etkinliklere İstanbul'dan oldukça kalabalık bir halk kitlesi katılırdı. Bu gelenek 1920'li yılların ortalarında başlamıştı.³³² Bu açıdan bakıldığında günümüzde Maltepe'ye bağlı Bağlarbaşı adında bir mahallenin olması tesadüf değildir. Bu arada bağcılık faaliyetleri ile yetişen üzümler o dönem o kadar fazlaydı ki İstanbul'un bu kadar üzümü ne yapacağı tartışma konusu bile olmuştu. Hatta 1920'li ve 1930'lu yıllar, Maltepe'de daha önce yetiştirilmeyen üzüm cinslerinin

³²⁶ BOA, *Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.İDVNSMHH.d...)*, Kutu no:61, Gömlek no:51.

³²⁷ M.H. Bostan, *a.g.m.*, s.385.

³²⁸ BOA, *İbnülemin Maliye (İE.ML.)*, Kutu no:4, Gömlek no:277.

³²⁹ H. Hürel, "Başbüyük", s.512.

³³⁰ N. Erkan, *a.g.t.*, s.157-158.

³³¹ R. Kaynak, *a.g.t.*, s.230.

³³² *Açık Söz Gazetesi*, 21 Eylül 1936.

yetiştirilmeye başlandığı yıllardı.³³³ Ayrıca üzüm bağı sahiplerinin adları tıpkı bir ünlü gibi gazetelerde yer alıyor, halk etkinliklere davet ediliyordu.³³⁴

Maltepe tarım üreticileri yetiştirdikleri kabak, patlıcan ve salatalık gibi ürünleri kayıklarla Eminönü'ye kadar getirip satarlardı. Hatta satılan bu ürünlerle ilgili olarak Üsküdar iskelesindeki kayıkçılarla bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştı. Bu anlaşmazlık genelde hangi kayıkçının hangi iskeleye yanaşması gerektiği ile ilgiliydi. Ancak bu tür sorunlar bir şekilde orta yol bulunup halledilirdi.³³⁵

Maltepe'de sebze vergisi anlamında da bazı ayrımlar vardı. Örneğin tren güzergâhına yakın yerlerde sebze bahçesi olanlar sebze resmine tabi tutulurken daha uzak bölgedekiler bu resme tabi tutulmuyordu. Bu konu 15 Şubat 1925 tarihinde TBMM'de tartışılmış, sebzeçiler arasında haksızlığa neden olduğu savunulmuştu. Ancak tren güzergâhında bulunan sebzeçilerin daha avantajlı bölgede olduğu, fakir halkın daha uygun fiyatlı sebze ulaşması gerektiği öne sürülerek bu uygulamada ısrar edilmiştir.³³⁶

Maltepe'de yaşayan Rumlar, 93 Harbinden sonra Maltepe'ye gelen Rumeliler ve Mübadeleyle Maltepe'ye gelen Türkler de bostancılık faaliyetleriyle kendilerine istihdam alanı sağlamışlardır.³³⁷ Bu faaliyetler sayesinde Maltepe'de sebze sıkıntısı yaşanmamış hatta ihtiyaçtan fazlası bile üretilmiştir.³³⁸

Maltepe'de ayrıca tarıma destek için Ziraat Bankası'nın katkılarıyla zirai kooperatif faaliyetleri de yapılmıştır. Hatta Ziraat Bankası yetkilileri bu girişimlerden dolayı Maltepe köylülerini tebrik etmiş ve başarılar dilemiştir.³³⁹ Maltepeliler ayrıca meyve sebze üretimi için kooperatif kurmaya teşvik edilmiştir.³⁴⁰ Bunun dışında tarımda bilinçlendirme çalışmaları da yapılmıştır. 3 Nisan 1931'de Avrupa'da eğitim görmüş olan Arif Lütfi Bey

³³³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Mayıs 1931.

³³⁴ *Haber Gazetesi*, 17 Temmuz 1934.

³³⁵ Mehmet Demirtaş, "XVIII. Yüzyılda Üsküdar Esnafının Mesleki İhlalleri Ve Uygulanan Yaptırımlar", *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2014, s.378.

³³⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:II, C.14, İçtima senesi: 2, Elli altıncı içtima, 15-2-1341 Pazar, s.16; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c014/tbmm02014056.pdf>, (11.02.2020).

³³⁷ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.85.

³³⁸ Ancak Maltepe'de su sorunları ve kuraklıklar da yaşanmıştır. 1937 yılında yaşanan bir kuraklıkta, su azlığından dolayı bazı sebze bahçeleri bozulmuştur. Bkz. *Son Telgraf Gazetesi*, 23 Temmuz 1937.

³³⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mart 1930.

³⁴⁰ *Haber Gazetesi*, 9 İkinci Teşrin 1934.

adında bir şahıs Bostancı'da Maltepe halkına bölgenin ziraatı hakkında önemli bir konferans vermiştir. Arif Lütfi Bey konferansta Maltepe'nin yeşil bitki ve çiçek ziraatına çok müsait olduğunu vurgulamıştı.³⁴¹ Maltepe'ye ayrıca Anadolu'dan gelen buğday gibi tahılların depolanması için 1929'da tahıl ambarı yapılmıştı.³⁴² Böylece Maltepe, İstanbul'un bir dağıtım merkezine dönüşmüştü.

Tarımdaki yenilikleri vatandaşlara aktarmak isteyen ziraat odaları, 15 Temmuz 1932 tarihi itibarıyla içinde Maltepe'nin de olduğu yerleri gezip köylülere tohumların ıslahı ve yeni ziraat usulleri gibi konular hakkında bilgiler vermiştir.³⁴³ Maltepe'de ayrıca 1934'te Koruma İlaç Fabrikası ve Ziraat Fen Şubesi kurulmuştur.³⁴⁴

Maltepe'nin günümüzdeki en işlek yerleri sanayileşme öncesinde birer tarlaydı. Örneğin günümüzde Maltepe'nin en işlek alışveriş merkezlerinin bulunduğu yerler 1930'lu yıllarda bamyalı tarlalarıyla dolu ucu bucağı görünmeyen yerlerdi.³⁴⁵ Maltepe'nin ayrıca taze baklası çok tüketilir ve satılırdı. 1935 yılının Mayıs ayında baklanın kilosu yaklaşık altı kuruştur. Hatta o dönem baklanın çokluğundan dolayı bu fiyatın da ineceği iddia ediliyordu.³⁴⁶ Bu arada Maltepeliler tarlalarını kendileri kullandıkları gibi kiraya da verebiliyorlardı.³⁴⁷ Böylece tarım işlerini başkaları yapıyor, tarla sahipleri ise kiradan para kazanıyordu.

Tarımsal faaliyetleri sistemleştirmek adına 1938 Mayıs ayında Ankara'da bir Ziraat Kongresi düzenlenmişti. Bu kongrede, bir sebze konservesi fabrikası kurulma fikri ortaya çıkmıştı. Bu fabrikanın ise İstanbul'un en çok sebze yetişen yerleri olan Kartal ve Maltepe'de kurulması düşünülmekteydi.³⁴⁸

³⁴¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1931.

³⁴² *Milliyet Gazetesi*, 2 Ağustos 1929.

³⁴³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Temmuz 1932.

³⁴⁴ Maltepe Ziraat Fen Şubesi'nde görevli memurlar arasında bir adet tecrübegâh memuru ve bir adet ustabaşı vardı. Tecrübegâh memuru 90 lira, ustabaşı 60 lira maaş alıyordu. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:IV, C.3, Fevkalâde İctima, Otuz ikinci İnikad, 20-VII-1931 Pazartesi, s.123; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c003/tbmm04003032.pdf>, (11.02.2020).

³⁴⁵ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.72.

³⁴⁶ *Haber Gazetesi*, 11 Mayıs 1935.

³⁴⁷ *Son Posta Gazetesi*, 26 Teşrinisani 1930.

³⁴⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1938.

3.2.2. Hayvancılık

Maltepe doğası gereği hayvancılık yapmak için oldukça müsait bir yerdi. Osmanlı döneminde devlete ait miri koyunların Maltepe gibi elverişli yerlerde otlatıldığı bilinmektedir.³⁴⁹ Hayvan ticaretinin de yapıldığı Maltepe’de ayrıca hayvan yemi ticareti de yaygın bir faaliyetti. Maltepe’de 1930’lu yıllarda ticari ürünlerin taşınması için at arabası kullanımının çok yaygın olduğu görülmektedir. Bu yüzden ot, saman, kepek ve arpa gibi benzeri ürünlerin ticaretteki payı çok yüksektir. Hatta 1951 ve 1960 yılları arasında Maltepe Belediye Başkanlığı yapacak olacak olan Selami Oğuz da hububat ticareti yapanlar arasındaydı.³⁵⁰

Maltepe’de dikkat çeken başka bir faaliyet ise bıldırcın avcılığıdır. Özellikle 1930’lardan bu yana eylül ayının başlarından ekim ayının sonuna kadar her yıl bıldırcın avcılığı yapılmıştır. Günümüzde bu faaliyet azalmıştır. Maltepe bu anlamda Kartal ve Pendik’le beraber en iyi cins kuşların avlandığı bir yer olarak bilinmektedir.³⁵¹

3.3. Ticaret ve Ekonomi

3.3.1. Maltepe Tütün Enstitüsü

Türkiye’ye tütünün gelişi XVII. yüzyılın başlarıdır. Rumeli tüccarlar tarafından Avrupa’dan Osmanlı topraklarına getirilen tütünün daha sonra tarımı yapılmaya başlanmıştı.³⁵² Tütün ile ilgili her türlü düzenlemeler için ayrıca 1883’te Reji şirketi kurulmuştu. Reji şirketi de 1925’te kapatılıp yerine *İnhisarlar İdaresi* kuruldu.³⁵³ Maltepe’de de İnhisarlar İdaresi’ne bağlı olarak 1927’de tütün araştırma istasyonları kuruldu. Böylece Maltepe’de tütün üretimi başlamış oldu.

³⁴⁹ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Döneminde Üsküdar Köyleri”, *Üsküdar Sempozyumu V C.I*, 1-5 Mayıs 2007, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, s.168.

³⁵⁰ R. Özkan, *a.g.e.*, s.124.

³⁵¹ *Akşam Gazetesi*, 30 Eylül 1937.

³⁵² Osmanlı’ya tütünün gelmesiyle tütün kaçakçılığı sorunu baş göstermişti. Maltepe’de de tütün kaçakçılığı olaylarına rastlanmıştır. Nitekim 1911 yılında Maltepe’de tütün kaçakçıları ile reji kolcuları arasında bazı çatışmalar yaşanmıştır. Bkz. BOA, *Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısım-ı Adli Kalemi (DH.EUM.KADL)*, Kutu no:10, Gömlek no:2.

³⁵³ Kerime Karabacak, “Türkiye’de Tütün Tarımı ve Coğrafi Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi 15 (1)* (2017), s.27-48.

Maltepe’de tütün üretimi özellikle Mübadele’den sonra teşvik edilmiştir. Bu teşvikte mübadillerin payı büyüktür. Nitekim mübadiller geldikleri yerlerde tütün üretmekteydiler. Dolayısıyla Maltepe’ye geldiklerinde mübadillerin tütün işleriyle ilgilenmek istemeleri normal karşılanmış, hatta bu istek devlet tarafından desteklenmiştir.³⁵⁴

Maltepe arazileri de yapılan tetkiklerde tütün ekimi için uygun görülmüştü. 1929 yılında hazırlanan adliye encümeni raporu da bunu onaylamış, tütün ekilebilecek yerler arasında Kartal ve Pendik’le beraber Maltepe de gösterilmişti.³⁵⁵ Hatta tütüncülüğü öğretmek için film gösterileri düzenlenmiş, bu filmlerde Maltepe tütün tarlaları da gösterilmişti.³⁵⁶

Maltepe tütün tarlalarında yetişen deneme tohumları, tütün hastalıklarıyla mücadele kapsamında başka yerlerde ekilir ve sonuçları beklenirdi. 1930’lu yılların başlarında Maltepe tütün tohumları bu vesileyle İzmit’e bağlı Değirmendere ve Seydiköy gibi yerlere ekilmişti.³⁵⁷ Maltepe tütün araştırma istasyonlarında tütün kalitesini artırmak için çeşitli araştırmalar da yapılmıştır. Maltepe’yle beraber Samsun’da da yaklaşık yedi yıl süren bu araştırmalar olumlu neticeler vermiştir. Örneğin 1935’te nikotinsiz, güzel kokulu ve İskeçe tütüne benzeyen bir tütün bulunmuştur. Keşfedilen tütünler deneme amaçlı köylüye bedava dağıtılmıştır. Buna göre köylü, tütünleri deneyerek hangi tütünün daha iyi olduğunu bir raporla idareye bildirecekti.³⁵⁸ Böylece kaliteli tütünler diğer tütünlerden ayrılacaktı.

Maltepe’de kurulan tütün deneme istasyonları için devlet tarafından tütün arazileri kiralanıyordu. Ancak kira sözleşmesi biten araziler ertesi yıl sahipleri tarafından devlete tekrar kiraya verilmeyebiliyordu. Devlet de başka bir araziye kiralamak zorunda kalıyordu. Bu durum tütün deneme çalışmalarına zarar vermiştir. Nitekim alışlagelmiş arazilerin değişmesi çalışma istikrarını bozuyordu. Bu nedenle devlet arazi kiralamak yerine satın almaya başlamıştı. Hatta çalışma binalarını da devlet kendisi yapmaya karar vermişti. Bu

³⁵⁴ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.34.

³⁵⁵ *İkdam Gazetesi*, 23 Teşrinievvel 1929.

³⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, 27 Kanunisanı 1929.

³⁵⁷ *Milliyet Gazetesi*, 23 Kanunisanı 1930.

³⁵⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 İkinciteşrin 1935.

uygulamanın ilk denemesi Maltepe’de gerçekleşmiştir. Maltepe’ye bu amaçla 1933 Nisan ayında 50.000 liralık olağanüstü bir bütçe ayrılmıştır.³⁵⁹ Bu çalışmalar netice vermiş ve tütün üretimi 1935’ten sonra artış eğilimine girmiştir.³⁶⁰ Öyle ki o dönem tütün ihracatı, ülke ekonomisine ciddi katkılar sağlamıştı. Bunda Maltepe tütün istasyonlarının payı oldukça yüksektir. Tütün istasyonları ayrıca Maltepe’de bir istihdam alanı da yaratmıştı.³⁶¹

Maltepe’de başarılı olan tütün araştırmalarından sonra bir enstitü kurulma kararı alınır. Maltepe Tütün Enstitüsü işte bu düşünceyle 1936’da kuruldu.³⁶² Böylece tütün üretimi ve araştırmalarında daha bilimsel ve kurumsal bir yapı oluştu. Maltepe Tütün Enstitüsü çalışanları için memur ve işçi evleri bile yapılmıştı.³⁶³ Bu enstitüde tütün araştırmalarının yanında tütün hastalıklarıyla mücadele de amaçlanmıştır.³⁶⁴ Tütün enstitüsünün yanında ayrıca kurutma evi, gazlama evi, hal ve seralar da yapılmıştır.³⁶⁵

Maltepe Tütün Enstitüsünde çeşitli kurslar düzenlenmişti. Örneğin 1937’de açılan bir kursa, ziraat mektebi ve lise mezunu toplam on dört kişi katılmıştı. Tütün eksperleri yetiştirmeyi hedefleyen bu kursların süresi toplam bir yıldır. Bu süre zarfında kursiyerlere tütün ekimi ve yetiştirilmesi, tütüne musallat olan haşereler, tütün hastalıklarıyla mücadele, tütün tahlil yöntemleri ve tütün ziraatıyla ilgili kimya bilgileri öğretiliyordu. Adaylar kurs bittikten sonra toplam dört staj döneminden geçiyorlardı. Bu staj döneminde ise harmanlık, fabrikasyon işleri, tütün muayene, hesap, sevk usulleri, satın alma, işlenmiş tütünlerin bakımı, ambalaj işleri ve bakım hesapları gibi işler yapılıyordu. Kursiyerler staj sonunda gerçekleşen imtihanlardan başarılı oldukları takdirde eksper yardımcısı olmaya hak kazanıyorlardı.³⁶⁶ Nitekim 1937’de kursa katılan on dört kişinin tamamı da kurs sonrası ilk imtihanlarını kazanmışlar ve stajyer olarak Fatih semtinde yer alan Cibali Tütün

³⁵⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:IV, C.14, İçtima:2, Kırk üçüncü inikad, 29-IV-1933 Cumartesi, s.15; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c014/tbmm04014043.pdf> (11.02.2020).

³⁶⁰ K. Karabacak, *a.g.m.*, s.27- 48.

³⁶¹ Maltepe tütün istasyonlarında çalışan işçiler zaman zaman çalışma şartları ve ücretleri hakkında şikâyetle bulunmuşlardır. Örneğin 1935 Kasım ayında Dağıstanlı Mazhar adındaki bir işçi gazeteye şikâyet mektubu yazarak, Cumartesi öğleye kadar çalıştıklarını ancak yarım yevmiye aldıklarını belirtmişti. Bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Kasım 1935.

³⁶² *Akşam Gazetesi*, 11 Ocak 1936.

³⁶³ *Kurun Gazetesi*, 22 Kasım 1938.

³⁶⁴ Nadir Yurtoğlu, “Türkiye Cumhuriyeti’nde Tütün Tekeli ve Sigara Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi(1923-1950)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018, 5(17), s.93.

³⁶⁵ *Haber Gazetesi*, 6 Mart 1938.

³⁶⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1937.

Fabrikası'nda çalışmaya başlamışlardır.³⁶⁷ Bahsi geçen on dört kişiden sonra aynı yıl Maltepe Tütün Enstitüsü'ne on iki öğrenci daha alınmıştır.³⁶⁸ Diğer aşamalarda kursiyerlerle beraber toplam kursiyer sayısı ise 50'ye ulaşmıştı.³⁶⁹ Ancak gerek Maltepe gerekse diğer tütün bölgeleri olsun tütüncülüğün gelişmesi için bunlar yetersizdi. Nitekim iyi para getiren bu iş için daha fazla sayıda nitelikli elemanlar gerekmekteydi.³⁷⁰

Tütüncülüğe önem veren Türkiye, uluslararası düzeyde de çalışmalar gerçekleştirmiştir. Nitekim 1938 yılının ocak ayında Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan arasında Balkan Tütün Kongresi düzenlenmiştir. Kongrede bir tütün ofisi açılması, teşkilat yapısının oluşturulması ve bir adet nizamname hazırlanması çalışmaları yapılmıştır.³⁷¹ Konferansın 20 Ocak 1938'de yapılan üçüncü toplantısından sonra Yunan ve Bulgar delegeler, Trabzon Milletvekili ve CHP Grup Reisi Hasan Saka ile birlikte Maltepe Tütün Enstitüsünü ziyaret etmişlerdir.³⁷² Bu kongrede Maltepe tütüncülüğü uluslararası düzeyde tanınmıştır.³⁷³ Maltepe Tütün Enstitüsü'nü zaman zaman üst düzey bürokratlar ve bakanlar ziyaret etmiş, böylece yapılan çalışmalar yerinde incelenmiştir. Örneğin 30 Temmuz 1938'de Gümrük ve İnhisarlar Vekili Ali Rana Tarhan, İnhisarlar Umum Müdürü ile Maltepe Tütün Enstitüsünde inceleme yapmışlardır.³⁷⁴

3.3.2. İmalathane ve işletmeler

Maltepe'de farklı sektörlerden işletmeler ve imalathaneler mevcuttu. Örneğin Yalı Mahallesi'nde bir şarap imalathanesi vardı.³⁷⁵ Bunun dışında bir gazoz imalathanesi mevcuttu. Kavala'dan gelen mübadiller tarafından kurulan gazoz imalathanesinde günde dört yüz kasaya kadar üretim yapılabiliyordu. O zamanlar günümüzdeki Maltepe Emniyet

³⁶⁷ Ünlü Maltepe sigara markası 1959 yılından sonra Cibali tütün fabrikasında üretilmiştir. Bkz. *Kadir Has Üniversitesi*, "Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Gezi Rehberi", <http://panorama.khas.edu.tr/cibali-tutun-ve-sigara-fabrikasi-gezi-rehberi-162> (11.02.2020).

³⁶⁸ *Haber Gazetesi*, 4 İkincikanun 1938.

³⁶⁹ *Haber Gazetesi*, 3 Mayıs 1938.

³⁷⁰ Maltepe Tütün Enstitüsünde uzman olarak çalışan birçok kişi vardı. Bu kişilerin tamamı bilinmese de bir gazetede 1937'de enstitüde çalışmakta olan Kadri Gültekin adında bir kimyagerin ismi geçmektedir. Bkz. *Kurun Gazetesi*, 23 Ağustos 1937.

³⁷¹ *Haber Gazetesi*, 23 İkincikanun 1938.

³⁷² *Kurun Gazetesi*, 19 İkincikanun 1938; *Akşam Gazetesi*, 20 Kanunisani 1938.

³⁷³ Maltepe Tütün Enstitüsü 1969'da Cevizli Tekel Sigara Fabrikasına dönüşmüştür. Bkz. H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.134.

³⁷⁴ *Haber Gazetesi*, 31 Temmuz 1938.

³⁷⁵ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.133.

Müdürlüğü'nün yanında bulunan bu gazoz imalathanesi, Coca Cola'nın Türkiye pazarına girmesiyle etkinliğini yitirerek kapanmıştır. Bu açıdan bakıldığında tüm Türkiye gibi Maltepe de kapital sistemden etkilenecek yerel üretim değerlerini azaltarak bitirmiştir.

Maltepe'de et sektörüyle ilgili birçok imalathane de mevcuttur. Bu imalathanelerden biri de Apikoğlu Sucuk Fabrikası'dır. Kayserili bir Ermeni olan Kirkor Apikoğlu, 1920'de eski Süreyyapaşa Plajı yakınlarında ahşap bir yalının alt katını imalathane, üst katını da ikametgâh olarak kullanmış, böylece Maltepe'de sucuk üretimi ve satışını başlatmıştır. İstanbul'da gittikçe ünlenen bu imalathane sucuk siparişlerini yetiştirmede güçlük çekmiştir. Kirkor Apikoğlu'nun oğulları Agop ve Hayk da babalarına yardım etmiş ve işletmeyi büyütüştür. Bu sucuk imalathanesi 1934 yılında *Agop Apikoğlu* markası ile tescil edilmiştir.³⁷⁶ Maltepe'de üretim yapan ilk imalathanelerden biri olan Apikoğlu Sucuk Fabrikası'nın sahipleri II. Dünya savaşı yıllarında varlık vergisini ödeyemediği için Fatma Hanım adlı bir mübadille ortaklık yapmak zorunda kalmıştır. Ancak Fatma Hanım bir süre sonra sucuk fabrikasının bulunduğu köşkte çıkan bir yangın sonucu hayatını kaybetmiştir.³⁷⁷ Apikoğlu ailesi uzun yıllar üretim yaptıktan sonra işlerin yolunda gitmemesinden ötürü göç etmiş ve işletme başka şahıslara kalmıştır. Maltepe Küçükalyalı da ayrıca bir sucuk fabrikası daha vardır. Sahibinin adı Foti Fotliyadise olan bu sucuk fabrikası da 1938 yılında aktif olarak işletiliyordu.³⁷⁸

1929 yılının ekim ayında Maliye İktisat ve Milli Müdafaa Vekilleri tarafından bir serbest bölge kurulma kararı alınmıştı. Buna göre kurulacak serbest bölgede özel sermaye eliyle tesisler kurulacak ve sanayi geliştirilecekti. Serbest bölgenin nerede kurulacağı hakkında araştırmalar yapılmış ve sonunda Maltepe-Kartal arasındaki araziler uygun bulunmuştu. Zira bu bölge diğer yerlere göre daha boş ve müsaitti. Böylece alınacak araziler için daha az para harcanacaktı. Bu bölgeye kurulacak tesisler için Amerikan, Alman ve Fransız sermayedeler başvuru yapmıştı.³⁷⁹ Bunun yanında Maltepe'de aynı yıl bir çimento fabrikası yapılmıştı.³⁸⁰

³⁷⁶ *Yüzyıllık Hikâyeler*, <http://www.yuzyillikhikayeler.com/tarihe-dokun/apikoglu> (13.04.2019).

³⁷⁷ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.135.

³⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1938.

³⁷⁹ *İkdam Gazetesi*, 13 Teşrinisani 1929.

³⁸⁰ *Son Saat Gazetesi*, 13 Haziran 1929.

Maltepe, sayfiye merkezi olduğundan turistik ve yazlık tesislerin kurulması için çok uygun bir konumdaydı. Bu nedenle Maltepe’de 1930’un yazında bir plaj işletmesi açılmış hatta gazetelerde reklamı bile yapılmıştı. Reklamalarda özellikle, Maltepe plajlarının kuzey rüzgârlarına maruz kalmadığı ve fiyatlarının çok ucuz olduğu belirtilmişti.³⁸¹ Maltepe plajları o yıl çok rağbet görmüş hatta plajların ertesi yıl tekrar açılmasına karar verilmişti.³⁸² 28 Nisan 1931’de gazetelere verilen başka bir ilanda ise Maltepe Belediyesi plajlarını üç senelik kiraya vereceğini duyurmuştu.³⁸³ Bu açıdan bakıldığında Maltepe’de plaj kültürünün diğer yerlere göre daha erken başladığı söylenebilir.

Maltepe’de yakın tarihe kadar gazinoların varlığı da dikkat çekmektedir. Eğlence sektörünün bir parçası olan gazinolar çok rağbet gören yerlerdi. Belediyeye ait olan gazinolar olduğu gibi³⁸⁴ şahıslara ait gazinolar da mevcuttu. Örneğin 1937 yılında Maltepe’de Salih adında bir şahsın gazinosu mevcuttu.³⁸⁵ Ayrıca istasyon gazinosu adında bir yer daha mevcuttu.³⁸⁶ Maltepe Belediyesi de sahip olduğu gazinoları kiraya vermişti.³⁸⁷ Bu gazinolarda eğlencenin yanında sık sık kavgaların yaşandığı bilinmektedir. Plajların da ayrıca gazino bölümleri mevcut olmakla beraber diğer gazinolara benzememekteydiler.

Maltepe bir zamanlar kasap ve etleriyle meşhurdur. Ancak 1930’lu yılların başında Maltepe, Kartal ve Pendik gibi İstanbul Belediyesi sınırları içinde olmayan yerlerde henüz resmi anlamda bir mezbahane yoktu. Mezbahanelerin olmadığı bu dönemlerde İstanbul’un değişik yerlerinden gelen vatandaşlar ucuz olduğu için Maltepe’ye et satın almaya gelirdi. Ancak belediye bu konuda vatandaşları uyarıyordu. Çünkü mezbahanelerde kesilmeyen etler denetim dışındaydı, dolayısıyla halk sağlığına zarar verebilirdi. Nitekim İstanbul Belediyesi aldığı bir kararla Maltepe, Kartal, Pendik gibi yerlerde kesilen etlerin şehre sokulmasını yasaklamıştı.³⁸⁸ Ancak daha sonra bu kural esnetilmiş yalnızca birkaç kilo et getirme izni verilmişti.³⁸⁹ Bir süre sonra Maltepe’de de resmi mezbahaneler yapılmaya

³⁸¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Temmuz 1930.

³⁸² *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Haziran 1931.

³⁸³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1931.

³⁸⁴ *Akşam Gazetesi*, 01 Eylül 1937.

³⁸⁵ *Akşam Gazetesi*, 19 Mayıs 1937.

³⁸⁶ *Kurun Gazetesi*, 3 Mayıs 1937.

³⁸⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Ağustos 1937.

³⁸⁸ *Açık Söz Gazetesi*, 30 Nisan 1937.

³⁸⁹ *Kurun Gazetesi*, 17 Mart 1937.

başlanmıştı. Bu mezbahaneler ve et ürünleri satan yerler sıkı bir şekilde denetleniyordu. Örneğin Küçükalyalı'da *Kayserili Şimşiroğlu* adlı bir sucuk dükkânı denetlenmiş ve sucukların yenilmeyecek derecede bozuk çıktığı tespit edilmişti. İşin ilginç yanı ise sucukların üstünde “*Baytar kontrolü altında en nefis dana ve sığır etinden yapılmıştır...*” ibaresinin yazılmasıydı.³⁹⁰ Benzer durumların önüne geçmek için hayvan kesiminden itibaren tüm süreçler sıkı bir şekilde denetlenmeye devam etmişti. Nitekim 1937'de Maltepe mezbahanesi baytarı olan Mustafa Fehmi adında bir veteriner, koyun kesimi esnasında görev başında olmaması nedeniyle mahkemeye çıkarılmıştı.³⁹¹ Mahkemede görgü tanığı olarak Maltepe Belediye Baytar Müdürü Esat Bey de bulunmuştur.³⁹²

Şans oyunlarından Tayyare piyangosunun o yıllarda özellikle Maltepe Endaht Mektebi'nde görev yapan askerlere çıkması dikkat çekicidir. 1936 Ocak ayında Maltepe Endaht Mektebi'nden bir zabite büyük ikramiyenin yirmide birinin yarısı çıkmıştı.³⁹³ 13 Nisan 1937'de ise yine Maltepe Atış Mektebinden Hikmet adında bir subaya 15.000 lira ikramiye isabet etmiştir.³⁹⁴ 13 Haziran 1938'de Maltepe Atış Mektebi beşinci bölükten Teğmen İbrahim'e de 45.000 liralık ikramiyenin beşte biri isabet etmiştir.³⁹⁵

3.3.3. Gayrimenkul ekonomisi

XIX. yüzyılda Maltepe'de sık sık bağ, bahçe ve arazi ticareti yapılmıştır. Ancak ticari ilişkilerde bazı sorunlar da yaşanmıştı. Örneğin 25 Ağustos 1850'de Maltepe'de meydana gelen bir olayda Yorgi, Andrey ve Mariko adlı Rum kardeşlere ait olan harman ve çayırın kullanım haklarını ihlal eden Abdulfettah adlı bir şahıs, resmi makamlara şikâyet edilmişti.³⁹⁶

Maltepe'de mülk edinme ve arazi alım satımı ile ilgili en dikkat çekici değişim 1867 yılında Arazi Kanunnamesine ile başlamıştır. Buna göre yabancı vatandaşlara taşınmaz mülk satın alma ile ilgili bazı kolaylıklar sunuldu. Bunu fırsat bilen bazı yabancılar XX. yüzyılın başına kadar Maltepe'de sahte tapu hazırlamak gibi illegal yolları

³⁹⁰ *Kurun Gazetesi*, 10 İkincikanun 1936.

³⁹¹ *Akşam Gazetesi*, 21 Mart 1937.

³⁹² *Kurun Gazetesi*, 21 Mart 1937.

³⁹³ *Haber Gazetesi*, 1 Sonkanun 1936.

³⁹⁴ *Akşam Gazetesi*, 13 Nisan 1937.

³⁹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Haziran 1938.

³⁹⁶ BOA, *Sadaret Mektubi Kalemî Umum Vilâyat (A.)MKT.UM.*), Kutu no:27, Gömlek no: 31.

kullanarak vakıf ve miri arazilere el koymuştur.³⁹⁷ Bunun yanında kurdukları şirketler vasıtasıyla arazileri ele geçirmişler ve bu arazileri tekrar satarak haksız kazanç elde etmişlerdir. Özellikle Pol Bedros adındaki bir Gayrimüslimin, Maltepe ve etrafında birçok arazi elde etmesi o günlerde soruşturma konusu olmuştur. Soruşturmada devlet memurlarının da zan altında olduğu anlaşılmıştır.³⁹⁸

Maltepe’de bazı vatandaşların ekonomik durumu iyi değildi. Borcundan dolayı evlerine ihbarname gelenler mevcuttu. Örneğin Maltepe’de Vakıf Paralar Müdürlüğü’ne borcu olan bazı vatandaşların isimleri gazeteye bile çıkmıştır. 26 Ocak 1931’de çıkan bir ilanda Maltepe Karatepe Sokak’ta 564-1 numaralı hanede oturan Bediha Hanım ve merhum Fahriye Hanım’ın veresesi İfakat Hanım ve Bahaettin Bey’lerin borçlarını ödemedikleri takdirde rehin tutulan mallarının satılacağı yazılmaktaydı.³⁹⁹ Yine icra memurluğu tarafından Maltepe Küçükyalı Caddesi’nde 17 numaralı evde oturan Şemsettin karısı Şaziye’ye tebliğ gönderilmiş, ilgili tebliğde arsasına dokuz yüz yirmi dört lira kıymet biçilmiştir.⁴⁰⁰

Maltepe’de 1930’ların başında satılığa çıkarılan araziler genellikle yola olan yakınlığı, konut inşaatına uygunluğu ve havadar olması gibi özellikleri ön plana çıkarılarak satılırdı. Örneğin 16 Ağustos 1931 tarihinde Maltepe’nin Çamlılarla mevkiinde bulunan bir arsanın yüz yirmi beş liraya ihale edilerek müzayedede satılacağı ilan edilmiş ve özellikle de ilgili arsanın Maltepe-Bostancı yoluna bir dakika mesafe yer aldığı belirtilmiştir.⁴⁰¹

1932 yılında Zingal Orman Şirketi adlı bir firma, içinde Maltepe’nin de olduğu sayfiye yerlerinde ahşap evler yapmaya ve satmaya başlayacağını ilan etmişti.⁴⁰² Kâgir beton evlerin yaygınlaştığı bir dönemde ahşap evlerin yapılma fikri dikkat çekicidir. Zira Maltepe’de çıkan yangınlar en çok ahşap evlere zarar vermektedir. Ancak bu proje başarıya ulaşmamıştır.

³⁹⁷ Murat Alandağlı, “Üsküdar ve Havalisinde Yabancıların Mülk Edinme Gayretleri (XIX. Yüzyıl Sonları ile XX. Yüzyıl Başları)”, *Üsküdar Sempozyumu IX C.I*, 11-13 Kasım 2016, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016, Giriş.

³⁹⁸ *A.g.m.*, s.543-544.

³⁹⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ocak 1931.

⁴⁰⁰ *Açık Söz Gazetesi*, 6 Şubat 1937.

⁴⁰¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ağustos 1931.

⁴⁰² *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ağustos 1932.

3.4. Ulaşım, Altyapı ve Bayındırlık

3.4.1. Karayolu ulaşımı

Maltepe’de karayolu ulaşımının sağlıklı yapılabilmesi için yolların asfaltlanması büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle 1929’da Maltepe-Selamiçeşme arasının asfaltlanmasına karar verilmişti.⁴⁰³ Özellikle İstanbul Valisi Muhiddin (Üstündağ) Bey bu yola çok önem vermiş hatta kendisi bizzat yolu teftiş etmiştir.⁴⁰⁴ 1929 Kasım ayında ise Maltepe ve Kartal arasındaki bir bölgeye küçük bir beton köprü yapılmıştı.⁴⁰⁵

Asfaltlama çalışmalarının hızlanması için ayrıca Umumi Vilayet Meclisi 1930’ların başında İstanbul için üç yıllık bir yol programı hazırlamıştı. Bu programın içinde Maltepe de yer almıştır.⁴⁰⁶ Ancak asfalt için harcanacak paralar Vilayet Meclisinde tartışma konusu olmuştu. İstanbul Vilayet Meclisininin 26 Mart 1930’da gerçekleştirdiği bir oturumda söz alan Nafia Encümeni, Selamiçeşme-Maltepe-Pendik yollarının asfaltlanması ve on yıllık bakımınının 180.000 lira tutacağını ve münasip olmayacağını söylemişti. Ancak İstanbul Valisi Muhiddin Bey’in emriyle Şile-Maltepe yolunun bir kısmı sonradan da olsa yapılmıştır.⁴⁰⁷ 1931 Nisan ayında ise yolun Maltepe-Bostancı kısmı tamamlanmıştı.⁴⁰⁸

Maltepe’de kara yolcu taşımacılığı araba, minibüs ve otobüslerle yapılıyordu. Örneğin 1930’lu yılların başında Kadıköy’den Maltepe Endaht Mektebi’ne otobüslerle yolcular taşınıyordu. Araç plakaları ise numaralarla adlandırılıyordu. Hususi otomobiller dâhil olmak üzere araçların kaydını belediyeler yapıyordu. Hatta kamyon ve kamyonet şoförleri çalışabilmek için belediyelere aylık plaka parası veriyorlardı. Hatta bir belediye sınırına, başka bir belediyeye kayıtlı olan araçlar giremiyordu. Nitekim Kadıköy’de çalışan kamyon ve kamyonet şoförleri bu konuda bir şikâyette bulunmuş ve kendi bölgelerine

⁴⁰³ Maltepe-Selamiçeşme yolunun yapımını üstlenen müteahhit aynı zamanda yolun on yıllık bakımını da üstlenmişti. Nitekim birkaç yıl sonra bir telefon şirketi telefon kablosu döşerken bu yola zarar vermiş, müteahhit de zararın tanzimini istemişti. Bkz. *Son Posta Gazetesi*, 19 Ağustos 1938.

⁴⁰⁴ *İkdam Gazetesi*, 7 Temmuz 1929.

⁴⁰⁵ *Son Saat Gazetesi*, 6 Teşrinisani 1929.

⁴⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Şubat 1930.

⁴⁰⁷ *Milliyet Gazetesi*, 08 Temmuz 1930.

⁴⁰⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Nisan 1931.

Maltepe plakalı araçların girdiğini söyleyerek yetkililerden gereken işlemlerin yapılmasını talep etmişlerdir.⁴⁰⁹

1932 yılının eylül ayında ise ilginç bir vaka yaşanmıştır. Maltepe'den Ali Bey adındaki bir vatandaş otomobili ile Bostancı tarafına giderken Bostancı köprüsünde zabıtarlar tarafından durdurulmuş ve hakkında işlem yapılmıştır. Sebebi ise bahsi geçen otomobilin Maltepe Belediyesi'ne kayıtlı olduğu ve bu sebeple İstanbul Belediye sınırlarını geçemeyeceği idi. Bu ilginç durum gazetelerde eleştiri konusu olmuştur.⁴¹⁰ Aynı şekilde Kadıköy'de diş doktoru olarak çalışan Mahmut Baha adındaki bir vatandaş Maltepe Belediyesi'ne kayıtlı olan 19 numaralı hususi otomobiliyle Kadıköy'e giderken, Kızıltoprak'ta zabıtarlar tarafından belediye sınırlarının geçildiği suçlamasıyla durdurulmuştur. Bahsi geçen kişi mahkemeye başvuracağını belirtmiştir.⁴¹¹

1935 Mayıs ayında Maltepe Atış Mektebi yolunun tamirati için ihale verilmiştir.⁴¹² 1936 eylül ayında ise Maltepe güzergâhındaki yollara trafik levhaları koyulmaya başlanmıştır.⁴¹³ Bunun yanında Maltepe derelerinin ıslahı için de çalışmalar yapılmıştır. Nitekim 1936 nisan ayında İstanbul Belediyesi, Maltepe ve Küçükyalı'daki derelerden ayda 50 ton kum çektirmek için gazetelere açık artırma ilanları vermişti.⁴¹⁴

Artan yol tamiri ve bakım masrafları için ise Vilayet Meclisi tarafından 1937 Şubat ayında Maltepe-Kartal ikmal yolu için 40 bin lira, Selamiçeşme-Maltepe yolu için ise 5 bin lira bütçe ayrılmıştı. Aynı yılın mart ayında ise Maltepe-Kartal yolu üzerinde köprü inşaatları tamamlanmıştır.⁴¹⁵

1937 yılının ekim ayında Maltepe-Kartal arasına yeni bir asfalt bir yol çalışması yapılmıştır. Ancak bu yola ayrılacak bütçenin Bebek-İstinye yoluna ayrılması düşünülmüyordu. Bu duruma Vilayet Meclisi toplantısında itiraz eden Kartal âzası Şerafettin Bey, Maltepe-Kartal yolu taşlarının kırıldığını, taşların neredeyse toprağa dönüştüğünü söyleyerek buraya ayrılan bütçenin başka yollara ayrılmasını doğru bulmadığını ifade

⁴⁰⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ağustos 1937.

⁴¹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Eylül 1932.

⁴¹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Eylül 1932.

⁴¹² *Haber Gazetesi*, 12 Mayıs 1935.

⁴¹³ *Kurun Gazetesi*, 27 Eylül 1935.

⁴¹⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1936.

⁴¹⁵ *Açık Söz Gazetesi*, 04 Şubat 1937; 19 Mart 1937.

etmişti. Sonuçta Şerafettin Bey haklı bulunarak oylamada bu durum engellenmişti.⁴¹⁶ 1938 yılının şubat ayında ise Maltepe-Kartal yolu için 28 bin lira bütçe ayrılmıştır.⁴¹⁷ Aynı yılın Eylül ayında yine Selamiçeşme-Maltepe yolunun tamiri için çalışma başlatılmıştır.

Özellikle asfalt yol, köprü ve ıslah çalışmalarıyla Maltepe’de nitelikli ulaşımın temelleri atılmış ve köy görünümünden kent görünümüne geçişin ilk izleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bununla beraber Maltepe’de trafik sorunu da oldukça gündemdeydi. Özellikle Fenerbahçe’den Maltepe’ye kadar olan yolun kaldırımsız olması ayrıca bisikletler, motosikletler, arabalar ve binek hayvanlarının yolu düzensiz kullanmaları trafik güvenliğini tehlikeye sokmuştur.⁴¹⁸

3.4.2. Demiryolu ulaşımı

Maltepe’nin demiryolu ile tanışması oldukça erken bir dönemdedir. Yapımına 1871 yılında başlanan İstanbul-Ankara tren hattının bir parçası olan Haydarpaşa-Pendik hattı 1872 Eylül’de açılmıştı.⁴¹⁹ Hatta açılış töreni münasebetiyle Haydarpaşa’dan trene binen Nafia Nazırı Edhem Paşa ve mahiyetindekiler Kartal’a kadar yolculuk etmiş, tren Maltepe’de durduğu vakit Maltepe halkı coşku içerisinde Nazır Edhem Paşa’yı karşılayıp çiçekler armağan etmişti.⁴²⁰ Ancak açılan bu hat tek hatlıdır. Yine de Maltepe ve çevresinin hareketlilik kazandığını ve bölgenin her yönden gelişmeye başladığı bu dönem oldukça önemlidir. Bu yeni gelişme Maltepe’ye sosyal ve ekonomik anlamda ciddi faydalar sağlamıştır.

Haydarpaşa-Pendik hattına ait istasyonlar Haydarpaşa, Kızıltoprak, Feneryolu, Göztepe, Bostancı, Maltepe, Kartal ve Pendik’ten oluşmaktaydı.⁴²¹ İçinde Maltepe’nin de yer aldığı, Feneryolu’ndan Pendik’e kadar olan hattın uzunluğu ise 21,172 kilometreydi.⁴²² Haydarpaşa-Gebze arası hattın uzunluğu ise 44,2 kilometreydi.⁴²³ Maltepe Tren

⁴¹⁶ *Kurun Gazetesi*, 24 İkinciteşrin 1937.

⁴¹⁷ *Akşam Gazetesi*, 4 Eylül 1937; 03 Şubat 1938.

⁴¹⁸ *Haber Gazetesi*, 27 Eylül 1937.

⁴¹⁹ Yonca Kösebay Erkan, *Anadolu Demiryolu Çevresinde Gelişen Mimari ve Korunması*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s.37.

⁴²⁰ Niyazi Ahmet, “Yetmiş Sene Evvelki İstanbul”, *Kurun Gazetesi*, 4 Nisan 1938, s.4.

⁴²¹ Y.K. Erkan, *a.g.t.*, s.99-116.

⁴²² *A.g.t.*, s.37.

⁴²³ Şule Koçer, *Haydarpaşa Gebze Demiryolu Hattında 19. Yüzyılda Yapılmış Demiryolu İstasyon Binaları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.21.

İstasyonu'nda ayrıca günümüze kadar ulaşmayan bir yolcu binası bulunmaktaydı. Bu binanın alt katı kâgir, üst katı ahşap iskelet biçimindeydi. Bu yolcu binası 1894 depreminde yıkılmıştır.⁴²⁴

1905 yılında Haydarpaşa-Gebze arasının çift hat haline getirilmesiyle Gebze yönünden Maltepe'ye ulaşım imkânı da sağlanmıştır. Haydarpaşa-Pendik hattında zamanla istasyon sayısı artmıştır. Küçükyalı, İdealtepe, Süreyya Plajı ve Cevizli İstasyonları bu önemli istasyonlardandır. Bunlardan Küçükyalı İstasyonu 15 Mayıs 1929'da hizmete girmiştir.⁴²⁵

Maltepe İstasyonu'nun bakımı için zaman zaman devlet bütçesinden pay da ayrılmıştır. 1925 yılının ocak ayında TBMM'deki bütçe görüşmelerinde Maltepe Tren İstasyonu için 41.600 lira tutarında bir meblağ ayrılmıştı.⁴²⁶ Ayrıca tren istasyonlarını yönetmek için müdürler görevlendirilmişti. Nitekim 1934 yılının aralık ayında Maltepe İstasyon Müdürü olarak Ağâh Bey adlı bir şahıs görev yapmaktaydı. Ağâh Bey daha sonra Soyadı Kanunu ile Arıkan soyadını almıştır.⁴²⁷

Trenle yolculuk yapmak karayoluna göre daha konforlu olduğundan Maltepe'de yaşayan ve çalışan vatandaşlar bu durumdan istifade etmek istemişlerdi. Bunun için vatandaşlardan bazıları bilet ücretlerinin düşmesi için Devlet Demiryolları ve Liman İşletme Umum İdaresi'nden bazı isteklerde bulunmuşlardı. Nitekim 1936 Aralık ayında Maltepe Tütün Enstitüsü'nde çalışan on iki işçi, Pendik'ten çalışmak için Cevizli'ye geldiklerini ancak pahalı olduğu için trene binemediklerini söylemişlerdi. Bundan dolayı indirimli bilet talep etmişlerdi.⁴²⁸ Nitekim vatandaşların ucuz bir şekilde seyahat etmesi için harekete geçen yetkililer 10 Haziran 1937'de yeni bir tarife açıklamışlardır.⁴²⁹

⁴²⁴ Y.K. Erkan, *a.g.t.*, s.88.

⁴²⁵ *Son Saat Gazetesi*, 14 Mayıs 1929.

⁴²⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:II, C.13, İçtima Senesi:2, Kırk üçüncü içtima, 31.01.1341, Çarşamba, s.75; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c013/tbmm02013043.pdf>, (11.02.2020).

⁴²⁷ *Kurun Gazetesi*, 5 Birincikanun 1934.

⁴²⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Aralık 1936.

⁴²⁹ Buna göre Maltepe-Pendik tren hattı birinci mevki 10 kuruş, ikinci mevki 7 kuruş, üçüncü mevki ise 5 kuruş olarak belirlenmiştir. Gidiş dönüş yapacak olanlardan ise sırayla 14, 10 ve 7 kuruş talep edilmiştir. Haydarpaşa-Maltepe hattında ise fiyatlar birinci mevki 14 kuruş, ikinci mevki 10 kuruş, üçüncü mevki ise 7 kuruş olarak belirlenmiştir. Gidiş dönüş yapacak olanlardan ise yine sırayla 20, 14 ve 10 kuruş talep edilmiştir. Bkz. *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Haziran 1937.

1930'lı yılların ortalarında Haydarpaşa-Pendik tren hattını kullanan yolcular bir konuda sıkıntı çekmekteydiler. Özellikle sabahları tren hattını kullanan yük kantarları bazen gecikmekte ve bu durum yolcu trenlerinin bekleme yapmasına neden olmaktadır. Trende bekleyen yolcular da işlerine gecikmekteydiler. Bu konu gündemde yer almış çözüm olarak da yük vagonlarının Maltepe, Bostancı Erenköy gibi istasyonlarda bekletilmesi önerilmişti.⁴³⁰

Maltepe-Kartal arasında bulunan ve 1936 yılında yapımı tamamlanan Maltepe Tütün Enstitüsü için de ayrıca bir durak talebi olmuştu. Devlet Demiryolları ve Liman İşletme Umum İdaresi de 25 Mart 1936'dan itibaren banliyö treninin Enstitü önünde duracağını ilan etmiş, böylece Enstitü çalışanları için kolaylık sağlanmıştır.⁴³¹

3.4.3. Denizyolu ulaşımı

Maltepe'de ticari faaliyetlerden en önemlisi şüphesiz deniz taşımacılığıdır. Nitekim Maltepe'den giden ticari malların deniz yoluyla her yere ulaşabilmesi Maltepe açısından çok avantajlı bir durum oluşturmuştur. Aynı şekilde Maltepe'ye gelen ticari mallar da deniz yoluyla kolaylıkla Maltepe'ye ulaşabiliyordu. Bu bakımdan Maltepe'nin tarih boyunca önemli boyutta iaşe sıkıntısı çekmediği ve bazı ticari faaliyetlerde avantaj sağladığı söylenebilir. Bunun yanında yolcu taşımacılığı da özellikle XX. yüzyılın başlarından itibaren önemini artıracaktı.⁴³²

Maltepe'de vapur yolculuğu sıkça yapılan bir yolculuk türüydü. Hatta Maltepe'nin adıyla özdeşleşmiş bir vapur bile vardı. 1914 yılında Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi, Almanya'dan üç vapur sipariş etmiş ve bunların adını Kınalıada, Pendik ve Kartal koymuştu. Ancak Kartal vapurunun adı daha sonra Maltepe olarak değişmişti. Saatte 12 mil yapabilen ve 930 yolcu alabilen Maltepe Vapuru savaşlardan dolayı 1921'de teslim alınabilmişti. Maltepe Vapuru 1925 yılında esaslı bir tamirat görerek adeta yeni bir vapur

⁴³⁰ *Haber Gazetesi*, 12 Birincikanun 1937.

⁴³¹ *Kurun Gazetesi*, 26 Mart 1936.

⁴³² Ancak Maltepe açıklarında zaman zaman korsanlık ve asayiş sorunları da yaşanmıştır. Nitekim 1798 yılında yaşanan bir olayda deniz korsanları Adalar etrafında dolaşan gemilere zarar vermiş ayrıca karaya çıkıp Darıca ve Maltepe gibi yerlerde aynı eşkıyalığı sürdürmüşlerdir. BOA, *Cevdet Zabtiye (C.ZB.)*, Kutu no:9. Gömlek no:32.

haline dönüşmüştür.⁴³³ Bu vapur ayrıca İstanbul bölgesinde birçok hizmette bulunmuş, bünyesinde çalışan personele de iş imkânları sağlamıştır. Maltepe Vapuru'nda çalışanlar arasında süvari, lostromo, tayfa, birinci kamarot, ikinci kamarot, muavin kamarot, ser çarkçı, ikinci çarkçı, yağcı, ateşçi, kömürcü gibi görevliler mevcuttu.⁴³⁴ Örneğin 1929 yılında Maltepe Vapuru'nda yağcı olarak çalışan Bahaettin adlı bir vatandaşın ismi geçmektedir.⁴³⁵ Kadıköy ve Yalova gibi noktalara yolculuk yapan Maltepe Vapuru daha sonra geçirdiği bir kaza sonucu kullanım dışı kalmıştır.⁴³⁶

Denizyolu ulaşımında sadece yolcular değil yük postaları da taşınıyordu. Nitekim Adalar yük postası vapuru, gazeteye verdiği bir ilanda 15 Mayıs 1930 itibariyle pazartesi, çarşamba, perşembe ve cumartesi günleri, içinde Maltepe'nin de bulunduğu iskelelere uğrayacağını beyan etmiş böylece yük veya eşyasını başka bir yere taşımak isteyenlere büyük bir kolaylık sağlanmıştır.⁴³⁷

Maltepe Vapuru önemli organizasyonlara da ev sahipliği yapıyordu. 27 Temmuz 1930'da İstanbul Belçika Ticaret Odası, Belçika'nın bağımsızlığının yüzüncü yılı dolayısıyla Maltepe Vapuru'yla bir deniz turu düzenlemiştir. Yalova ve Adalar'a da giden vapurda, Belçika maslahatgüzarı M. Mot ta bulunmuştur.⁴³⁸ Maltepe Vapuru'na binenler arasında Gazi Mustafa Kemal de bulunmaktadır. Gazi Mustafa Kemal, 1931 Ocak ayında Mudanya'ya gitmek için Maltepe Vapuru'nu kullanmıştır.⁴³⁹ Maltepe Vapuru'nu kullanan diğer önemli kişiler ise Hatay meselesi için Türkiye'yi ziyaret eden Suriye Başvekili B. Cemil Mürdüm ve Suriye Hariciye Nazırı Sadullah Cabiri'dir. Bahsi geçen Suriye Heyeti İstanbul içi deniz yolculuklarında Maltepe Vapuru'nu kullanmışlardır.⁴⁴⁰

Maltepe, vapur seferleri başladıktan sonra çok rağbet görmeye başlamıştır. Hatta Seyrisefain İdaresi, Maltepe ve Pendik gibi yerlere sefer düzenledikçe hatırı sayılır

⁴³³ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:II, C.17, İçtima Senesi:2, Doksan birinci içtima, 01.04.1341, Çarşamba, s.19; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c017/tbmm02017091.pdf> (11.02.2020).

⁴³⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre:II, C.7/1, İçtima Senesi:2, On altıncı içtima, 19.03.1340, Çarşamba, s.781; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c007/tbmm02007016.pdf>, (11.02.2020).

⁴³⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1930.

⁴³⁶ Eser Tutel, "Maltepe Yolcu Vapuru", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, s.282.

⁴³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1930.

⁴³⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Temmuz 1930.

⁴³⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Ocak 1931.

⁴⁴⁰ *Açık Söz Gazetesi*, 6 Nisan 1937.

miktarda kazanç elde etmiştir.⁴⁴¹ Nitekim Maltepe yazlık alanlarıyla ve plajlarının güzelliği ile dikkat çekmektedir. Ancak yaz ayları dışında fazla yolcu olmadığı için Seyrisefain İdaresi 1932 eylül ayında Bostancı-Maltepe-Adalar hattını iptal etmiştir.⁴⁴² Şüphesiz bu durum yaz aylarında daha kalabalık olan yolcu sayısının kış aylarında azalmaya başlamasıyla ilgilidir. Bu uygulama daha sonra da devam etmiştir.

1933'te deniz seferleri ticareti yapma amacıyla kurulan Akay İdaresi de Maltepe, Adalar ve Kartal gibi yerlere vapur seferleri yapmıştır.⁴⁴³ Bazen turistik amaçlarla sefer sayıları artırılmıştır. Örneğin Adalar'a daha çok yerli ve yabancı turist çekebilmek için Akay İdaresi ile görüşmeler yapılmış ve Maltepe-Adalar arasındaki sefer sayıları artırılmıştır.⁴⁴⁴ Ancak o yıllarda vapurlar daha uzun sürelerde yolculuk yaparlardı.⁴⁴⁵ Maltepe'den Haliç köprüsüne ve Haliç köprüsünden Maltepe'ye ise günde sadece bir adet sefer düzenlenirdi.⁴⁴⁶ Ayrıca yolculuk konforu konusunda vapurun titremesi ve gürültü çıkarması gibi bazı sıkıntılar yaşanmış, özellikle yolcuların rahatça oturması için yaylı kanepeler kullanılması gibi bazı istekler oluşmuştu.⁴⁴⁷

1934 Aralık ayında ise İstanbul'da bulunan deniz motorlarının askeri sayımı gerçekleştirilmiştir. Maltepe'de bulunan motorlar da bu sayım kapsamına alınmıştır. Sayım müracaat usulü olduğundan sayıma katılmayanların 872 nolu kanuna göre 100 lira ceza vereceği bildirilmiştir.⁴⁴⁸

Maltepe'de özellikle cumhuriyetin ilanından sonra deniz taşımacılığı faaliyetlerinin arttığı gözlenmektedir. Özellikle meyve, sebze ve çimento gibi ürünler gemilerle ya Maltepe'ye gelmiş ya da Maltepe güzergâhından İstanbul'a veya diğer bölgelere ulaşmıştır. Bununla beraber sabah ve akşam saatlerinde kalkış yapan vapurlar Maltepe'den Adalar'a, Kadıköy'e ve Eminönü'ne yolcu taşımacılığı yapmışlardır. Maltepe'de ayrıca

⁴⁴¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1931.

⁴⁴² *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1932.

⁴⁴³ *Akşam Gazetesi*, 30 Haziran 1937.

⁴⁴⁴ *Açık Söz Gazetesi*, 17 Mart 1937.

⁴⁴⁵ Maltepe ile diğer yerler arasındaki vapur yolculuğu süreleri şu şekildedir: Heybeliada-Maltepe arası 30 dakika, Büyükkada-Maltepe arası 20 dakika, Bostancı-Maltepe arası 20 dakika, Suadiye-Maltepe arası 30 dakika, Caddebostan-Maltepe arası 40 dakika, Kalamış-Maltepe arası 60 dakika, Moda-Maltepe arası 80 dakika, Haliç köprüsü -Maltepe arası 105 dakika. Bkz. *Haber Gazetesi*, 5 Temmuz 1938.

⁴⁴⁶ *Kurun Gazetesi*, 27 Mayıs 1937.

⁴⁴⁷ *Haber Gazetesi*, 22 Haziran 1938.

⁴⁴⁸ *Kurun Gazetesi*, 29 Birincikanun 1934.

Osmanlı döneminden bu yana var olan, Maltepe Milli Müdafaa İskelesi, askeri amaçlar için kullanılmışsa da sahil dolgu alanının yapılmasıyla kapanmıştır.⁴⁴⁹

3.4.4. Elektrik

Bir bölgenin ekonomik ve sosyal alanda gelişmesi için o bölgeye çağa uygun teknolojik altyapı yatırımlarının yapılması gerekmektedir. 1900'lü yılların başlarında çağa uygun yatırım denilince akla gelen en önemli yenilik ise elektrikti. Zira elektrik demek aydınlanma ve üretim demektir. İstanbul elektrikle 1913'te tanışabilmişti.⁴⁵⁰ Diğer ülkelere nispeten daha geç tanışılan elektrik, araya I. Dünya Savaşı'nın girmesiyle sekteye uğramış ve cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılına kadar sınırlı yerlerde kullanılabilmiştir.

1923 yılından sonra yaygınlaşmaya başlayan elektrik ağı 1930'lu yılların başlarında Kartal ve Maltepe'ye kadar uzanmıştır. Bunun için görevli teknik ekipler Maltepe ve Kartal arasındaki bölgeyi inceleyerek buraya bir elektrik tesisi kurmayı düşünmüştü.⁴⁵¹ 2 Nisan 1930 yılında ise İstanbul Türk Anonim Şirketi'ne, Maltepe ve yakın bölgelere elektrik ve havagazı dağıtım imtiyazı tanınmıştır.⁴⁵² Bu imtiyazdan sonra altyapı çalışmaları hızlanmış öncelikle Kartal'a elektrik verilmiştir. Maltepe'ye ise önce 1935 yılının nisan ayında tesisatlar döşenmiş ve daha sonra elektrik verilmiştir.⁴⁵³ Nitekim Maltepe Endaht Mektebi'nin elektrik tesisatı ihalesi de 1937 nisan ayında yapılabilmektedir.⁴⁵⁴ Maltepe mahallelerinden Küçükyalı'ya ise elektrik 1937 yılında gelmiştir.⁴⁵⁵ Adalar'a verilecek elektrik için ilk önce Kartal'da yapılması düşünülen altyapı bağlantı hattı ise sonradan daha uygun görülerek Maltepe'ye yapılmıştır.⁴⁵⁶ Böylece Adalar'a gidecek olan elektrik bağlantısı Maltepe'den sağlanmıştı. Elektriğin gelmesi ve

⁴⁴⁹ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.140.

⁴⁵⁰ "Cumhuriyet Devrinde İstanbul Belediyesi ve Hususi idaresi 10 senede ne yaptı?", *İstanbul Belediye Mecmuası*, Ekim 1933, s.83.

⁴⁵¹ *İkdam Gazetesi*, 12 Temmuz 1929.

⁴⁵² Nuray Ertürk Keskin, "Açıklamalı Yönetim Zamandizini 1930: Muhalefet ve Belediyeler Yılı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi: 2 TİDATA*, Ankara 2007, s.152.

⁴⁵³ *Tan Gazetesi*, 25 Nisan 1935.

⁴⁵⁴ *Haber Gazetesi*, 12 Nisan 1937.

⁴⁵⁵ "Küçükyalı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, s.163-164.

⁴⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, 14 Şubat 1930.

yaygınlaşmasıyla Maltepe’de üretim, yaşam ve altyapı anlamında büyük bir adım atılmıştır.

3.4.5. Köşkler

Maltepe XX. yüzyılın başlarından itibaren coğrafi konumu ve özelliklerinden dolayı özellikle İstanbulluların ziyaret ettiği yazlık bir turizm beldesine dönüşmüştür. Özellikle cumhuriyetin ilanından sonra Maltepe’ye sahil boyunca yazlık bina ve köşkler yapılmaya başlanmıştır. Daha önce zenginlerin ve önemli bürokratların yapabildiği köşk ve yazlıklar cumhuriyetin ilanı ile beraber orta sınıf mensubu esnaf, tüccar ve bürokratlar tarafından da yapılmaya başlanmıştır.⁴⁵⁷ Örneğin 1920’li yıllarda Leyla Hanım adında bir şahsın Küçükalyalı civarında üç tanesi sahil tarafında diğerleri de Bağdat Caddesi tarafında olmak üzere tam yedi adet köşkü vardı.⁴⁵⁸ Maltepe bu köşkler ve yazlıklar sayesinde gösterişli bir merkez haline gelmeye başladı.

Maltepe’de yapılan köşkler genellikle sahiplerinin adlarına göre adlandırılırdı. Ermeni Tombul’un Köşkü, Asador’un Köşkü, Kuleli Köşk, Malfel Köşkü, Remzi Paşa Köşkü, Beyaz Köşk, Camlı Köşk, Maltepe’nin o zamanki bilinen köşkleriydi. Bu köşkler sahipleri tarafından kullanıldığı gibi yazlık olarak da kiralanıp satılabiliyordu.⁴⁵⁹ Ancak çıkan yangınlardan veya başka sebeplerden dolayı bu köşkerin büyük bir kısmı günümüze kadar gelememiştir. Yanan ve eskiyen köşkerin yerine betonarme binalar yapılmıştır. Örneğin Camlı Köşk’ün bulunduğu yer günümüzde Galipbey Caddesi’ndeki Alyanak Apartmanı’dır.⁴⁶⁰ Bu köşk Alyanak Fazıl Paşa’nın torunu Fazıl Alyanak’ın köşküdür. Köşk apartmana dönüşmüşse de adı değişmemiştir. 1930’lu yıllarda Küçükalyalı’da Salih Bey adında bir şahsın köşkü de bulunmaktaydı.⁴⁶¹

Maltepe’de köşk yaptıranlar arasında İsmet İnönü de vardır. Dragos sahilinde yapılan bu köşkün şimdiki yerinde bir apartman vardır. İsmet İnönü sık sık bu köşkten denize çivileme atlayışı yapar, Maltepe halkıyla yüzme etkinliği düzenlerdi.

⁴⁵⁷ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.86.

⁴⁵⁸ “Küçükalyalı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, s.163-164.

⁴⁵⁹ *Akşam Gazetesi*, 2 Haziran 1938.

⁴⁶⁰ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.90.

⁴⁶¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ağustos 1924.

3.5. Eğitim

3.5.1. Mütareke öncesi

Maltepe’de Feyzullah Efendi’nin 1726 yılında yaptırmış olduğu sıbyan mektebi haricinde Müslümanlara ait bir okul yoktu. 1840’lı yıllarda ise Maltepe’de *Ebced Hanlık Mektebi* adında bir ilkokuldan söz edilmektedir.⁴⁶² XX. yüzyılın başlarında da okul yetersizliği çok net ortadadır. Bu nedenle Süreyya Paşa (İlmen) tarafından okul yapılması ve eğitime destek olunması için de kurulan Uhuvvet-i Osmaniye Cemiyeti para toplamaya karar vermişti. Ancak yeterli para toplanamaması ve okulun nereye yapılacağı ile ilgili anlaşmazlıklar yüzünden bu girişim başarısız olmuştu. Bu başarısız girişimden sonra Abdülmecid Han’ın hizmetinde bulunmuş olan Cebbidil Kalfa hayatını kaybetmişti. Bu durum Maltepe’ye yapılacak olan yeni bir okulun sebebi olmuştu. Zira, Cebbidil Kalfa’nın sahip olduğu ve Maltepe’deki Rum okulunun yanında bulunan iki katlı bina, varisi olmadığından dolayı padişaha kalmıştı. Bunun üzerine Uhuvvet-i Osmaniye Cemiyeti Başkanı olan Kadri Bey, saraya bir telgraf çekerek bahsi geçen binanın bir ilkokul olmasını talep etti. Sultan Mehmed Reşad ise ölümüne çok üzüldüğü Şayeste Kadınefendi’nin adının okula verilmesi şartıyla binayı bağışladı.⁴⁶³ Bu esnada Uhuvvet-i Osmaniye Cemiyeti kapandı. Bunun üzerine Süreyya Paşa başkanlığında Maltepe Maarif Encümenliği adı altında bir yardım komisyonu oluşturuldu. Bu yardım komisyonu Şayeste Kadınefendi İlkokulu’na birçok yardımlarda bulundu. Böylece 14 Nisan 1912 tarihinde Maltepe’nin o döneme göre modern sayılan ilk ilkokulu açılmış oldu.⁴⁶⁴

Süreyya Paşa ve ailesi de Şayeste Kadınefendi İlkokulu’na birçok yardımda bulunmuştur. Nitekim Süreyya Paşa, Müslümanların eğitimde geri kaldığını sürekli vurgulamış, kıyaslama açısından da Gayrimüslimlerin kendi imkânlarıyla oluşturduğu Rum mektebini örnek vermişti. Nitekim, Maltepe Rum mektebi Türk okullarından daha iyi eğitim şartlarına sahipti. Süreyya Paşa eğitimdeki bu eksikliği görerek daha çok okul yaptırmak istemiştir. Ancak araya giren Balkan Savaşı nedeniyle bu istekler yarım

⁴⁶² Gülay İnce, *a.g.t.*, s.52.

⁴⁶³ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.75.

⁴⁶⁴ R. Özkan, *a.g.e.*, s.99.

kalmıştır.⁴⁶⁵ Balkan Savaşları esnasında Şayeste Kadınefendi İlkokulu askeri amaçlarla kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla eğitim ikinci planda kalmış ve yeni okul yapma teşebbüsleri sona ermiştir.

3.5.2. Mütareke ve sonrası

Mondros Ateşkes Antlaşması ile Şayeste Kadınefendi İlkokulu, İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmiştir. Bununla kalmayan İtilaf güçleri Maltepe'de okul olarak yapılması düşünülen bir arazi üstündeki uçak hangar ve motorlarını yakarak kullanılmaz hale getirmiştir.⁴⁶⁶ Bu esnada yakılan arazi İngilizler tarafından satılığa çıkarılmıştır. Maltepe Belediye Reisi Selahaddin Bey bunu fırsat bilerek araziyi satın almıştır. Satın alınan bu arazi üzerine kız ve erkek öğrenciler için bir okul yapılmıştır. Okulun yapımında emeği geçen Süreyya Paşa, Baytar Selahaddin Bey, Maltepe eşrafından Şaban Ağa⁴⁶⁷ ve Tedrisat-ı İbtidâiye Dairesi İkinci Şube kâtiplerinden Halid Bey'e Maarif Nezareti tarafından üçüncü derecede maarif nişanı verilmiştir.⁴⁶⁸ Ayrıca Süreyya Paşa'ya 300, Selahaddin Bey'e 250, Şaban Ağa'ya ise 155 Osmanlı lirası ödül verilmiştir.⁴⁶⁹ Maarif Nezareti müsteşarı Ali Reşit Bey okulun açılışına bizzat katılmıştır.⁴⁷⁰ Böylece zor koşullar altında da olsa Maltepe'de eğitim devam etmiştir.

Maltepe'de 1930'lu yılların başlarında ilk mektepler dışında eğitim kurumları yok denecek kadar azdır.⁴⁷¹ O dönem özellikle de orta mektep ihtiyacı ön plandadır. Öyle ki Kartal, Maltepe ve Pendik'te oturan vatandaşlar bu üç yerin tam ortasında orta mektep açılmasını talep etmekteydiler. Böylece okula gidecek olan öğrenciler eşit uzaklıkta olacaklardı.⁴⁷² Nitekim uzaklık sorunu Maltepe'de okuyan öğrencilere büyük zorluklar çıkartıyordu. Örneğin Maltepe'de oturan ve Drama mübadili olan Nuri adında kimsesiz bir çocuk Maltepe'de orta mektep bulamadığı için Kadıköy'e gitmek zorunda kalmış, ancak

⁴⁶⁵ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.77.

⁴⁶⁶ *A.g.t.*, s.77.

⁴⁶⁷ BOA, *Mektubi Kalemi (MF.MKT.)*, Kutu no:1241, Gömlek no:99.

⁴⁶⁸ BOA, *MF.MKT.*, Kutu no:1241, Gömlek no:96.

⁴⁶⁹ Para ödülü alan diğer bazı Maltepe eşrafı: Kahraman Bey-50 lira, Nuri Bey-30 lira, Şerif Bey-25 lira, Merd Mustafa Ağa- 25 lira, Eyüb Ağa-25 lira, Hüseyin Çavuş-20 lira, Nebi Ağa-10 lira, Mehmed Ağa-10 lira; Bkz. BOA, *MF.MKT.*, Kutu no:1241, Gömlek no:99.

⁴⁷⁰ Ö.K. Karacagil, *a.g.t.*, s.78.

⁴⁷¹ 1930 Aralık ayında Maltepe Birinci Mektep Müdürü Memduh Bey adında biriydi. Bkz. *Son Posta Gazetesi*, 29 Kânunuevvel 1930.

⁴⁷² *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Ocak 1936.

orada bile kayıt sırasında bazı sorunlar yaşamıştı.⁴⁷³ Maltepe’de ayrıca harf inkılâbından sonra okumayı yaygınlaştırmak için millet ve halk dersaneleri açılmıştır.⁴⁷⁴

Maltepe’de ve diğer bölgelerde ilkokullar, birinci mekteb, ikinci mekteb diye adlandırıldı.⁴⁷⁵ Maltepe’de ise o dönem iki adet ilk mekteb bulunuyordu.⁴⁷⁶ Maltepe gibi küçük yerlerde ilk mekteplerin eğitim ortamı tamamen dayanışma üzerineydi.⁴⁷⁷ Nitekim 1934 yılında Maltepe ilk mektebi başmuallimi Zeki Bey okulda bir himaye heyeti kurarak haftada dört gün boyunca altmış çocuğa sıcak yemek vererek onlara yardımda bulunmuştu. Çocuklar ise buna karşılık çanta, askı, kutu gibi ders araç ve gereçleri yapmakta ayrıca kırılan okul eşyalarını tamir etmekteydiler. Böylece eğitimdeki olanaksızlıklar telafi edilmeye çalışılmıştır. Maltepe ilk mektebinde ayrıca bir inkılâp müzesi yapılacağı duyurulmuştu.⁴⁷⁸

Maltepe CHP teşkilatı da zaman zaman toplanıp Maltepe’nin durumu hakkında görüşmeler yapıyordu. Nitekim eğitim konusunda da görüşmeler yapılmıştı. 10 Eylül 1935’te yapılan bir toplantıda Maltepe’de okuyan kız talebelerin durumu görüşülmüş ve bu konuda gerekli adımların ve yardımların yapılacağı kararı alınmıştı.⁴⁷⁹

11 Mart 1935 tarihinde Türklük ve eğitim camiası için büyük bir kayıp yaşanmıştı. Türkçü düşüncesiyle tanınan ünlü eğitimci ve siyaset adamı Yusuf Akçura, Haydarpaşa Tren İstasyonu’nda geçirdiği kalp krizi sonucu hayatını kaybetmişti. Yusuf Akçura’nın son anlarında ise yanında Maltepe’de oturan bir doktor yer almış ancak yaptığı müdahaleye rağmen Yusuf Akçura hayatını kaybetmiştir.⁴⁸⁰

Maltepe’de görev yapan eğitim müfettişleri de mevcuttu. 25 Eylül 1936 tarihli bir duyuru da İzzet Koçak adlı bir müfettişin Maltepe’de bir ve iki numaralı mıntıka da

⁴⁷³ *Haber Gazetesi*, 13 Birinciteşrin 1936.

⁴⁷⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 İkinciteşrin 1933.

⁴⁷⁵ Maltepe ilk mektebinde İhsan Bey adında bir muallim görev yapmaktaydı. Bkz. *Son Posta Gazetesi*, 27 Ağustos 1930.

⁴⁷⁶ *Haber Gazetesi*, 18 Şubat 1937.

⁴⁷⁷ O dönem ilkokullar, bayramları coşkuyla kutlar ve topluca bir araya gelerek gezi etkinlikleri düzenlerlerdi. Nitekim 6 Mayıs 1929’da Maltepe, Pendik ve Kartal’daki ilkmektebler topluca Yakacak’a giderek Hıdırellez Bayramı’nı kutlamışlardı. Bkz. *Milliyet Gazetesi*, 5 Mayıs 1929.

⁴⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Nisan 1934.

⁴⁷⁹ *Kurun Gazetesi*, 11 Eylül 1935.

⁴⁸⁰ *Kurun Gazetesi*, 12 Mart 1935.

görevlendirdiği yazmaktadır. Ancak bu müfettişlerin görev yerleri sürekli değişmekteydi.⁴⁸¹

3.6. Doğal Afetler ve Kazalar

3.6.1. Depremler

Doğal afet denilince akla ilk gelen depremlerdir. Bizans döneminden bu yana Maltepe ve etrafında gerçekleşen depremler nedeniyle birçok yapı zarar görmüş, yıkılmış ve günümüzde izi kalmamıştır. Örneğin 869 yılında İstanbul'da gerçekleşen bir deprem yaklaşık 40 gün sürmüştür. 1010 yılında gerçekleşen başka bir İstanbul depremi ise 2 ay aralıklarla devam etmiştir. Öyle ki Maltepe ve Büyükkada arasında kalan Vordonisi Adası'nın bu deprem sonucu yıkıldığı ve denize gömüldüğü bilinmektedir. Yine 1346 yılında gerçekleşen bir başka İstanbul depremi aralıklarla bir yıl sürmüştür.⁴⁸²

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ise Maltepe'nin tarihini değiştirecek bir deprem yaşanmıştır. Maltepe, 22 Ağustos 1509 yılında, II. Beyazıt'ın padişah olduğu dönemde İstanbul bölgesini kapsayan büyük bir deprem nedeniyle yıkılmış ve harabeye dönmüştü. Öyle ki bu depremler silsilesi 45 gün boyunca devam etmiştir. Bu nedenle o dönem Maltepe'nin yeni yerleşim merkezi biraz daha batıya yani Maltepe'nin şimdiki yerine yapılmıştır. Dolayısıyla bugün Maltepe dediğimiz yer aslında XVI. yüzyılın başlarında kurulmuştur. 1509 İstanbul depreminin etkisi o kadar büyüktü ki tarih boyunca insanlar tarafından *küçük kıyamet* olarak anılmıştır. İstanbul'da ayrıca 1690, 1719, 1766 ve 1790 yıllarında irili ufaklı bazı depremler yaşanmıştır.⁴⁸³ Bu depremler büyüklüklerine göre Maltepe'yi de etkilemiştir.

Gerçekleşen depremlerde mağdur olanlara çeşitli yardımlar da yapılmıştır. 10 Temmuz 1894 tarihinde İstanbul ve çevresinde meydana gelen bir depremde Kartal Kaymakamlığı, Maltepe ve civar köylerde evsiz kalanlar için 200 çadırılık bir istekte bulunmuştur.⁴⁸⁴ Depremden sonra II. Abdülhamid tarafından yazdırılan bir rapora göre

⁴⁸¹ *Açık Söz Gazetesi*, 25 Eylül 1936.

⁴⁸² Hamiyet Sezer, "1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.:18/S.:29, Ankara 1996, s.169.

⁴⁸³ *A.g.m.*, s.169.

⁴⁸⁴ BOA. *Yıldız Perakende, Şehremaneti Kataloğu (Y..PRK.ŞH.)*, Kutu no:4, Gömlek no:98.

Katırlı ve Maltepe köyleri arasındaki 39 kilometrelik alanın depremden en çok zarar gören bölgelerden olduğu yazmaktadır. Maltepe’de tren istasyonu, çevresinde bulunan kahve ve gazinolar ise yıkılmıştır.⁴⁸⁵ Bu depremde İstanbul genelinde en az 474 kişinin öldüğü tahmin edilmektedir.⁴⁸⁶ Heybeliada ve Kınalıada gibi yerler de çok büyük zararlar görmüştür. Ancak bu depremin Maltepe’de yarattığı hasar diğer yerlere göre o kadar büyük değildir. Bunun başlıca sebebi ise Maltepe’nin arazi ve bina yapısının diğer yerlere göre daha iyi olmasıdır.

3.6.2. Yangınlar

Doğal afet denilince akla gelen bir başka felaket de yangınlardır. Maltepe’de de tarih boyunca çok sayıda yangınlar meydana gelmiştir. Örneğin 1896 yılında çıkan bir yangında Matyos adlı bir Gayrimüslim vatandaşın evi yanmış, bu yangın büyümüş ve etrafındaki on beş adet evin daha yanmasına neden olmuştu.⁴⁸⁷

Yangınlarda özellikle devlet ve toplum dayanışmaları ön plana çıkmıştır. Örneğin 1899 yılında Maltepe’de çıkan bir yangında o dönem Maltepe Rum cemaatinin ruhani reisi olan Bursalı Papa Yani Hıralamidi Efendi’nin mağdur olan insanlara yardımlarda bulunması takdire değerdir. Hatta bu yardımlar karşılığında devlet tarafından kendisine madalya bile verilmiştir.⁴⁸⁸

Maltepe’de çıkan yangınların birçok sebebi vardı. Bunlardan biri de tren vagonlarının çıkardığı kıvılcımlardı. Bundan dolayı çıkan irili ufaklı yangınlar hakkında tedbir alınması ile ilgili 1918’de resmi yazışmalar gerçekleşmiştir.⁴⁸⁹

Maltepe’de 1924 yılında çıkan büyük bir yangında Mübadele yüzünden Maltepe’den ayrılan Rumların bıraktıkları evlerin ve arazilerin büyük bir kısmı zarar görmüştü.⁴⁹⁰ 8 Ekim 1926’da gerçekleşen başka bir yangında ise Maltepe’de 110 adet bina yanmıştır.⁴⁹¹ 1928 yılında çıkan büyük bir yangında ise Feyzullah Efendi’nin 1700’lü

⁴⁸⁵ Yonca Kösebay Erkan, *a.g.t.*, s.170.

⁴⁸⁶ H. Sezer, *a.g.m.*, s.169.

⁴⁸⁷ BOA. *Y.PRK.ŞH.*, Kutu no:4, Gömlek no:98.

⁴⁸⁸ BOA, *DH.MKT.*, Kutu no:7, Gömlek no:50.

⁴⁸⁹ BOA, *DH.İ.UM*, Kutu no:19, Gömlek no:3.

⁴⁹⁰ H. Kurtuluş vd., *a.g.e.*, s.74.

⁴⁹¹ *A.g.e.*, s.118.

yıllarda Maltepe’de yaptırmış olduğu hamam, çeşme ve sıbyan mektebi gibi yapılar zarar görmüştür.⁴⁹² Bu yapılardan geriye sadece çeşme ve hamam yapısı kalmıştır.

4 Ağustos 1934 tarihinde, saat 16.00’ı gösterirken, Küçükalyalı’da bir kadının evinde çıkan bir yangında yaklaşık 31 ev yanmıştır.⁴⁹³ Yapılan tahkikatta bahsi geçen kadının 9 yaşındaki kızını evde yalnız bıraktığı ve kızın da patlıcan kızartmaya başladığı tespit edilmişti. Patlıcan kızartılırken ocaktan sıçrayan kıvılcımların yakındaki biber otlarını tutuşturduğu ve böylece yangının büyüdüğü anlaşılmıştı. Yangın o kadar büyümüşü ki Kartal, Kadıköy, Üsküdar, Büyükkada ve Pendik itfaiyeleri yangına müdahale etmek zorunda kalmıştı. Yangında ölü ve yaralı olmamıştır ancak etrafta bulunan at, tavuk, horoz ve inek gibi hayvanlar telef olmuştu. Yangında evleri zarar görenlerin hiçbirinin sigortalı olmaması zararı büyütülmüştü. Evleri ve eşyaları yanan insanlar ise yakındaki mahallelere yerleştirilmişti. Bunlardan 15 kişilik mübadil ailesi ise Maltepe Camii’ne yerleştirilmiştir. İtfaiye ve yetkili makamlar gece 00.00’a kadar yangınla meşgul olmuşlardır.⁴⁹⁴ Hilaliahmer Reisi Ali Paşa da Maltepe’ye gelerek yetkililerle görüşmüş ve yangından zarar gören 183 kişiye çeşitli yardımlar yapmıştır. Mağdurlara ekmek, çorba, on çadır, beş top kumaş ve yüz kadar kasket verilmiştir.⁴⁹⁵ Bu yangında, çoğunlukla ahşap yapıya sahip olan Küçükalyalı’nın neredeyse tamamı yanmıştır. Maltepe’nin tamamına yakını da yanma tehlikesi geçirmiştir.⁴⁹⁶ Evleri yanan Maltepelilerin isimleri şunlardır:

*Refia, Mübadil Ali Galip, Hüseyin, Hacı Hasan oğlu Ali, Hürriyet, Kâmil, Acem oğlu Münir, Dramalı imam Nuri, Yumak Halil, Kuru kahveci oğlu Hafız, Kadioğlu Hüseyin, Ahmet, Aşçı Mehmet, Hacı Hasan oğlu Davud, Jandarma Yüzbaşı Hilmi, Nuri, Nalbant ustası İdris, Miralay Seyfi, Hasan Basri ve Bakkal Rasim.*⁴⁹⁷

⁴⁹² A. Aksel, *a.g.m.*, s.281-282.

⁴⁹³ *Akşam Gazetesi*, 5 Ağustos 1934.

⁴⁹⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 5 Ağustos 1934.

⁴⁹⁵ *Haber Gazetesi*, 9 Ağustos 1934.

⁴⁹⁶ *Akşam Gazetesi*, 6 Ağustos 1934.

⁴⁹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 6 Ağustos 1934.

28 Haziran 1937 gecesi ise Cevizli’de İlyas adlı bir vatandaşın fundalığı ve eşyaları yanmıştır. Ancak yangının sigaradan kaynaklandığı tespit edilerek İlyas adlı bu şahıs sorguya alınmıştır.⁴⁹⁸

3.6.3. Tren kazaları

Maltepe, Haydarpaşa Tren Hattı’nın tam ortasından geçmesi nedeniyle sıklıkla tren kazalarına şahitlik etmiştir. Örneğin 1919 yılında gerçekleşen bir tren kazasında Binbaşı Selahaddin Bey’in emir eri olan Mustafa adındaki bir asker, tren çarpması sonucu vefat etmiştir.⁴⁹⁹ 3 Şubat 1929’da ise İstanbul karlar altındayken ilginç bir tren kazası olayı yaşanmıştır. Pendik’ten kalkan bir tren Maltepe-Kartal arasında kara saplanmıştır. Haydarpaşa’dan kalkan bir yardım treni ise olay yerine ulaşır mahsur kalan 25 yolcu kurtarmıştır. Ancak karları temizlemeye gelen tren, Kartal’da karlar altında kalmıştır. İşin ilginç tarafı ise bu treni kurtarmaya gelen başka bir tren Göztepe-Erenköy arasında yine kara saplanmıştır. Son trende mahsur kalan 50 kişi ise ancak merdivenlerle kurtarılabilmıştır.⁵⁰⁰ 28 Eylül 1929’da da Maltepe-Pendik arası tren yolunda çökme meydana gelmiş bu yüzden seferler aksamıştır.⁵⁰¹

14 Mart 1930’da Haydarpaşa’dan hareket eden bir banliyö treni ise Bostancı-Maltepe arasında bir genç kıza çarparak yaşamına son vermiştir.⁵⁰² 1933 yılının Temmuz ayında gerçekleşen başka bir tren kazasında ise Pendik’ten Maltepe yönüne doğru gelen 33 numaralı banliyö treni Küçükalyalı’dan geçerken Hüseyin adlı işçi bir vatandaşın 3 yaşındaki oğlu Kazım’a çarparak ölümüne neden olmuştur.⁵⁰³ 18 Nisan 1936’da ise Ankara’dan yola çıkan bir tren, Maltepe istasyonu yakınlarında okula yetişmeye çalışan 12 yaşındaki Kemal adında bir çocuğa çarpmıştır. Çocuk yaralanmış ve hastaneye götürülerek tedavi altına alınmıştır.⁵⁰⁴

⁴⁹⁸ *Akşam Gazetesi*, 30 Haziran 1937.

⁴⁹⁹ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:3, Gömlek no:24.

⁵⁰⁰ *İkdam Gazetesi*, 4 Şubat 1929.

⁵⁰¹ *Son Saat Gazetesi*, 29 Eylül 1929.

⁵⁰² *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Mart 1930.

⁵⁰³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1933.

⁵⁰⁴ *Kurun Gazetesi*, 19 Nisan 1936.

3.6.4. Deniz kazaları

Maltepe bir deniz ve liman kenti olduğu için sıklıkla deniz kazalarının yaşandığı bir yerdir. 15 Şubat 1930'da meydana gelen bir deniz kazasında Maltepe Vapuru Haydarpaşa'dan hareket ettikten sonra Kadıköy'den kalkan Burgaz Vapuru ile çarpışmış, gemiler hasar almış ve yolcular büyük panik yaşamışlardır. Ancak bu kazada ölen ve yaralanan olmamıştır.⁵⁰⁵ 7 Ekim 1930'da ise Maltepe önlerinde bir yelkenli gemi, şiddetli lodostan dolayı batma tehlikesi geçirmiş ancak Adalar'da bulunan Filo Kumandanlığı tarafından hem gemi hem de kendileri kurtarılmıştır.⁵⁰⁶

Maltepe açıklarında 6 Ekim 1934'te gece saat 03.30 civarlarında gerçekleşen bir deniz kazasında ise bir şilep ile yolcu kayığının çarpışması sonucu 55 yolcudan ancak 22'si kurtarılabilmektedir. Ölen kişilerin çoğu Yalova'dan gelen köylülerdir. Kaza, Heybeliada ve Maltepe arasında gerçekleşmiştir. Kazanın tesiri o kadar büyüktü ki cesetlerden bazıları Kınalıada sahillerine kadar sürüklenmiştir.⁵⁰⁷ Adalar dâhil Kartal ve Maltepe önlerinde 7 adet cesede rastlanmıştır.⁵⁰⁸ Kazanın çimento taşımak için yola çıkan Feruzan adlı bir şileple, Yalova'dan hareket eden, sebze ve meyve taşıyan, buna rağmen arkasına 55 kişilik bir yolcu kayığı bağlayan bir motor arasında gerçekleşmiştir.⁵⁰⁹ Kazanın oluşmasında denetim ve dikkat eksikliği göze çarpmaktadır. Kazanın olduğu günlerde ise kamuoyunda tartışma yaşanmıştır. Zira kayıkla yolcu taşımacılığı eleştirilmiş ve bunun ilkel bir yolculuk yöntemi olduğu belirtilmiştir.⁵¹⁰ Hatta Yalova'dan hareket eden motorun kaptanı Faik Bey'in kaptan patentini olmadığı iddia edilmiştir. Ayrıca ilgili motorda siren ikazı ve kurtarma aracı olmadığı da tespit edilmiştir.⁵¹¹ Kazada ölen vatandaşların ailelerine ise yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Yardım eden kurumlardan biri de Maltepe Piyade Atış Mektebi zabitleridir. Zabitler 15 lira yardımda bulunmuşlardır.⁵¹²

23 Ağustos 1934'te ise İstanbul Valisi Muhiddin Bey (Üstündağ) Heybeliada'da bir ziyarette bulunduktan sonra deniz motoruyla İstanbul'a dönerken motor su almaya

⁵⁰⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1930.

⁵⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 08 Birinci Teşrin 1930.

⁵⁰⁷ *Zaman Gazetesi*, 8 Teşrinievvel 1934.

⁵⁰⁸ *Haber Gazetesi*, 17 Birinci Teşrin 1934.

⁵⁰⁹ BCA:30.10.0.0/117.818.7.

⁵¹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 8 Birinci Teşrin 1934.

⁵¹¹ *Beyoğlu Gazetesi*, 09 Octombre 1934.

⁵¹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Birinci Teşrin 1934.

başlamıştır. Kaptan, motoru Maltepe'ye kadar getirmek istese de mesafe olarak Heybeliada daha yakın olduğu için tekrar Heybeliada'ya dönmüştür. Böylece İstanbul Valisi Muhiddin Bey büyük bir kaza atlatmıştır.⁵¹³ 31 Mart 1935 tarihinde ise bir vapurdan denize düşme olayı gerçekleşmiştir. Maltepe Telefon Şirketi memurlarından Melahat adındaki bir kadın 19.30 seferi ile Maltepe Vapuru'na binmiş ancak vapur Kınalıada'ya yaklaştığı sırada denize düşmüştür. Bütün aramalara rağmen kadın bulunamamıştır.⁵¹⁴

19 Haziran 1935'te Büyükkada'dan kalkan Maltepe Vapuru, Haydarpaşa'ya hareket ederken sis nedeniyle denizde kontrolü kaybederek Fenerbahçe'de kayalıklara oturmuştur. Kazada ölen ya da yaralanan olmamıştır. Kaza sonunda yapılan incelemelerde vapurun delinmediği, sadece burun kısmının kayalıklara sıkıştığı anlaşılmıştır. Vapurun kaptanı, Fenerbahçe kıyısına geldiğinde sis düdüğünü duymadığını, kendilerini açıklarda zannettiğini ve bu yüzden kazanın gerçekleştiğini söylemiştir. Kazadan bir gün sonra Türk gemi kurtarma şirketine ait Alemdar adlı bir gemi Maltepe Vapuru'nu kayalıklardan kurtarmıştır. Haliç'e getirilen vapur burada onarıma alınmıştır.⁵¹⁵ 4 Eylül 1935'te ise su satan bir kayıkçı rüzgârın etkisiyle Maltepe açıklarına kadar sürüklenmiş, sattığı damacaneler ise denize dökülmüştür. Kayıkçı daha sonra Maltepe açıklarında kurtarılmıştır.⁵¹⁶

8 Nisan 1936 tarihinde Şirketi Hayriye'nin 54 numaralı vapuru ile Akay İdaresi'ne ait Maltepe Vapuru, Haliç yakınlarında birbirlerinin üzerine çıkarak çarpışmış ancak fazla bir hasar olmamıştır. Kazada vapur kaptanları suçu birbirlerine atmışlardır.⁵¹⁷ 7 Aralık 1937'de Maltepe açıklarında gerçekleşen başka bir kazada ise bir mezbahaya ait olan ve et taşıyan bir motorda yangın çıkmıştır.⁵¹⁸ 4 Temmuz 1937'de ise Maltepe Vapuru, haddinden fazla yolcu aldığı için su almaya başlamış ve Haliç köprüsüne kadar zorlukla gelebilmiştir. Deniz Ticareti Müdürlüğü olay hakkında soruşturma başlatmıştır.⁵¹⁹

⁵¹³ *Akşam Gazetesi*, 23 Ağustos 1934.

⁵¹⁴ *Haber Gazetesi*, 1 Nisan 1935.

⁵¹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1935.

⁵¹⁶ *Haber Gazetesi*, 4 Eylül 1935.

⁵¹⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 9 Nisan 1936.

⁵¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 07 Aralık 1937.

⁵¹⁹ *Son Telgraf Gazetesi*, 5 Temmuz 1937.

3.6.5. Trafik kazaları

Maltepe’de karayolları 1930’lu yıllardan sonra gelişmeye başladığından ayrıca araç sayısı önceki yıllara göre daha çok arttığından trafik kazalarının özellikle bu tarihten sonra artmaya başladığı söylenebilir.

20 Temmuz 1930’da Maltepe’den Kadıköy’e gitmekte olan hususi bir otomobil kontrolünü kaybederek bir hendeğe düşmüştür. Maltepe ve Bostancı arasında gerçekleşen bu kazada otomobilin içinde bulunan dört kişi yaralanmış, durumu ağır olan Şevki adındaki şoför ise Haydarpaşa Hastanesi’ne kaldırılmıştır.⁵²⁰

26 Eylül 1931’de meydana gelen bir otobüs kazasında ise Kadıköy’den Maltepe Endaht Mektebi’ne yolcu taşıyan bir otobüs hendeğe yuvarlanmış ve bir çınar ağacına çarpmıştır. Kazada ölen olmazken Sami, Kerim, Recep, Nüzhet, Ali Rıza, Hikmet, Nusrat, Cevat, Ruhi, Ferit, Ziya, Muzaffer, Naim ve Nafiz adındaki vatandaşlar yaralanmıştır. Yaralılar Haydarpaşa Hastanesine nakledilmişlerdir.⁵²¹ 11 Ekim 1936’da ise üçlü bir trafik kazası yaşanmıştır. Maltepe Piyade Atış Mektebi’ne ait 10 numaralı kamyonla, Fenerbahçe’den gelen 29 numaralı tramvay ve 1661 numaralı bir otomobil, Kızıltoprak Orta mektebi önünde çarpışmışlardır. Kazada ölen ve yaralanan olmamış, maddi hasar meydana gelmiştir.⁵²²

18 Nisan 1937’de saat 14.00’da Maltepe Endaht Mektebi askerlerini taşıyan iki otobüs birbirleriyle yarışırken kontrollerini kaybetmiş ve Bostancı köprüsünden tren yoluna düşmüştür. Yolculardan Muzaffer, Daver ve Ahmed ağır, Zeki, Hikmet, Kemal, Türkan, Ahmet, Beyazıt ve bir polis memuru hafif yaralanmıştır. Erenköy zabıtası kazaya yetişmiş ve yaralıları Haydarpaşa Hastanesi’ne kaldırmıştır. Kazaya Üsküdar müddeiumumiliği el koymuştur. Kazada iki şoför de gözaltına alınmıştır.⁵²³ 13 Eylül 1937’de ise Küçükyalı’da Necati adlı bir vatandaşın kullandığı otomobil bir kahve

⁵²⁰ *Milliyet Gazetesi*, 21 Temmuz 1930.

⁵²¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 27 Eylül 1931.

⁵²² *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Birinciteşrin 1936.

⁵²³ *Açık Söz Gazetesi* 19 Nisan 1937; *Akşam Gazetesi*, 19 Nisan 1937.

duvarına çarpmış, kaza sonucunda otomobilde bulunan Seniye ve Selma adındaki iki kadın yaralanmıştır.⁵²⁴

03 Kasım 1938'de Maltepe'ye kayıtlı 2 numaralı kamyon Kadıköy'den geçerken Ali adında 16 yaşındaki bir gence çarpmıştır. Başından yaralanan genç kazayı ucuz atlatmıştır.⁵²⁵ 23 Aralık 1938'de ise Maltepe Belediyesi'ne kayıtlı 7-36 plaka numaralı hususi otomobil Kadıköy Kuşdili'nde önüne çıkan bir kadına çarpmış ve ağır yaralanmasına neden olmuştur.⁵²⁶

3.6.6. Bulaşıcı hastalıklar

Afet ve kazaların dışında Maltepe'de bulaşıcı hastalıklarla ilgili de birçok tedavi ve önleyici çalışmalar yapılmıştır.⁵²⁷ Öyle ki 1930'lu yılların başlarında Maltepe ve komşu ilçelerde sıtma hastalığı ortaya çıkmış ve yayılmıştı. Sivrisineklerin yoğunluğu Maltepe'de yaşayanları da oldukça rahatsız etmişti. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü konu ile ilgilenmiş ve sıtma hastalığına yakalananların belediye ve hükümet tabiplerine bildirilmesini istemişti. Sıtma hastalığı bulaşıcı olduğu için bu hastalığa yakalananların bir yerden başka bir yere gitmesi de oldukça risk taşıyordu. Bu nedenle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Müdürlüğü hasta nakilleri için tabiplerden izin alınması ve sıtma vakalarının yetkililere bildirilmesini istemişti.⁵²⁸ Sivrisinek konusunda ise ilerleyen yıllarda olumlu çalışmalar yapılmış ve sivrisinekler azalmıştır.⁵²⁹

1937 yılında ise İstanbul'da tifo salgını çıkmış ve beraberinde birçok tartışmayı getirmişti. Haydarpaşa Hastanesi doktoru General Tevfik Sağlam verdiği demeçte İstanbul'da sadece Terkos, Elmalı ve Hamidiye sularının güvenliği olduğunu ancak içinde

⁵²⁴ *Haber Gazetesi*, 14 Eylül 1937.

⁵²⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Kasım 1938.

⁵²⁶ *Haber Gazetesi*, 24 Birincikanun 1938.

⁵²⁷ Ancak bazen çalışmalarda görülen aksaklıklar şikâyet edilmiştir. Örneğin 1915'te Emraz-ı Sâriye Nizamnamesi'ne (Bulaşıcı Hastalık Nizamnamesi) aykırı hareket eden Maltepe Belediyesi'ne ceza verilmesi için bir dilekçe yazılmıştır. Dilekçelere konu olan şikâyetler ise belediyeye müracaat eden kişilere cevap verilmemesi ve kuduz köpeklere yeterince dikkat edilmemesi gibi konulardı. Bkz. BOA, *Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliye ve Vilayât Müdürlüğü Kataloğu (DH.UMVM)*, Kutu no:96, Gömlek no:1.

⁵²⁸ *Milliyet Gazetesi*, 5 Teşrinisani 1930.

⁵²⁹ Maltepe Feyzullah Caddesi'nden Muhittin ve Gülsuyu Caddesi'nden Sabri adındaki vatandaşlar bu konuda gazeteye demeç vermiş, sivrisinek sorununun çözüldüğünü ve böylece rahatladıklarını belirtmişlerdir. *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ağustos 1935.

Maltepe'nin de olduğu Taşdelen ve Karakulak gibi diğer suların şüpheli durumda olduğunu söylemiştir.⁵³⁰

3.7. Asayiş Olayları

Maltepe'de Mütareke Dönemi'nde gerçekleşen asayiş olayları genellikle Rumlar ve Türkler arasında gerçekleşmiş, bazen işgal kuvvetlerinin karıştığı olaylar da olmuştur. 23 Mart 1919'da gerçekleşen bir olayda Maltepe sahilinde içki içen dört Rum, havaya ateş açmış, ihbar üzerine olay yerine gelen Jandarmalara ise "...sizin hükmünüz geçti..." gibi sözler söylemişlerdir. Karakola getirilmek istenen Rumlar, Ermeni kökenli bir İngiliz memuru tarafından engellenmiştir. Maltepe'de yaşayan Rum halkının desteğini alan Rumlar olay çıkmaması için serbest bırakılmışlardır.⁵³¹

Maltepe'de mütareke döneminde hırsızlık vakalarına da rastlanmıştır. En çok çalınan şeylerin başında ise otlak hayvanları geliyordu. 1919 Mayıs ayının başlarında gerçekleşen bir olayda koyun hırsızlığı yaşanmış, hırsızlarla yapılan çatışmada ise sadece altı adet koyun kurtarılmıştı. Hırsızlar ise gece karanlığından faydalanarak kaçırmaya başarmıştır.⁵³²

İngilizlerin Maltepe'de bulunduğu sırada gerçekleşen bir olayda ise 10 Mayıs 1919 tarihinde Maltepe'de nöbet tutan ve içki içen iki İngiliz askeri arasında bir tartışma yaşanmış ve askerlerden birisi diğerini öldürmüştür. Kaçan diğer İngiliz askeri ise kendisini takip eden İngiliz müfrezesi tarafından ölü olarak ele geçirilmiştir.⁵³³

Maltepe'de yaralama olayları da sık sık yaşanmıştır. Bunların birinde 1919'un temmuz ayında gerçekleşmiştir. Maltepe Karakolu'ndan devriye neferi olarak görev yapan Abdullah oğlu Halim adlı bir asker, Bahçıvan Arnavut Ramazan ve arkadaşı Numan tarafından yaralanmış, zanlılar ise yakalanmıştır.⁵³⁴

Maltepe'de kaza sonucu cinayet vakalarına da rastlanmıştır. 1919'un ağustos ayında gerçekleşen bir olayda Tahsildar Ahmed Efendi'nin oğlu Ahmed Edip adlı bir şahıs

⁵³⁰ *Son Telgraf Gazetesi*, 25 Haziran 1937.

⁵³¹ M. Aydoğdu, *a.g.t.*, s.136.

⁵³² BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:13, Gömlek no:96.

⁵³³ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:8, Gömlek no:7.

⁵³⁴ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:16, Gömlek no:118.

babasının tabancasıyla kız kardeşini kazaen öldürmüş ve bu yüzden de müdde-i umumilikçe sadece ikametgâhı tespit edilerek serbest bırakılmıştır.⁵³⁵

Maltepe'deki işgal kuvvetleri Kurtuluş Savaşı bittikten sonra bile Türklerin malına ve canına kastetmişlerdir. 10-11 Temmuz 1923 tarihinde Maltepe'de gerçekleşen bir olayda bir Fransız süvari birliği, Müslüman bir Arnavut çobanını öldürmüş ve koyunlarını çalmışlardı.⁵³⁶ İşgalin bitmek üzere olduğu bir dönemde gerçekleşen bu vahim olay, işgalin başladığı 1918 yılından beri İstanbul ve Maltepe'de neler yaşandığı ile ilgili bizlere önemli ipuçları vermektedir.

Maltepe'de denizden dolayı boğulma vakalarına da sıkça rastlanmıştır. Örneğin 1933'te, Salih Zeki Efendi adlı bir vatandaşın Hasan adındaki oğlu Maltepe plajından denize girmiş ve elli metre açılarak boğulmuştur.⁵³⁷

Maltepe'de esrar kaçakçılığı olayları da yaşanmıştır. 21 Ocak 1934 tarihinde Yalova'dan İstanbul'a doğru gelen Maltepe Vapuru'nda İbrahim adında bir şahıs beline sarılı şekilde iki kilo esrarla yakalanmıştı.⁵³⁸ Yine 18 Mart 1934 tarihinde aynı vapurda Hüseyin adlı bir şahısta üç buçuk kilo esrar yakalanmıştır.⁵³⁹ Bu olaylarla beraber Maltepe etrafında uyuşturucu kaçakçılığının yaşandığı ortaya çıkmıştı. Nitekim esrar kullandığı için mahkemeye çıkarılan Üsküdarlı bir şahıs Maltepe'ye kadar gidip esrar temin ettiğini itiraf etmiştir.⁵⁴⁰

22 Şubat 1935 tarihli bir habere göre ise Maltepe Şeftali Sokak'ta Halil adında bir şahıs, kadın meselesi yüzünden Acem Haydar adında başka bir şahsı sustalı çakı ile altı yerinden yaralamıştı. Bu olay sonucu suçlu yakalanmış, yaralı şahıs ise Haydarpaşa Hastanesi'ne kaldırılmıştır.⁵⁴¹ 24 Temmuz 1935 tarihinde gerçekleşen başka bir olayda ise 65 yaşında olan Yanyalı Abdullah adında bir vatandaş Maltepe'ye koyun götürürken Kadıköy İbrahim Ağa çiftliğinde bir kuyuya düşmüş ve boğulmuştur. Yapılan tahkikatta

⁵³⁵ BOA, *DH.EUM.AYŞ.*, Kutu no:66, Gömlek no:60.

⁵³⁶ BOA, *HR.İM.*, Kutu no: 46, Gömlek no:43.

⁵³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Ağustos 1933.

⁵³⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ocak 1934.

⁵³⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1934.

⁵⁴⁰ *Son Telgraf Gazetesi*, 19 Mart 1937.

⁵⁴¹ *Haber Gazetesi*, 22 Şubat 1935.

ölen vatandaşın evsiz olduğu ve sürekli içki içtiği tespit edilmiştir. Bu yüzden olayın kaza olduğu düşünülmüştür.⁵⁴²

1936 Nisan ayında ise portakal taciri olan İbrahim adındaki bir şahsın evlatlık olarak aldığı Seher adında bir kızın cesedi bulunmuştur. Daha sonra ölen kızın, Maltepe Vapuru'nda çalışan Ömer Hilmi adında bir şahsın kızı olduğu anlaşılmıştır. Ömer Hilmi kızının ölümünü şüpheli görerek cesedin morga kaldırılmasını ve incelenmesini istemiştir.⁵⁴³

21 Temmuz 1936'da gerçekleşen bir kazada ise bir şikâyet konusu bahis olmuştu. Maltepe, Fırın Sokak, 14 numaralı evde oturan İstanbul Adliye mübaşirlerinden Mehmet Ali adlı bir vatandaşın 5 yaşındaki oğlu Hasan, saat 6 buçuk civarında Maltepe Belediyesi önünde bulunan evlerinin beş metre yüksekliğindeki penceresinden kaldırılma düşmüş ve acilen eczaneye götürülerek yaraları sarılmıştır. Ancak yaraları ciddi olduğu için Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne kaldırılmıştır. Ancak iddialara göre bahsi geçen yaralı çocuk, doktorlar tarafından ilgi görmemiş ve sadece bir pansuman yapılarak hastaneden gönderilmiştir.⁵⁴⁴

19 Kasım 1936 tarihinde Maltepe Piyade Atış Mektebi'nde çalışan Seyfeddin adında bir zabıt Bakkalbaşı Köyü'ndeki evine gittiğinde karısını başından bıçak darbesi almış şekilde ölü bulmuş ve zabıtalara haber vermişti. Ancak Kadıköy polisi, kadının aslında kocası tarafından öldürüldüğünü tespit etmiştir. 29 Kasım 1936 tarihinde ise Maltepe'de Aziz adlı bir köylü donarak ölmüştür.⁵⁴⁵

Maltepe'de mübadillerin de dâhil olduğu asayiş olaylarına rastlanmıştır. 8 Ocak 1937 tarihli bir habere göre Maltepe sahilinde ikamet eden Nusretli mübadillerinden İzzet oğlu Seyyid, Mehmed adlı bir vatandaşın 15 yaşında olan kızı Hatice Safiye'yi kaçırmıştır. Zanlı yakalanarak savcılığa sevk edilmiş, kaçırılan kız ise babasına teslim edilmiştir. Yine aynı tarihte Maltepe Sakızağacı'nda oturan Ali adında biri yine ayı yerde oturan Ayşe adlı

⁵⁴² *Haber Gazetesi*, 25 Temmuz 1935.

⁵⁴³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Nisan 1936.

⁵⁴⁴ *Açık Söz Gazetesi*, 27 Temmuz 1936.

⁵⁴⁵ *Haber Gazetesi*, 23,29 İkinciteşrin 1936.

bir kızını kaçırmıştır. Ancak kaçırılan kız 20 yaşında ve istekli olduğu için konuyla ilgili resmi bir işlem yapılmamıştır.⁵⁴⁶

Maltepe’de boşanma davaları ile ilgili haberler de resmi duyuru amaçlı gazetelerde yer almıştır. Nitekim 14 Nisan 1937’de Maltepe, Bostan Sokak, 12 numaralı evde oturan Zehra adındaki bir kadın, kocasının eve gelmediğini ve nerede olduğunu bilmediğini beyan ederek açtığı boşanma davasını kazanmıştır. İlgili hüküm gazetelerde tebliğ edilmiştir.⁵⁴⁷

Maltepe’de bazı suiistimal olayları da yaşanmıştır. Nitekim 3 Mayıs 1937’de çıkan bir habere göre Maltepe Belediyesi çalışanı iki kişi suiistimal suçundan işten el çektirilmiştir. Haberin içeriği konusunda ise bilgi verilmemiştir.⁵⁴⁸ Yine aynı tarihte Maltepe’de oturan bir bahçıvan, alacak verecek meselesi yüzünden Maltepe istasyon gazinosunda çırağını bıçakla yaralamış ve suçunu hafifletmek için de kendi elini kesmiştir. Olaydan sonra Mustafa adlı çırağın, Halil adlı bahçıvandan 2 lira alacağı olduğu tespit edilmiş, parasını isteyen çırağa sinirlenen bahçıvanın ise bu nedenle suçu işlediği ortaya çıkmıştır. İki yaralı da hastaneye kaldırılıp tedavi altına alınmıştır.⁵⁴⁹

3 Haziran 1937’de Maltepe’de elim bir kaza olmuştur. 18 yaşında olan Ali adındaki bir genç, evinin bahçesinde bulunan erik ağacına çıkmış ancak dengesini kaybederek bahçede bulunan kuyuya düşmüş ve boğularak hayatını kaybetmiştir.⁵⁵⁰ 4 Temmuz 1937’de ise Maltepe Vapuru, Haydarpaşa açıklarında gezerken denizde bir erkek cesedine rastlamıştır. Vapur hemen durarak ceset yukarıya çekilmiş ve resmi makamlara haber verilmiştir.⁵⁵¹

17 Eylül 1937’de Maltepe’de bildircin avı sırasında Salih adlı bir şahıs, arkadaşı Faruk’a ait olan bir çifti kontrol etmek isterken çifte patlamış ve saçmalar Salih’in boynuna isabet etmiştir. Salih olay yerinde hayatını kaybetmiştir. Olay karşısında şaşkına

⁵⁴⁶ *Açık Söz Gazetesi*, 8 İncikandanun 1937.

⁵⁴⁷ *Açık Söz Gazetesi*, 14 Nisan 1937.

⁵⁴⁸ *Açık Söz Gazetesi*, 3 Mayıs 1937.

⁵⁴⁹ *Kurun Gazetesi*, 3 Mayıs 1937.

⁵⁵⁰ *Haber Gazetesi*, 4 Haziran 1937.

⁵⁵¹ *Haber Gazetesi*, 04 Temmuz 1937.

dönen Faruk ve diğer arkadaşı Alaeddin, cesedi Kısıklı'ya kadar taşımışlardır. Olayın tahkikatını Üsküdar müddeiumumiliği üstlenmiştir.⁵⁵²

20 Eylül 1937 gerçekleşen başka bir olayda ise Osman ve Halil adlarında iki şahıs gazinodayken rakı parası yüzünden kavga etmişler ve Halil adlı şahıs Osman'ı bıçakla karnından yaralamıştır. Osman'ın kardeşi olan İsmail adlı başka bir şahıs olayı haber alarak Halil'in elinden bıçağı almak istemiş ancak o da elini kesmiştir. Olayın tahkikatını yine Üsküdar müddeiumumiliği üstlenmiştir.⁵⁵³ 18 Mayıs 1938'de ise Küçükalyalı'da boyu 136 cm olan beş yaşında kırmızı bir at kaybolmuştur. Atı bulan kişiye ise iyiliği karşısında yardım edileceği sözü verilmiştir.⁵⁵⁴ 8 Haziran 1938 günü Fatih'te Hatice adlı bir kadını öldüren Mahmut adındaki bir katil Maltepe'ye kadar kaçmış ancak Maltepe Jandarma Komutanı Cemali ve karakola bağlı üç asker, katili Bülbül Deresi'nde bulmuş ve Fatih Merkez Karakolu'na teslim etmişlerdir.⁵⁵⁵

⁵⁵² *Akşam Gazetesi*, 17 Eylül 1937.

⁵⁵³ *Akşam Gazetesi*, 21 Eylül 1937.

⁵⁵⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1938.

⁵⁵⁵ *Haber Gazetesi*, 8 Haziran 1938.

SONUÇ

Maltepe’de yerleşim hayatı tarih öncesine kadar gitmektedir. Yakın tarihe kadar da köy statüsünde olan Maltepe, İstanbul gibi önemli bir kente yakın olmasıyla tarih boyunca önemini korumuştur. Maltepe bu jeopolitik özelliği nedeniyle bölgede meydana gelen önemli olaylardan da etkilenmiştir. Netice itibariyle Maltepe, İstanbul ile Anadolu’yu bağlayan bir köprüdür. Bu açıdan bakıldığında Bizans İmparatorlarının Maltepe’de saray yaptırmaları hatta Maltepe’yi bir taht ikametgâhı olarak kullanmaları da tesadüf değildir. Maltepe’nin bu önemli konumu ona başka özellikler de kazandırmaktadır. Maltepe, Bizans döneminde dini yapıların etrafında şekillenen bir yaşam tarzına sahiptir. Nitekim Maltepe’nin yüksek tepelerden oluşması ve Manastırların da özellikle buralara yapılması bu tespiti doğrulamaktadır.

Tarihte yaşanan büyük olaylara bakıldığında Maltepe’nin başka bir özelliği daha ortaya çıkmaktadır. Maltepe tarih boyunca bir ordu karargâhı ve dinlenme merkezi olmuştur. Maltepe’nin, Osmanlı ordusunun doğuya yaptığı seferlerde tam geçiş güzergâhında yer alması ayrıca İstanbul’a karşı yapılan sefer ve ayaklanmalarında bir önceki durak olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Maltepe’nin Osmanlı hâkimiyetinden Mübadele’ye kadar olan zaman aralığındaki demografik yapısı dikkate değerdir. Bu süreçte Maltepe’ye yerleşen Türklerle, çoğunluğunu Rumların oluşturduğu Gayrimüslimlerin ortak bir yaşam kültürü oluşturduğu görülmektedir. Bunda Osmanlı Devleti’nin uyguladığı *millet sisteminin* etkisi olduğu açıktır. Bu ortak yaşam kültürü I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla beraber yara almış ve ilerleyen zamanlarda ortadan kalkmıştır.

Maltepe, Millî Mücadele döneminde ise stratejik bir rol oynamıştır. Maltepe’den Anadolu’nun içlerine yapılan gizli geçişler ile önemli isimler Kurtuluş Savaşı’na katılmışlardır. Bu açıdan bakıldığında Maltepe, Millî Mücadele döneminde oldukça önemli bir yerdi.

Maltepe yakın zaman kadar bir köy statüsünde olduğundan tarih boyunca kırsal bir özelliğe sahiptir. Tarımsal anlamda zenginliğiyle dikkat çeken Maltepe özellikle su kaynaklarının bol olması nedeniyle çevresini ve özellikle İstanbul’u besleyen bir iâşe

merkeziydi. Ancak sanayileşme ve kentleşme yıllar geçtikçe Maltepe'yi bir tarım bölgesi olmaktan uzaklaştırmıştır.

Maltepe'nin deniz kenarında yer alması ona iki özellik kazandırmaktadır. Birincisi bir limana sahip olması ikincisi ise balıkçılık yapma imkânıdır. Maltepe'de yer alan tarihi Satiros Limanı'nın önemli olaylara şahitlik etmesi bu açıdan dikkate değerdir. Ayrıca Maltepe'de yetişen tarım ürünlerinin deniz yoluyla bölgedeki diğer yerlere dağıtılması bu limanın ticari açıdan önemli olduğunu göstermektedir. Bu arada balıkçılığın tarih boyunca Maltepe'de başlıca geçim kaynaklarından birisi olması ancak zamanla eski işlevselliğini kaybetmesi dikkate değer başka bir olgudur.

Maltepe'nin tarihsel olarak öne çıkan en büyük özelliklerinden biri de tarımsal alanda verimli bir yer olmasıdır. Maltepe yakın döneme kadar bağ, bahçe ve bostancılığın yaygın olarak yapıldığı bir yerdi. Maltepe tam anlamıyla bir tarım bölgesiydi.

Maltepe'nin İstanbul'la olan bağlantısı tarih boyunca bugüne oranla daha azdır. Maltepe'nin 1845 yılında Kocaeli Sancağı ve Bolu Eyaleti'ne bağlı olması, Mübadele döneminde İstanbul Belediye sınırları içerisinde gösterilmemesi ve eski dönemlerde ulaşım alt yapısının kötü olması bu yaklaşımı güçlendirmektedir.

Maltepe, Mübadele Dönemi'nde demografik anlamda önemli bir değişim yaşamıştır. Maltepe'den giden Rumlar ve Maltepe'ye gelen Türkler, mevcut ortak yaşam kültürünü kökünden değiştirmiş ve yeni bir ortak yaşamın temelleri atılmıştır. Geldikleri yerin kültürünü Maltepe'ye taşıyan mübadiller yerli halkla birlikte yeni bir Maltepe kültürü oluşturmuşlardır. Ortaya çıkan bu yeni kültür, mübadillerin geldikleri yerlerden dolayı Balkan izleri de taşımaktadır. Ayrıca Maltepe'den göç etseler de yıllarca bu topraklarda yaşayan Rumların bıraktığı izler de bu kültürün harmanlanmasında etkili olmuştur.

Maltepe yerel üretim anlamında da oldukça verimli bir yerdi. Maltepe bu özelliği sayesinde ekonomik olarak rahat bir konumdaydı. Et ürünleri, gazoz imalathaneleri, bağ ve bahçe ürünleri, tütüncülük gibi alanlarda imkânlarını kullanan Maltepe yerel üretim konusunda örnek bir yaklaşım sergilemiştir. Tütüncülük mübadiller sayesinde Maltepe'de daha da yaygınlaşmıştır.

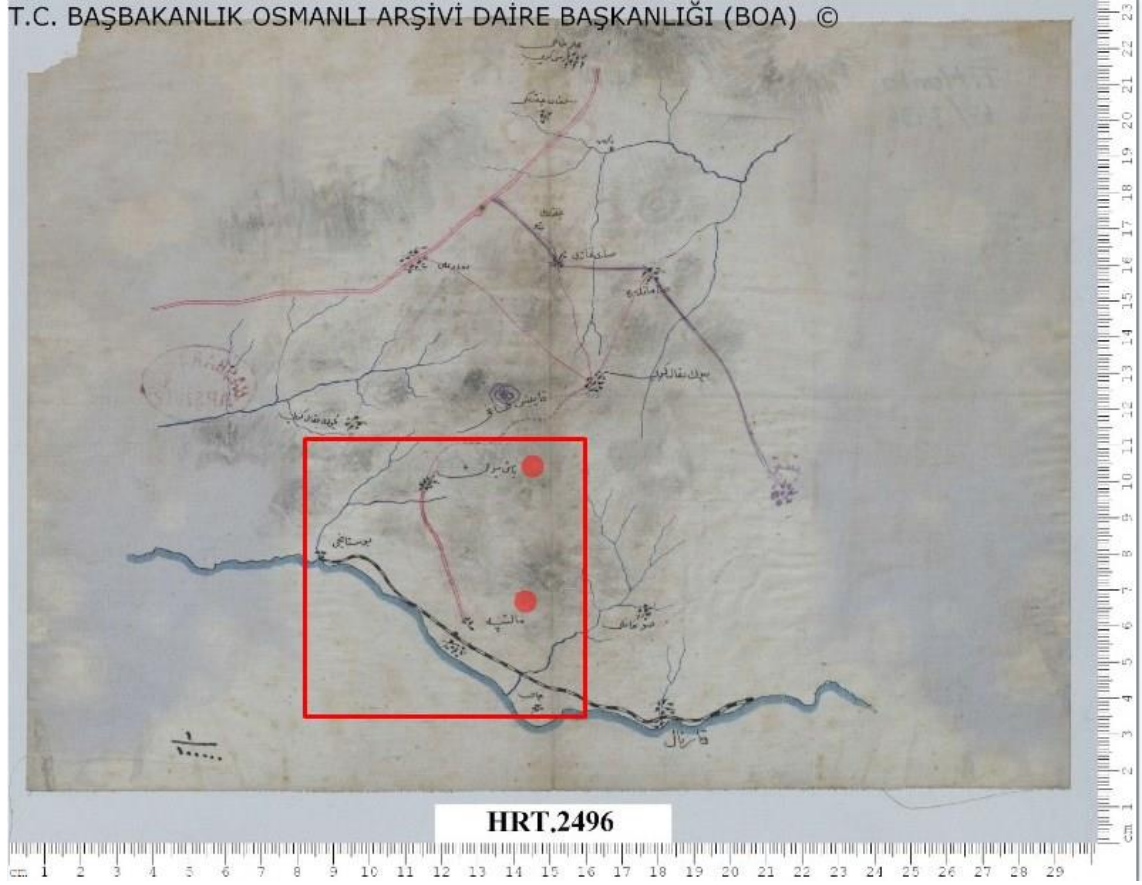
Maltepe yakın döneme kadar bir köy ve sayfiye yeri olma özelliği ile öne çıkmaktaydı. İstanbul'un kent yaşantısından bunalan insanların tatile ihtiyaç duyduğunda en yakın yerlerden biri olan Maltepe'yi seçmeleri, hatta yazlık mülk satın alıp kiralamaları bu açıdan dikkat çekicidir. Bu durum Maltepe'deki imar yapısını etkileyerek villa, köşk ve yalı gibi yapıların çoğalmasına yol açmıştır. Benzer şekilde ahşap yapımı evlerin çoğalması da yine Maltepe'nin bir sayfiye yeri olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak bu durum bazı tehlikeleri beraberinde getirmiştir. Yangına dayanıklı olmayan ahşap yapılar Maltepe'de sürekli yangınların çıkmasına neden olmuş ve bu nedenle birçok insan ölmüş ayrıca bazı tarihi yapılar da zarar görmüştür.

Maltepe'nin nüfus yoğunluğu kırsal özelliği nedeniyle tarih boyunca azdır. Bizans ve Osmanlı dönemlerinde yerleşim daha çok İstanbul gibi büyük kentsel bölgelerde yoğunlaşmıştır. Maltepe'nin büyük bir coğrafi alanı kaplamaması da nüfusu etkileyen başka bir faktördür.

Maltepe tarih boyunca jeopolitik önemi, tarımsal faaliyetleri ve yazlık turizm merkezi olması özellikleri ile ön plana çıkmış, bu özellikleri sayesinde bir cazibe merkezi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Maltepe savaşlarda mutlaka alınması gereken, yazları mutlaka gidilmesi gereken ve tarımsal anlamda mutlaka ekilip biçilmesi gereken bir yer olmuştur.

EKLER

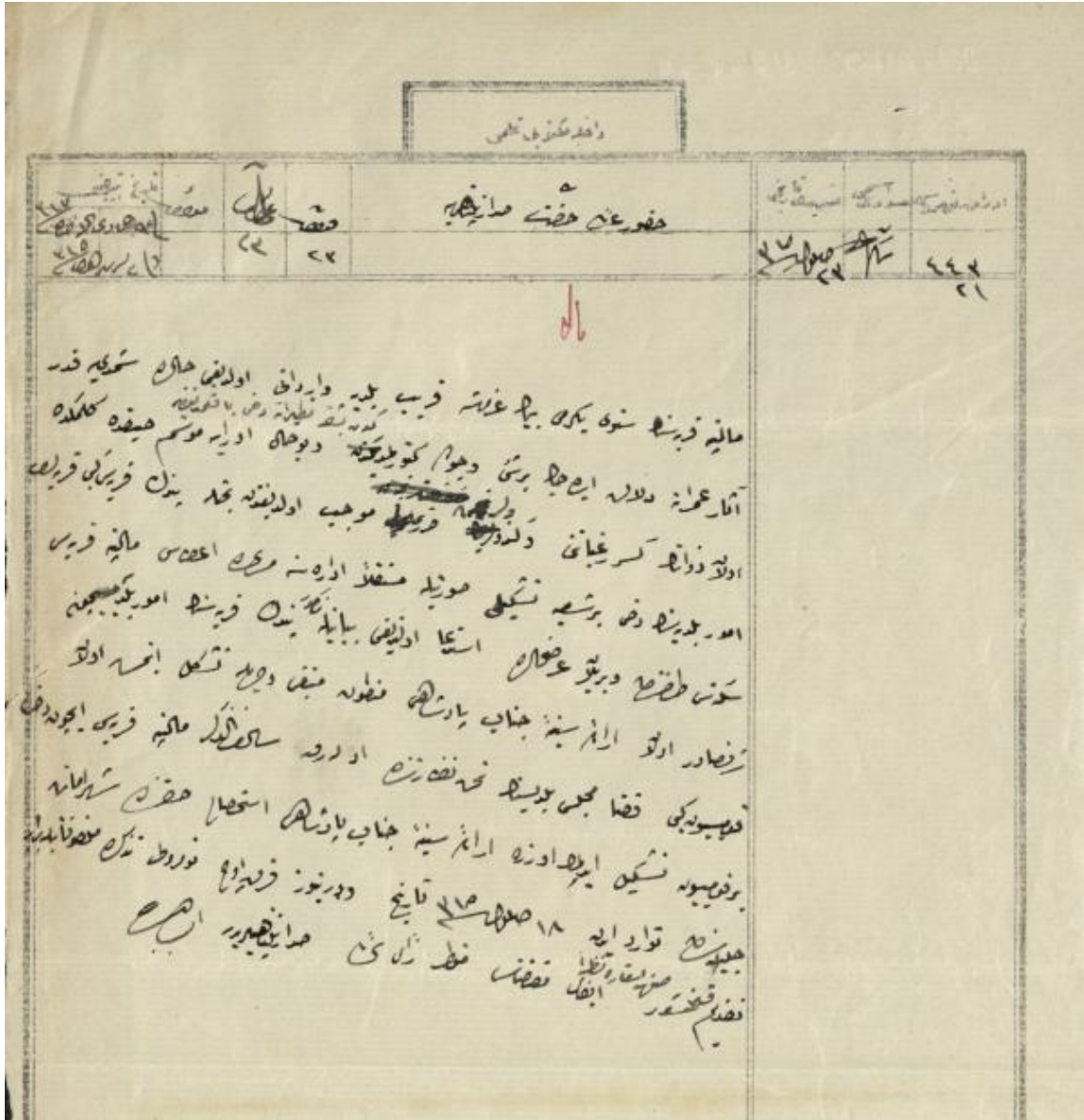
EK 1:

Ek 1: 31 Ekim 1883 Tarihine Ait Maltepe, Soğanlık, Kartal, Dudullu, Sultan Çiftliği, Alemdağ, Sarıgazi, Samandıra, Küçük Bakkalköy, Kayış Dağı, Büyük Bakkalköy, Başbüyük ve Bostancı'yı da İçine Alan Bölgenin Haritası (Ölçek 1100000- İşaretli alan Maltepe merkez yerleşim alanını göstermektedir.)⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ BOA, HRT.h.. Kutu no:2496.

EK 2:

Ek 2: Maltepe kıryesinin müstakil olarak idare edilmesi için komisyon teşkiline izin verilmesi talebi (15 Ekim 1899) ⁵⁵⁷

⁵⁵⁷ BOA, DH.MKT., Kutu no:2257, Gömlek no:37.

EK 3:

Ek 3: Avusturya ordusu, I. Dünya Savaşı nedeniyle 1914-1918 yılları arasında Maltepe’de askeri faaliyetler gerçekleştirirken çekilen bir fotoğraf⁵⁵⁸

⁵⁵⁸http://www.bildarchivaustria.at/Pages/Search/Result.aspx?p_ItemID=1&p_iCollectionID=15760977 (11.02.2020).

EK 4:

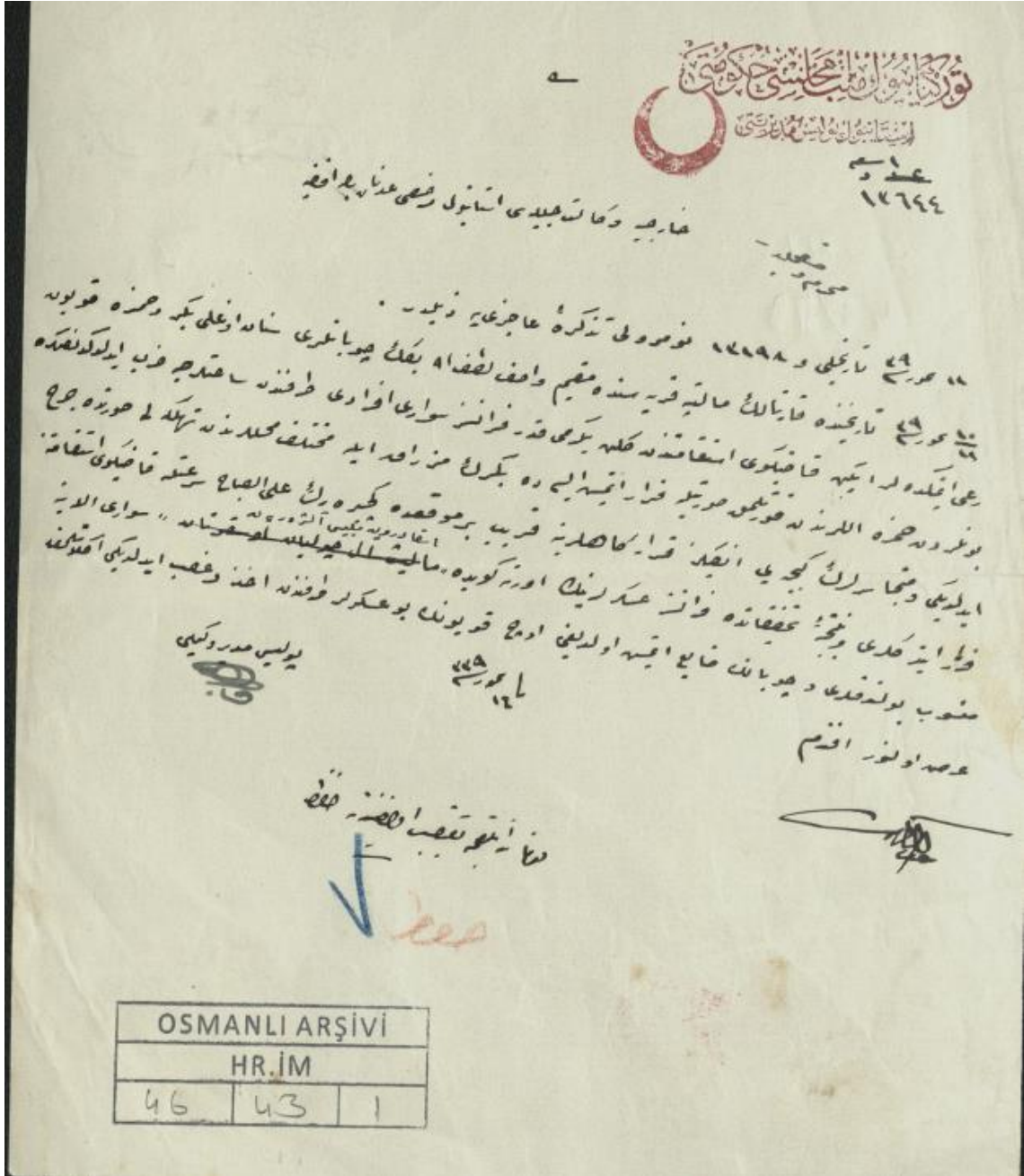
مبادله ، اعمار و اسكان وکالتی
اسکانه درستی
۳۶۶۲۰
۷۷۶۹
ازین نسخه درسته
DEVLET ARSIVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

نسخه و کتب قریب ازین مابقیه تقدیری تقدیر ایدیک بوقصد
بیست ایدیه بیضا با کتبه - انچه نکلور فرار اهل است
مال ندریه تقدیری تأسیه ایمنه سوایه بویه باره در کتبه و تقدیری
سویزید و در و دان بکلیه در راه که بوقصدی نکلور
طوری بصدور ایمنه لایم کلا - نه بیضا اجد و ایجاباتی تقبیل کتبه
اولیجا بوی غیر مزوج هر بقده نوسان بصدور کتبه برینه اظهاری
در تقدیری بقد - بر ایسه ایمنه کسی بجز کسی کتبه باره در بصدور
استدراجه نسبت ایدیه و دره کتبه بصدور بجا بده هر
مرمانه در معانی و اکتفا دانیشی نکلور -
۱۳۴۸
۱۳۴۸
۱۳۴۸
۱۳۴۸
۱۳۴۸

Ek 4: Nusretli ve Şimşirli köylülerinin İstanbul-Maltepe'ye nakillerinin kararlaştırıldığı, Mübadele İmar ve İskân Genel Vekâletine ait resmi yazı⁵⁵⁹

⁵⁵⁹ BCA, 272-0-0-11, Kutu no:19, Gömlek no: 93, Sıra no: 24.

EK 5:

Ek 5: Fransız işgal kuvvetlerine mensup on beş kadar süvari askerinin Kartal ile Maltepe arasında Arnavut bir Müslümanı katlettiklerinin haber alındığı ile ilgili Osmanlı Arşivinden bir belge (10-11 Temmuz 1923) ⁵⁶⁰

⁵⁶⁰ BOA, HR.İM., Kutu no: 46, Gömlek no: 43.

EK 6:

Ek 6: Maltepe'ye gelen ilk mübadillerden olan Drama Nusretli Köyü Muhtarı Abbas Karatepe ve ailesi ⁵⁶¹

⁵⁶¹ *Gazete 1453*, "Lozan Mübadillerinin tarihi ve yaşamı" <http://www.gazete1453.com.tr/2017/08/12/lozan-mubadillerinin-tarihi-ve-yasami/> (11.02.2020).

EK 7:

01010626-57

DEVLET T. C. P. T. T. No. 301

Telgraf muhaberatından dolayı mes'uliyet kabul etmez.

Adres: *Maltepe Mahallesi*

15. fahi kağıtlarına

62

2-56

(*) R = Resmi demektir.
G = Gayri resmi demektir.

Tarih: *1930*

İLK MERKEZ	No.	Kelime	VERİLDİĞİ		R.G.(*)	ORTA MERKEZ	ALINDIĞI		İMZA
			Tarih	Saat			Tarih	Saat	
<i>maltepe</i>	<i>35</i>	<i>40</i>	<i>31/12</i>	<i>11</i>			<i>31/12</i>	<i>11 30</i>	<i>B.</i>

*vahşi müteciler tarafından kurban edilen Koblay
kemiy kanını hiç bir türk pençisi unutmaya
sık ve emanet edilen cumhuriyet inin
icaf ettiği anda her türk pençisinde
aynı kanı dökeceğini bu payan hömetlerimizle
ay. eylemiş*

*maltepe Kenclik mahfeli
reisi namına halil*

Ek 7: İstanbul Maltepe'den Halil Bey'in, Menemen'de meydana gelen irticai olayları protesto ederek cumhuriyete olan bağlılıklarını ifade ettiği telgraf (31 Aralık 1930)⁵⁶²

⁵⁶² CA, Ebis Sıra no 01010626, Belge Kayıt no:587750.

EK 8:

Ek 8: Mustafa Kemal Paşa'nın İran Şahı Rıza Pehlevi ile 01 Temmuz 1934'te ziyaret ettiği Maltepe Atış Mektebi'nden bir fotoğraf⁵⁶³

⁵⁶³ Cumhuriyet Gazetesi, 2 Haziran 1934.

EK 9:

Maltepede yanan otuz bir ev

Yangın yerinden bir manzara

Maltepede Çarşıboyunda çıkan bir yangın neticesinde 31 evin yandığını dün yazmıştık. Yangında evleri yanan 15 muhacir ailesi Maltepe camisine yerleştirilmiştir. Yanan evlerin içinde hiçbirinin sigortalı olmadığı anlaşılmıştır. Dün de yazdığımız gibi yangın patlıcan kızartılırken tavanın parlaması üzerine çıkmış ve rüzgârın şiddetile büyümüştür. İnsanca zayıt yoktur, yalnız birçok kümes hayvanatı, öküz, inek ve at yanmıştır. Yanan evler -

den bir kısmının sahipleri şunlar -dır:

Refia, mübadil Ali Galip, Hüseyin, Hacı Hasan oğlu Ali, Hüriyet Kâmil, Acem oğlu Münir, Dramalı imam Nuri, Yumak Halil, Kuru kahveci oğlu Hafız, Kadı oğlu Hüseyin, Ahmet, ahçı Mehmet, Hacı Hasan oğlu Davut, jandarma yüzbaşı Hilmi, Nuri, nalbant ustası İdris, miralay Seyfi, Hasan Basri ve bakkal Rasim hanım ve beylerin evleri.

Ek 9: 04 Ağustos 1934 tarihinde Maltepe’de çıkan yangından bir görüntü ve ilgili gazete haberi ⁵⁶⁴

⁵⁶⁴ Cumhuriyet Gazetesi, 06 Ağustos 1934.

EK 10:

Ek 10: 03 Haziran 1936'da Maltepe Piyade Atış Okulu'nda gerçekleşen büyük bir harp tatbikatı ⁵⁶⁵

⁵⁶⁵ *Akşam Gazetesi*, 03 Haziran 1936.

EK 11:

Ek 11: Süreyya Paşa'nın kurmuş olduğu Maltepe Narlıdere Çiftliği'ne ait bir fotoğraf-1938⁵⁶⁶

⁵⁶⁶ Erkan Demirel, *Çinkolu Ev*, s.47. http://www.sureyyaplaji.org/Cinkolu_Ev.pdf (10.01.2019).

EK 12:

Tütün kongresi murahhasları

Balkan tütün kongresi mesaisini önümüzdeki hafta içinde bitirecektir. Kongrede teşkil olunacak Balkan tütün ofisine ait teşkilât projesi ve ni zamname hazırlanmaktadır. Kongre murahhasları, toplantı olmayan günlerde şehrimizdeki tütün müesseselerini, depo ve fabrikaları gezmektedirler.

Yukarıdaki resim, murahhasların İnhisarlar idaresinin Maltepedeki tütün enstitüsünü ziyaret ettikleri zaman çekilmiştir.

Ek 12: Balkan Tütün Kongresi üyeleri Maltepe Tütün Enstitüsü önünde-1938 ⁵⁶⁷

⁵⁶⁷ *Haber Gazetesi*, 23 İkincikanun 1938.

EK 13:

Ek 13: Maltepe Tütün Enstitüsünde tarla tatbikatı yapan kursiyerler-1938 ⁵⁶⁸

⁵⁶⁸ *Haber Gazetesi*, 6 Mart 1938.

EK 14:

 <p>AHMET MUHTAR Binbaşı (1313 - P.441) (1878 - 1921)</p>	 <p>ALİ SAİM SEÇİK Albay (1314 - P.31) (1878 - ?)</p>	 <p>İSMAİL HAKKI KOÇ Yarbay (1312 - Sv.44) (1875 - 1949)</p>
 <p>MEHMET MAZHAR BÜYÜKATAMAN Albay (1312 - P.289) (1877 - 1958)</p>	 <p>NECİP KADRİ DEMİRKAZIK Tümgeneral (1316 - P.43) (1879 - 1944)</p>	 <p>ÖMER HİLMİ GÜR Albay (1316 - P.104) (1877 - 1939)</p>

Ek 14: Maltepe Endaht Mektebi'nde görev yapmış ve İstiklal Savaşı'na katılmış bazı Türk subayları ⁵⁶⁹

⁵⁶⁹ Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt I-II*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- A.{DVNSMHHM.d.: Bâb-1 Âsafî Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri
- A.}MKT: Sadaret Mektubi Evrakı
- A.}MKT.UM: Sadaret Mektubi Kalemi Umum Vilayât
- BEO: Babıali Evrak Odası Evrakı
- C.ZB: Cevdet Zabtiye
- DH.EUM.3.Şb.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Üçüncü Şube
- DH.EUM.5.Şb.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Beşinci Şube
- DH.EUM.AYŞ: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Asayiş Kalemi
- DH.EUM.KADL: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kısım-1 Adli Kalemi
- DH.İ.UM: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye
- DH.İ.UM.EK: Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Ekleri
- DH.MKT: Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi
- DH.MTV: Dahiliye Nezareti Mütenevvia
- DH.ŞFR: Dahiliye Nezareti Şifre Kalemi
- DH.UMVM: Dahiliye Nezareti Umur-ı Mahalliyye ve Vilayât Müdürlüğü Kataloğu
- HR.İD: Hariciye Nezareti İdare
- HR.İM: Hariciye Nezareti İstanbul Murahhaslığı
- HR.SYS.: Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi
- HRT.h.: Harita
- İ.EV: İrade Evkaf
- İE.ML.: İbnülemin Maliye
- MF.MKT: Mektubi Kalemi
- Y.PRK.ŞH: Yıldız Perakende, Şehremaneti Kataloğu

B- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCO)

C- Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)

Kitaplar ve Makaleler

AKDOĞAN, M. Selim. *Kartal Tarihi MÖ 5000 - M.S. 2011*, Kartal Belediyesi, İstanbul 2014.

AKGÜL, L. Hilal. "Rıza Han'ın (Rıza Şah Pehlevi) Türkiye Ziyareti", *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 2005, ss.1-42.

AKSEL, Atilla. "Maltepe İlçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

ALANDAĞLI, Murat. "Üsküdar ve Havalisinde Yabancıların Mülk Edinme Gayretleri (XIX. Yüzyıl Sonları ile XX. Yüzyıl Başları)", *Üsküdar Sempozyumu IX C.I*, 11-13 Kasım 2016, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2016, ss.537-548.

ALTINTAŞ, Ayten. "Kurtuluş Savaşı Sırasında Haydarpaşa Tıbbiyesi", *Üsküdar Sempozyumu VI C.II*, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, ss.631-651.

ARI, Kemal. *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

ATATÜRK, Mustafa Kemal. *Nutuk*, Alfa Yayınları 24.baskı, İstanbul 2011.

AYDIN, Mesut. *Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri*, İstanbul 1992.

AYTEMİZ, Ö. Faruk. *Tarihsel Yönleriyle Maltepe*, Maltepe Matbaası C.I, İstanbul 1970.

BALOĞLU, Hüseyin Avni. "Üsküdarlı Ressam Süleyman Seyyid", *Üsküdar Sempozyumu II C.II*, 12-13 Mart 2004, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, ss.634-640.

BAŞAR, Fahmeddin. "Fetret Devri", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C.12, s.480-482.

BEYOĞLU, Süleyman. "I. Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele Yıllarında Üsküdar (1915-1922)", *Üsküdar Sempozyumu IV C.II*, 3-5 Kasım 2006, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, ss.283-304.

----- "Millî Mücadele ve Özbekler Tekkesi", *Üsküdar Sempozyumu I C.I*, 23-25 Mayıs 2003, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, ss.201-212.

BİLGİN, Taner. "Savaş Yıllarında Anadolu Rumlarının Yaşadığı İkilem (1919-1922)", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, No:1, Mart 2016, ss.38-91.

BOSTAN, M.Hanefi. "XV- XVII. Yüzyıllarda Üsküdar Nahiyesi Köylerinde Sosyal ve İktisadî Hayat", *Üsküdar Sempozyumu VI C.II*, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, ss.365-402.

BURY, John Bagnell, *A history of the Eastern Roman empire from the fall of Irene to the accession of Basil I., A.D. 802-86*, London Macmillan, London 1912.

”Cumhuriyet Devrinde İstanbul Belediyesi ve Hususi idaresi 10 senede ne yaptı?”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, Ekim 1933, ss.109-110.

ÇAPA, Mesut. “Mübadele’de Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyetinin Rolü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.10, ss.29-56.

ÇETİN, Necati., YAŞAR, Hakan. “Tasfiye Talepnamelerine Göre Üsküdar Kazasına İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdari Birimler”, *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2014.

DEMİRTAŞ, Mehmet. “XVIII. Yüzyılda Üsküdar Esnafının Meslekî İhlalleri ve Uygulanan Yaptırımlar”, *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2014, ss.373-389.

EMECEN, Feridun M., YILMAZ , Coşkun. “Kartal İlçesi”, *Antik Çağ’dan XXI. yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi Siyaset ve Yönetim 2 Demografi*, İBB Kültür A.Ş. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2015.

ERDOĞRU, M. Akif, “On Altıncı Yüzyılda Üsküdar ve Civarında Şarap İle İlgili Hukuki Uygulamalar”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VII C.I.*, 2-4 Kasım 2012, Üsküdar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, İstanbul 2012, ss.485-496.

EYİCE, Semavi. “İstanbul’da Abbasi Saraylarının Benzeri Olarak Yapılan Bir Bizans Sarayı: Bryas Sarayı”, *Bellekten*, C.XXII, S.89. (1959), ss.79-99.

-----“İstanbul’un Mahalle ve Semt Adları Hakkında Bir Deneme”, *Türkiyat Mecmuası*, C.14 (1965), s.200-216.

GENÇOĞLU, Mustafa. “1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.1. C.2. (2011), ss.29-50.

GERMİYANOĞLU, Celalettin. “Orta Çağda İstanbul’un Anadolu kıyısı: Maltepe-Orhantepe”, *Akşam Gazetesi* (19.04.1950), s.4.

GÜNEŞ YAĞCI, Zübeyde. “Kölelerin Kaçmaya Çalıştıkları Mekân Üsküdar (XVI-XVIII. Yüzyıllar)”, *Üsküdar Sempozyumu VIII C.II*, 21-23 Kasım 2014, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2014, ss.267-283.

HAMMER, Joseph Von. *Büyük Osmanlı Tarihi*, Haz: Mümin Çevik ve Erol Kılıç, C.I, Baskı 2, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1998.

HAYDAROĞLU, İlknur Polat. “Türk Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum-Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri (Türk Yunan İlişkileri)*, ATASE Yayınları, Ankara 1986, ss.440-453.

HÜREL, Haldun. “Başbüyük”, *İstanbul’un Ansiklopedik Öyküsü*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010, ss.118-119.

İLMEN, Süreyya. *Dört Ay yaşamış Olan Zavallı Serbest Fırka*, İstanbul 1951.

-----*Teşebbüslerim ve Reisliklerim*, Hilmi Kitapevi, İstanbul 1949.

İNALCIK, Halil. “Açılış Konferansı”, *Üsküdar Sempozyumu I C.I, 23-25 Mayıs 2003*, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, s.12.

-----“Orhan Osmanlı padişahı(1324-1362)”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.33, s.375-386.

İPŞİRLİ, Mehmet. “Feyzullah Efendi, Damadzâde”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, s.525-526.

”İstanbul Belediye Hudutları”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.83/11, Yıl VII, Temmuz 1931, s.424.

”İstanbul Vilayeti Kaza, Nahiye ve Köy İsimleri”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.84/12, Yıl VII, Ağustos 1931, s.461.

KARABACAK, Kerime. “Türkiye’de Tütün Tarımı ve Coğrafi Dağılışı”, *Coğrafi Bilimler Dergisi 15 (1) (2017)*, s.27- 48.

KARAKAYA, Enis. “Bizans Döneminde Bağdat Yolu (Üsküdar- İzmit Arası) ”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.20, 2012, ss.87-122.

-----“Bizans Devrinde Caddebostan Ruphinianus (Dryis)”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, S.27, (2018), ss.183-215.

KARAKOÇ, Erkan. “Millî Mücadele’de Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu II C.I, 12-13 Mart 2004*, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, ss.151-159.

KESKİN, Nuray Ertürk. “Açıklamalı Yönetim Zamandizini 1930: Muhalefet ve Belediyeler Yılı”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi:2 TİDATA*, Ankara 2007, ss.107-229.

KURAN, Ercüment. “XIX. Yüzyıl Anadolu Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kaynağı Olarak Yabancı Seyahatnamelerden Georges Perrort’un “Souvenirs D’UN Voyage En Asie Mineure’ü”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Tarih Araştırma Merkezi Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri*, İstanbul 1997, ss.149-154.

KURT, Emin. “Türk Havacılarının Millî Mücadeleye Katılma Girişimi: Maltepe Fırası (7 Haziran 1920)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 60, Bahar 2017, ss.119-142.

KURTULUŞ, Hatice., ASLAN, Şükrü., ŞEN, Besime., KAYA ERDOĞAN, Esra., KURŞUNCU, Hatice., YILMAZ, Suna., DOĞAN, Sevinç., ÜÇDAĞ, Zozan., *Toplumsal Hafızada Zamanda ve Mekânda Maltepe*, Maltepe Belediyesi, İstanbul 2018.

“Küçükyalı”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, s.163-164.

“Maltepe”, *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, Yay: Sefa Kılıçoğlu, Nezihe Araz ve Hakkı Devrim, C.8, İstanbul 1990, s.309.

MİLLAS, Herkül. *Rumların Anadolu'dan Mecburi Ayrılışı (1919-1923)*, Küçük Asya Araştırmaları Merkezi, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

MİRMİROĞLU, Vladimir. “Orhan Bey ile Bizans İmparatoru III. Andronikos Arasındaki Pelekanon Muharebesi”, *Belleten C.XIII S.50 (1949)*, ss.309-320.

NAKRACAS, Georgios. *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni*, Çev: İbrahim Onsunoglu, Belge Yayınları, İstanbul 2003.

SAKAOĞLU, Necdet “Murad IV”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993, ss.504-510.

SARIDİKMEN, Gül. “Ressam Halil Paşa ve Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu VI C.I*, 6-9 Kasım 2008, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, ss.93-122.

SELÇUK, Mustafa. “Birinci Dünya Savaşı’nda İtilaf Devletleri’nin İstanbul’a Yönelik Hava Taarruzları”, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, C.I, S.2, 2014, ss.97-116.

SEMİZ Yaşar, AKDAĞ Ömer, *Yenibahçeli Şükrü Bey’in Hatıraları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2011.

SEZER, Hamiyet, “1894 İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.18/S.29, Ankara 1996, ss.169-197.

”Şehir Haberleri-Muhtarlığın İlgası”, *İstanbul Belediye Mecmuası*, S.111, Yıl 10, Kasım 1933.

ÖZCAN, Abdülkadir .“Anadolu İsyancılarının Batı Ucu: Üsküdar”, *Üsküdar Sempozyumu IV C.II*, 3-5 Kasım 2006, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, ss.91-106.

ÖZKAN, Refet. *Maltepe*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2010.

TABAKOĞLU, Ahmet. “Osmanlı Döneminde Üsküdar Köyleri”, *Üsküdar Sempozyumu V C.I*, 1-5 Mayıs 2007, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, ss.143-180.

TANSU, Samih Nafiz. *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınevi, İstanbul 1964.

TOKER, Hülya. *Mütareke Döneminde İstanbul Rumları*, Genelkurmay ATASE VE Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 2006.

TUTEL, Eser. “Maltepe Yolcu Vapuru”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Tarih Vakfı Yayınları, C.5, İstanbul 1993.

YETKİN, Çetin. *Atatürk’ün Vatana İhanetle Suçladığı S.C.F Olayı*, Otopsi Yayınevi, İstanbul 2004.

YILMAZ, Fikret. “Selim’i Yazmak”, *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, LI (2018), ss.297-390.

YURTOĞLU, Nadir .“Türkiye Cumhuriyeti’nde Tütün Tekeli ve Sigara Fabrikalarının Tarihsel Gelişimi(1923-1950)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018, 5(17), ss.81-116.

Tezler

AKÇA, Sümeyye. *Üsküdar Kadılığı 23 Nolu ve H. 968-970 Tarihli Sicilin Diplomatik Yönden İncelenmesi: Metin ve İnceleme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

AYDOĞDU, Murat. *Mütareke Döneminde (1918- 1922) İstanbul'un Anadolu Yakasında Asayiş Problemleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

ÇELEBİ, Rezan. *Maltepe'nin Tarihi Dokusu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

DEMİR, Mehmet. *Osmanlı Tarihinde Çelebi Mehmed Döneminin Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2006.

ERKAN, Nevzat. *18.yy'ın İlk Yarısında Üsküdar'da Müslim-Gayrimüslim İlişkileri: Şeriyye Sicilleri ve Müdevvel Kaynaklar Işığında*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

ERKAN, Yonca Kösebay. *Anadolu Demiryolu Çevresinde Gelişen Mimari ve Korunması*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

İNCE, Gülay. *Süleyman Seyyid Türk Resminde Natürmort Ölçüsü*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2000.

İNÇİ, Salih. *Dinler Tarihi Açısından Heybeliada Ruhban Okuluna Genel Bir Bakış*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Konya 2007.

KARACAGİL, Ökkeş Kürşad. *Süreyya Paşa'nın Hayatı, Faaliyetleri ve Eserleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2011.

KASARCI, Mesut. *578 ve 579 Nolu Nüfus Defterlerine Göre Kartal Kazasının Demografik ve Sosyal Yapısı (1831 – 1840)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016.

KAYNAK, Rahşan. *XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Üsküdar'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (Şeriyye Sicillerine Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2010.

KILIÇ, Sadık Mete. *Tarihsel Gelişimi İçinde Türkiye'de Azınlıklar ve Avrupa Birliği'nin Azınlıklar Konusuna Yaklaşımının Türkiye'ye Etkileri*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2007.

KIRILMAZ, Gülin. *Son Telgraf Gazetesi (1924-1925)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

KOÇER, Şule. *Haydarpaşa Gebze Demiryolu Hattında 19. Yüzyılda Yapılmış Demiryolu İstasyon Binaları*, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

POLAT, Hasan Ali. *Millî Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918–1922)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

SEVİÇ, Fulya. *İstanbul, Kartal'da Bizans Dönemi Hamam Yapısı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

ÖZEL, Turgut. *Kocaeli Yarımadası'nda Millî Mücadele ve Yahya Kaptan*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996.

TUNA, İdris. *Temettuat Defterlerine Göre Kartal'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı(1844)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2004.

UYANIKER, Ferhat. *Millî Mücadele'de Türk Kadını*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Basılmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.

Sürelî Yayınlar

Açık Söz Gazetesi

Akşam Gazetesi

Beyoğlu Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Haber Gazetesi

İkdam Gazetesi

İstanbul Belediye Mecmuası

Kurun Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Son Saat Gazetesi

Son Telgraf Gazetesi

Tan Gazetesi

Zaman Gazetesi

İnternet

BARDILL, Jonathan. *Brickstamps of Constantinople*, Oxford University Press, Newyork2004;https://books.google.com.tr/books?id=YS_AAzcjdK8C&pg=PA77&lpg=PA77&dq=jonathan+bardill+brickstamps+of+constantinople++pdf&source=bl&ots=wLqATd5ok6&sig=ACfU3U39N3d1iyrvAcULXTAxCodbrX5qDQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUK EwiEqrOGk_HhAhULLFAKHbbCAL8Q6AEwCXoECAkQAQ#v=onepage&q&f=false (25.04.2019).

DALKILINÇ, Deniz .“Kurtuluş Savaşı’nın İlk Uçuşunu Yapan Tayyare; Güzel Bursa”, *Bursa’da Zaman Dergisi*, <http://bursadazamandergisi.com/makaleler/kurtulus-savasinin-ilk-ucusunu-yapan-tayyare-guzel-bursa-4161.html> (01.01.2019).

DEMİREL, Erkan. *Çinkolu Ev*,s.47. http://www.sureyyaplaji.org/Cinkolu_Ev.pdf (04.04.2019).

Düstur (Tertib1), 1289:618-619,638,647-648, TBMM, <http://212.174.1-57.46:8080/x/mlui/handle/11543/67/> (14.06.2018).

Düstur (Tertib1) 1289:619-620, TBMM, [http://212.174.157.46:8080/x/mlui/handle/11543/67,](http://212.174.157.46:8080/x/mlui/handle/11543/67/) (14.06.2018).

Gazete 1453, “Lozan Mübadillerinin tarihi ve yaşamı” <http://www.gazete1453.com.tr/2017/08/12/lozan-mubadillerinin-tarihi-ve-yasami/> (11.02.2020).

GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt I*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları,Ankara2010,https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/24_turk_istiklal_harbine_katilan_komutanlar_birinci_cilt.pdf (15.01.2020).

Genelkurmay Başkanlığı, *Türk İstiklal Harbi’ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri Cilt II*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010,https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/25_turk_istiklal_harbine_katilan_komutanlar_ikinci_cilt.pdf (15.01.2020).

Gnkur. ATASE ve Dent. Bşk.lığı Kütüphanesi, *Türk İstiklal Harb II nci Cilt Batı Cephesi 6 ncı Kısım 4 ncü Kitap İstiklal Harbinin Son Safhası*, Ankara Genelkurmay Basımevi 1995,https://www.tsk.tr/Content/pdf/yayinlar/Turk_Istiklal_Harbi_Serisi/12_turk_istiklal_harbi_bati_cephe_istiklal_son_safhasi.pdf (13.01.2019).

Hürriyet Gazetesi, “Bizans prensinin manastırı Türkiye’nin ilk arkeolojik parkı olacak”,<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bizans-prensini-manastiri-turkiyeninilkarkeolojik-parki-olacak-342077> (01.01.2019).

Kadir Has Üniversitesi, “Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası Gezi Rehberi”, <http://panorama.khas.edu.tr/cibali-tutun-ve-sigara-fabrikasi-gezi-rehberi-162> (11.02.2020).

Kara Kuvvetleri Komutanlığı, <http://www.kkk.tsk.tr/EgitimOgretim/SinifOkullari.aspx> (11.04.2019).

MAMBOURY, Ernest. “Ruines byzantines de Mara, entre Maltépé et Bostandjik”, *In: Échos d'Orient, tome 19, n°119, 1920.*,s.322, http://www.persee.fr/doc/rebyz_1146-9447_1920_num_19_119_4242 (20.12.2018).

NİŞANYAN, Sevan. Index Anaticus Türkiye Yerleşim Birimleri Envanteri, <http://nisanyanmap.com> (01.01.2019).

ÖsterreichischeNationalbibliothek, http://www.bildarchivaustria.at/Pages/Search/Result.aspx?p_ItemID=1&p_iCollectionID=15760977 (25.04.2019).

SKYLITZES, John. A Synopsis of Byzantine History 811–1057, Cambridge University Press,2010, <https://archive.org/details/JohnSkylitzes.ASynopsisOfByzantineHistorytrans.ByJ.Wortley2010> (25.04.2019).

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:V C.21 İçtima:3, Yirmi birinci İnikad, 27-XII-1937 Pazartesi, s.110-11; <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c021/tbmm05021021.pdf> (11.02.2020).

UNAN, Fahri. “Müslümanlar ve İstanbul (İlk Dönem İstanbul Kuşatmaları)”, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~unan/akademik34.html> (12.10.2019).

Yüzyıllık Hikâyeler, <http://www.yuzyillikhikayeler.com/tarihe-dokun/apikoglu> (13.04.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Doğum Tarihi : 10.08.1983

Medeni Durumu : Evli

Eğitim :

Lise : 1998-2001 Trabzon Anadolu Teknik Lisesi

Lisans : 2001-2006 Uludağ Üniversitesi Bilgisayar ve Öğretim
Teknolojileri Öğretmenliği Bölümü

Lisans : 2012-2016 Anadolu Üniversitesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans : 2016- Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp
Tarihi Enstitüsü

Çalıştığı Kurumlar :

2006- Devam Millî Eğitim Bakanlığı